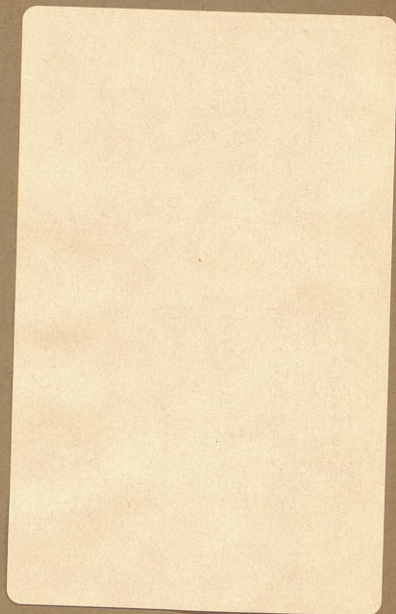


09.4637 Odd-Bellow Palace

Mu

2 1



ODD-FELLOW PALÆET
I KJØBENHAVN

ODD-FELLOW PALÆET

I KJØBENHAVN

(DET FHV. GREVELIGE BERCKENTINSKE PALAIS)

AF

O. v. MUNTHE AF MORGENSTIERNE



KJØBENHAVN

I KOMMISSION HOS ANDR. FRED. HØST & SØN

MCMXXVI

0944 .
0825
m

J. H. SCHULTZ A/S UNIVERSITETSBOGTRYKKERI

2230

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Text.	
Forord	5
Kapitel I. 1751—1758, Christian August, Greve af Berckentin	7
— II. 1758—1763, Kammerherreinde Louise v. Plessen, f. v. Berckentin	49
Kapitel III. 1763—1884, Den grevelige Schimmelmann'ske Slægt	57
— IV. 1884—1900, »Aktieselskabet Concertpalæet«	80
— V. 1900—1925, Odd Fellow Ordenen	103
Kildeangivelser	128

	Side
Billeder.	
1. Plan over Haven syd for det gamle Amalienborg	8
2. Grundplan til Maalebrevet af 22. Januar 1751	10
3. Christian August, Greve af Berckentin	14
4. Arkitekt Johan Gottfried Rosenberg	14
5a. Det Berckentin'ske Palais's Facade i 1755	26
5b. Vaabenornamentet over Midterpartiet	26
6. Kælderplan i Aaret 1755	28
7. Stueplan - - -	28
8. Loftsdekoration i Vestibulen	28
9. Vestibulen i 1925, set fra N. Ø.	30
10. Grundplan over Beletagen i 1755	30
11. Loftsdekoration i Riddersalen	32
12.)	
13.) Malerier over de 3 Døre i Riddersalen	32
14.)	
15. Loftsdekoration i Beletagen i Værelse Nr. 6	34
16. Grundplan over Mezzaninetagen i 1755	34
17. Loftsdekoration i Mezzaninetagen over den oprindelige Hovedtrappe	36
18. Kakkellovnsnische i Beletagen i Værelse Nr. 9	36
19. Det gamle Gelænderværk fra Hovedtrappen	36
20. Plan over Grunden med de paastaaende Bygninger i 1755	38

	Side
21. Det Berckentin'ske Palais i 1763.....	40
22. Kammerherreinde Louise v. Plessen, f. v. Berckentin ...	50
23. Caroline Tugendreich, Lensgrevinde Schimmelmänn, f. v. Friedeborn	58
24. Heinrich Carl, Lensgreve Schimmelmänn	58
25. Geheimstatsminister Heinrich Ernst, Lensgreve Schim- melmänn	64
26. Charlotte, Lensgrevinde Schimmelmänn, f. v. Schubart..	64
27. Carl, Lensgreve Schimmelmänn	76
28. Fanny, Lensgrevinde Schimmelmänn, f. Comtesse Blücher- Altona	76
29. Ernst, Lensgreve Schimmelmänn	76
30. Adelheid, Lensgrevinde Schimmelmänn, f. Rigsfriherre- inde v. Lützerode	76
31. Grundplan over Stueetagen i Hoved- og Sidebygninger i 1925	90
32. Den store nordiske Musikfest	92
33. Den store Koncertsal i 1925	94
34. Odd Fellow Palæet i 1925	102
35. »Den lille Logesal«	106
36. »Den store Logesal«	108
37. Grundplan over den Øvre Stueetage og Sidebygningernes 1ste Sal i 1925	110
38. Grundplan over 1ste Sal og Sidebygningernes 2den Sal i 1925	110
39. Stor-Sire, Dr. Petrus Beyer	114
40. Arkitekt, Professor Chr. L. Thuren	118
41. Arkitekt C. E. Mandrup-Poulsen	118
42. »Den nye Logesal«	120
43. Grundplan over Mezzaninetagen i 1925	122
44. Stor-Sire Petrus Beyers Bisættelse	126
45. Stor-Sire, Kammerjunker Chr. Skeel	126

FORORD

I Aaret 1925 var det 170 Aar siden, det nuværende Odd-Fellow Palæ stod færdigt, og nærmere angivet den 17. December s. A. var der forløbet et kvart Aarhundrede, siden Odd-Fellow-Ordenens Ret til at disponere over sin nyerhvervede Ejendom ifølge Købekontrakt blev tinglæst, og Ejendommen umiddelbart derefter blev taget i Brug. Til Minde herom blev det af den dalevende Stor-Sire, Dr. Petrus Beyer, besluttet, at et Mindeskrift om Bygningen og en kort Omtale af Ordenens hidtidige Historie og Virksomhed i Danmark skulde udarbejdes for Medlemmerne og andre interesserede, og denne Opgave overdrog han da til mig.

Med Hensyn til den bygningstekniske Del af Arbejdet skylder jeg Palæets Arkitekt, Hr. C. E. Mandrup-Poulsen og særlig hans Søn, Arkitekt Ove Mandrup-Poulsen, som har opmaalt Palæet, udfærdiget alle Grundplanerne og været mig til stor Hjælp, min bedste Tak. Ligeledes udtaler jeg en Tak til Ejerne af Ahrensburg og Løvenholm, Greverne Carl Otto og Werner Schimmelmann — samt til Palæets mangeaarige Inspektør, Hr. Poul Jensen, for de mange værdifulde Oplysninger, jeg ved dem har erholdt.

Kjøbenhavn, i Marts 1926.

FORFATTEREN.

KAPITEL I

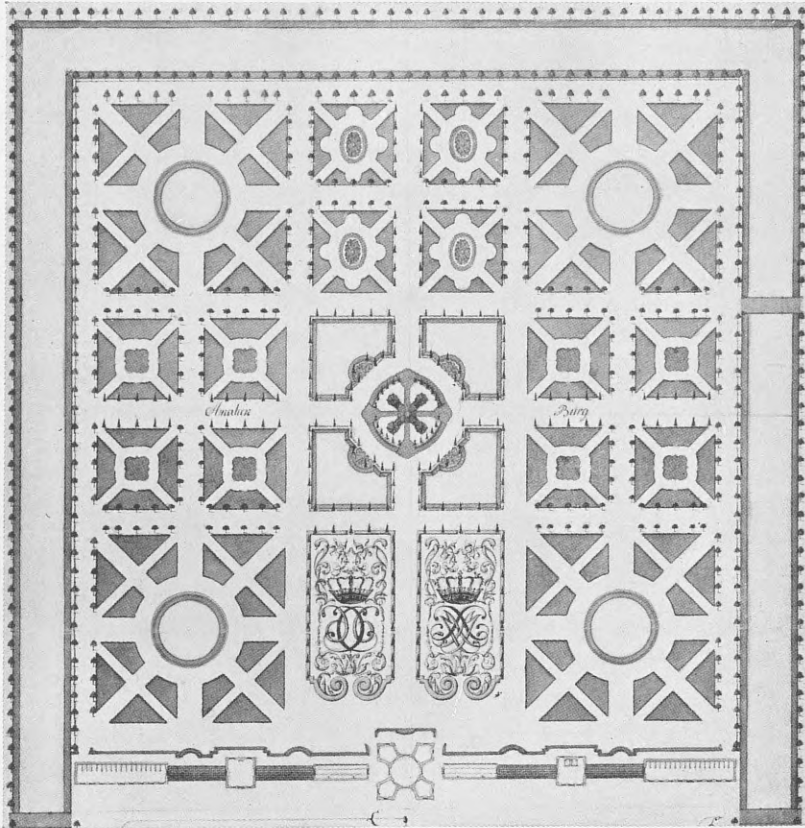
1751—1758

CHRISTIAN AUGUST, GREVE AF BERCKENTIN

Den Tid, der gik forud for Opførelsen af det nuværende Odd-Fellow Palæ, altsaa den første Halvdel af det attende Aarhundrede, er trindt om i Europa præget af store og skønne Byggeforetagender, som Enevoldskongerne udførte med det dobbelte Formaal at virke til Pryd for deres Residensstæder og til Forherligelse af dem selv og deres Minde. I Frankrig skabtes der en ny Mode i Bygningsstilen, som tildels ved derfra udvandrede Arkitekter forplantede sig til de forskellige tyske Stater og Polen, og som benævnes den fransk-tyske Rococo. Den naaede ogsaa herop til vort Land gennem den danske, senere saa berømte Arkitekt Nicolai Eigtved, der havde gaaet i dens Skole i Dresden og Warschau, og som hos de danske Konger Christian VI og Frederik V, der ikke vilde staa tilbage for de fremmede Monarker, fandt Forstaaelse for og Billigelse af sine Planer om at bringe den i Anvendelse her — til Forskønnelse af Hovedstaden og til Forherligelse af Kongen. Blandt de Nyopførelser, der blev prægede af denne Stilart, maa først og fremmest nævnes Kongens nye Residensslot, Christiansborg, et Slot, der i Størrelse og Pragt kunde taale Sammenligning med Datidens ypperste Bygningsværker. Men hermed var ikke Kongens Byggelyst udtømt; ogsaa almindelige Vaaningshuse til Beboelse for Stadens Borgere skulde bygges; et helt nyt Kvarter skulde opføres, til Pryd for Byen, til evigt Minde om Kongen, i hvilket alle Husene

skulde til Gaden bygges regelmæssigt, og »Vinduerne være af ens Højde og Flugt«. Den ydre Anledning til denne storslaaede Plan var den Oldenborgske Kongestammes forestaaende 300-Aars Jubilæum i 1748, og de Mænd, fra hvem Ideen hertil oprindelig er udgaaet, er uden Tvivl den som Beskytteren af Kunst og Videnskab højt fortjente Overhofmarskal, *Greve Adam Gotlob Moltke*, Kongens betroede Ven og Raadgiver fra Ungdommen, og Hofbygmesteren *Nicolai Eigtved*.

Den Bydel, der blev udlagt hertil, og som fra dens Bebyggelse og helt ned til vore Dage har holdt sig som Hovedstadens fornemste Kvarter, afgrænsedes af St. Annæ Plads, Norgesgaden (siden 1877 Bredgade), Toldbodvej og »Gaden ved Tømmerpladsen« (s: Ny Toldbodgade). Omtrent dér, hvor nu de nordlige Palaiser ligger paa Amalienborg Plads, laa der dengang en Pavillonbygning med tilhørende Buegange, Staldbygninger, Orangerihuse og Laurierhuse. Norden herfor laa Mønstrepladsen, hvor Tropperne exercerede, sønden for laa en stor Have, anlagt i fransk Stil med smukke Blomsteranlæg og Træbeplantninger, Springvand og Statuer. Den afsluttedes ud imod St. Annæ Plads og Bredgade af en Kanal. Hele dette Kvarter skænkede nu Kongen ved et Skøde af 6. December 1749, udstedt til Overpræsident og Magistrat, til den kongelige Residensstad Kjøbenhavn. „Overpræsidenten, Borgmestre og Raad skal paa de af Kongen ved Resolutioner af 12. September og 16. Oktober s. A. meddelte Konditioner udstede Adkomstbreve og give Skøder til de af Kongens Undersaatter, som paa denne Plads og Grund ville bygge, som de vedkommende derefter paa egen Bekostning til Thinge kunne lade læse og beholde til evindeligt Arv og Eje“. Til de byggende bevilligede Kongen 30 Aars Frihed for Indkvartering af Grunden, fra 1751 at regne. Dog vilde Kongen forbeholde sig selv at træffe Bestemmelse om, til hvem Skøderne skulde udstedes paa



Plan over Haven syd for det gamle Amalienborg
(set opad imod St. Anna Plads).

(Efter en farvelagt Tegning i Raadstuearkivet, der bærer Paaskriften
Amalienburg, af Oberst Lieutenant Eigtwed.)

de 4 Pladser, hvor de 4 Palaiser paa det nuværende Amalienborg Plads skulde staa. Endvidere skulde de, der vilde bygge, først forelægge deres Tegninger og Planer for Hofbygmester Eigtved, som desuden var pligtig til gratis at udfærdige Tegninger til dem, som ønskede det.

Blandt de mange velhavende Personer — fornemme Adelsfolk og almindelige Borgerfolk, blandt disse sidste en Del Tømmermestre og Murmestre — der meldte sig som Liebhaveere til Grunde i det elegante Kvarter, var ogsaa den for en Del Aar siden fra Lauenborg til Danmark indvandrede Geheimeraad i Conseillet og Ridder af Elephanten, dansk *Greve Christian August von Berckentin*. Skal Indskriften paa den Tavle, der findes over Indgangen til Palaiset, forstaas bogstaveligt, er dette tilmed sket efter Opfordring af Kongen selv. Han udsaa sig det Grundstykke, der var beliggende mellem Justitsraad *Lintrups* (det nuværende engelske Gesandtskabs Palais) til den ene og Toldinspektør *Cornelius Schumachers* Plads til den anden Side, ud imod Norgesgade, altsaa lige overfor Dronningens Tværgade. Ved at lægge sit Hotel netop her, fyldestgjorde Berckentin et af Tidens Idealer, nemlig Placeringen af en monumental Bygning ret ud for Enden af en Gade. Det var et stort Areal, 13.076 □ Alen, — der skulde selvfølgelig høre Have med til en saa højtstaaende Mands Bolig. Til Belysning af den indtagne Grunds Størrelse kan tjene, at Lintrups Gaard, som dog ikke hører til de smaa, kun spændte over 6.656 ½ □ Alen og Schumachers over 3.532 ½ □ Alen. Ganske vist havde allerede iforvejen de bekendte store Handelsmænd Agent, senere Etatsraad og Overformynder *Johan Friederich Weber* og *Reinhard Iselin*, senere Konferentsraad og Friherre, samt *Niels Tilken* indtegnet sig for det samme Grundstykke, der altsaa skulde have udgjort 3 Bebyggelseslodder, men naar Ministeren forlangte at faa Grunden, var det naturligvis kun klogt, at de øje-

blikkelig gav Afkald derpaa og søgte sig andre Byggetlodder. — Den 22. Januar 1751 udfærdigede Stadskonduktør Balle Maalebrevet. Som det af dette vil ses, dannede Grunden ikke en regelmæssig Firkant, idet Lintrups Nabo ud imod St. Annæ Gaden, Niels Rasmussen Engerslevs, Grund skar et Hjørne af i Sydvest paa 20 Alen af den vestlige Længde og 30 Alen af den sydlige Længde.

Maalebrevet lyder saaledes:

»Anno 1751: den 22 Januarii er den deel af Amalienborg Hauge, som Deres Høj Grewelige Excellence Høj og Velbaarne Hr. Geheime Raad Grev Christian August von Berckentin har forlangt af de 3^{de} ud til Norges Gade beliggende Pladse, som Hr. Agent Wever, S^r Iselin og S^r Titken havde ladet Sig antegne for, men siden, ved Deres til Høj og Velædle Magistraten indleverede Declarationer under 13^{de} og 18^{de} hujus, har overladt til Højbemt. Deres Høj Grewelige Excellence, maalt efter Velbemt. Magistratens Ordre af 18 hujus og befunden at blive af Strækning saaledes som efterstaaende antegnelse og forklaring udviiser:

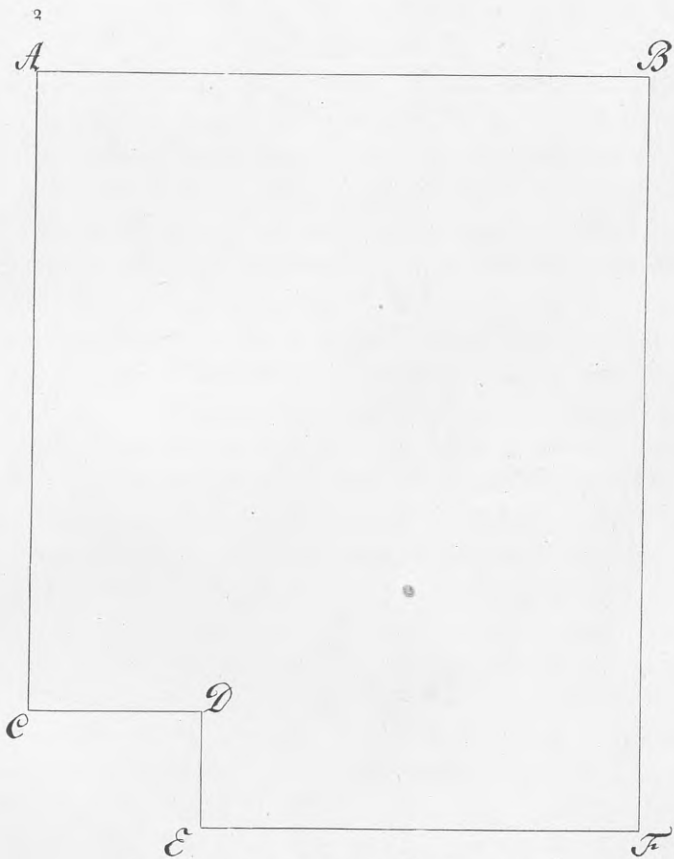
Foran i den nordlige Kandt imod Norges-
 gade er Bredden A B 105 Alen
 Paa den vestlige Side er den liinie AC langs
 Hr. Justitsraad Lintrups Plads 110 Al. 2 q. 5¼ t.
 Den bagskydende liinie C D. 30 Alen
 og den liinie D E. 20 Alen
 Den østlige Side B F 130 Al. 1 q. 4¾ t.
 Bredden E F bagen til 75 Alen.

Det saaledes er maalt og befunden at blive af Strækning

Testerer

Hafniæ ut supra.

P. M. Balle.



Grundplanen ifølge Maalebrevet.

Den 25. Januar udstedte Magistraten Skødet paa Grunden, der lyder saaledes:

»Ober-Præsident samt Borge-Mester og Raad udi den Kongelige Residence Stad Kiøbenhavn gjøre witterligt, at eftersom Hans Kongelig Mayestet, wores allernaadigste Arwe Konge og Herre ved Rescript til os af 12te Septembris 1749 og siden ydermeere udstædte Kongelig allernaadigste Skiøde af 6te Decembris næstefter, allernaadigst har behaget at afstaa og owerdrage Amalienborg Hauge med derwed beliggende Mynster Plads, til Ewindelig arw og Eiendom for Kiøbenhauns Stad, og Dem af dens Indwaanere, som derpaa wilde bygge, og hans Høi Grewelige Excellence Hr. Geheimeraad Christian August von Berckentin sig for os hawer anmeldet og ladet indtegne for een Plads som er matriculeret under St. Annæ Øster Quarter og beliggende næst wed Hr. Justitz-Raad Christian Lintrups Plads, strækkende sig, efter Stads-Conducteurens Sr Peder Balles derower forfattede og herhos føiede Maalebrew af 22de hujus i længde og breede, saaledes som følger foran ud til den Nordlig Kandt imod Norgesgade, er breeden, som i Maalebrewet er betegnet med Literis A et B. . . . 105 Allen, paa den westlige Siide er den Linie A et C Langs Hr. Justitz Raad Lintrups Plads 110 All. 2 qt 5¼ t. Den bagskydende Linie C et D. . . 30 All., og den Linie D et E. . . 20 All., den østlige Side B et F . . . 130 All. 1 qt. 4¾ t., og Breeden E et F bag til. . . 75 All.

Altsaa bliwer paa Stadens wegne og i Kraft af høist-bemeldte Hans Majestets allernaadigste Befaling, samt det Kongelige Skiødes indhold, forskrewne Plads og Grund afstaaet og owerdraget ligesom wi og samme herwed owerdrager, skiøder og aldeeles afhænder til welbemeldte hans Høi Grewelig Excleence hr. Geheime Raad Christian August von Berckentin og hans arwinger og efterkom-

mende Eiere, til ewindelig arw og Eiendom, og det paa efterfølgende af hans Majestet, udi Rescripter af 12te Septbr. og 10de octobris 1749 foreskrewne Conditioner.

1. fra 1751 aars begyndelse og indtil 1780we aars udgang, som er Tredive aar, betales aldeles ingen Indqvartering af Grunden, men efter den tiid skal deraf swares i proportion af de næstliggende Qwarteerer, og efter bemeldte 30we aars forløb bliwer ingen widere frihed tilstaaet enten der bygges først eller sidst.

2. Pladsen skal fra Dato af være den byggendes Eiendom, dog paa den Condition, at hand bygger inden fem Aars forløb, thi om den ei inden 5 aar forsynes med bygning skal Eieren efter den tiid ingen Rett hawe til Pladsen, men samme overlades til hwem den maatte forlange, som vil og kand bygge uden wederlag for hwad som paa Indhegning eller i andre maader er andwendt, med mindre saadanne Omstændigheder maatte indfalde for den som Pladsen havde udwalgt der kunde giøre det umuligt for ham inden den præscriberede tiid at iwærksætte saasom om nogen wilde bygge paa de stæder hvor Canalen nu er og Grunden inden den foreskrewne tiid ei endda kunde være bekwem, derpaa een forswarlig Bygning at opsætte eller andre uformodentlige og wigtige tilfælde kunde forekomme, som derudi kunde være hinderlige, da Eieren allerunderdanigst kand søge Hans Majestet om derudi uden efter omstændighederne allernaadigst maatte findes for godt at dispenseres.

3. Den paa heele Pladsen forfattede og approberede Tegning, som kand faaes til Eftersyn, skal i alle maader følges, og egaliteten fornemmeligen obserweres, saawel som ellers overalt ved Bygningerne, der alle til Gaden bør være af Grundmuur, iagttages, at vinduerne bliwe satte i liige Linie. Iøwrigt tillades, at eet hvert Huus faaer sit a parte Tag, og maae bygges toe eller tree Etager høit,

som den byggende finder for godt; saa maae og Porten anbringes i midten eller ved siiden som den byggende selv vil, alleene at vinduerne blive i liige linie og flugt, samt at der til gaden, som for er meldt bygges af Grundmuur. Men førend der bygges, skal een Tegning forfattes over Bygningen, og i Raadstuen indleveres for at blive Hans Majestet allerunderdanigst forevist.

4. Grawene omkring Pladsen skal af gade Renovationen, uden nogen bekostning for den byggende, bliwe besørgede opfyldte, det allersnarest mueligt er.

5. Og som de der først bygge, ere forbundne, for at hawe fred, at indhegne Deres Pladser; saa naar der siiden bygges af andre, som profiterer af slig indhegning, skal de efter billighed concurrere til Bekostningen paa Skille Rums Plankewærkerne, og derefter besørge og beholde Deres Deel ved liige, efter den Maade, som imellem andre Naboer brugelig er. Og maae ingen uden sin Naboes samtykke hawe Rende eller Tagdryp ind paa hans Grund, hvad enten hand bygger først eller sidst. Og

6. at da der wentelig under De Bygninger, som paa Pladserne maatte bliwe opsatte, vil behøwes Pilotage, som medfører for de byggende een Deel meer bekostninger end ellers, saa nyde De, som bygge, frie indførsel, paa de fra fremmede stæder behøwende Materialer, ligesom det tilforn er blewen forundt Dem, der indhegnede Tømmer Pladserne.

Thi skal da forbemeldte Plads og Grund, med de wilkaar, som for er meldt, tilhøre meer welbemeldte Hans høi Grewelige Excellence, Hr. Geheime Raad Christian August von Berckentin, og hans arwinger samt efterkommende Eiere, til ewindelig arw og Eiendom, fri for hwer Mands Tiltale; dog Hans Kongelig Majestet alle Kongelige Regalier, Contributioner pro qvota ordinaire og extraordinare Paabebudede, og almindelige Stadens Onera

(undtagen forbemeldte 30ve aars indqwarteerings friehed af Grunden) uforkrænket og aldeles forbeholden. Og maa Eieren dette Skiøde, paa sin egen bekostning, til Kiøbenhawns Byeting lade læse og protokollere, naar hand med Stads-Kiemmerens herpaa tegnede Quitting godtgjør, at hand deraf efter Hans Majestets allernaadigste anordning som een Kiendelse til Staden til hielp at bestride Omkostningerne til den Deel af Tømmer Pladsen, som til aabningerne kiøbes, har betalt Een Rigsdaler pr. Allen til gaden, som for Hans Høi Grewelige Excellence Hr. Geheime Raad Berckentin ialt beløber Eet Hundrede og fem Rigsdaler.

Dette til bekræftelse under Stadens Indsegl og wore Hænders Underskrift.

Kiøbenhawns Raadstue, Den 25de Januarii Anno 1751.«

(Segl og Underskrifter.)

Skødet blev ikke tinglæst samtidig med Udstødelsen. Dette skete først længe efter, nemlig den 12. December 1763, et kvart Aar efter, at Grev Berckentins Datter havde solgt Palæet til Generalintendant Schimmelmann. —

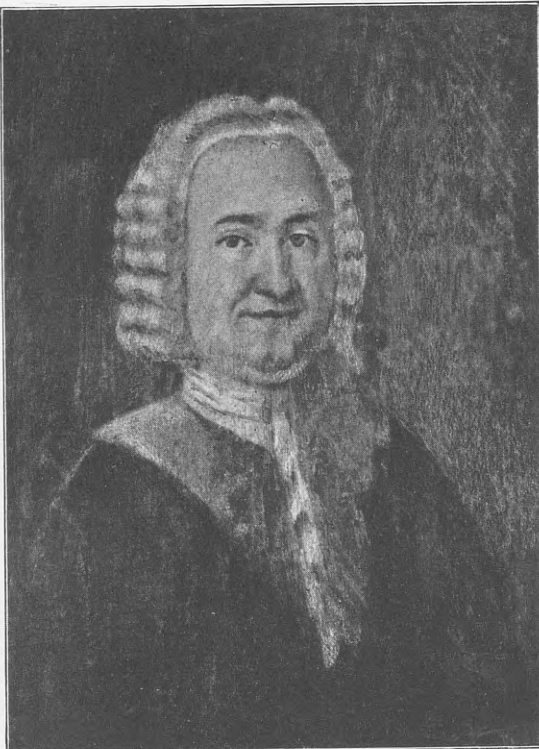
Der skulde nu straks tages fat paa at opføre den statelige Beboelse for Ministeren. Der melder sig nu straks det Spørgsmaal: Hvem er den Arkitekt, der ved sit Snille har frembragt denne Perle af Rococoens Bygningskunst? Medens det nu er den almindelige Antagelse, at Arkitekten er Berckentins Landsmand *Johann Gottfried Rosenberg*, udtaler Museumsinspektør O. Andrup i sin Artikel om Arkitekten Nicolai Eigtved i »Nyt Biografisk Lexikon«, at det er *denne*, der har bygget Palæet. Det vilde jo være af overordentlig Interesse, om der laa noget bevisligt til Grund for denne Paastand. Men des-

3

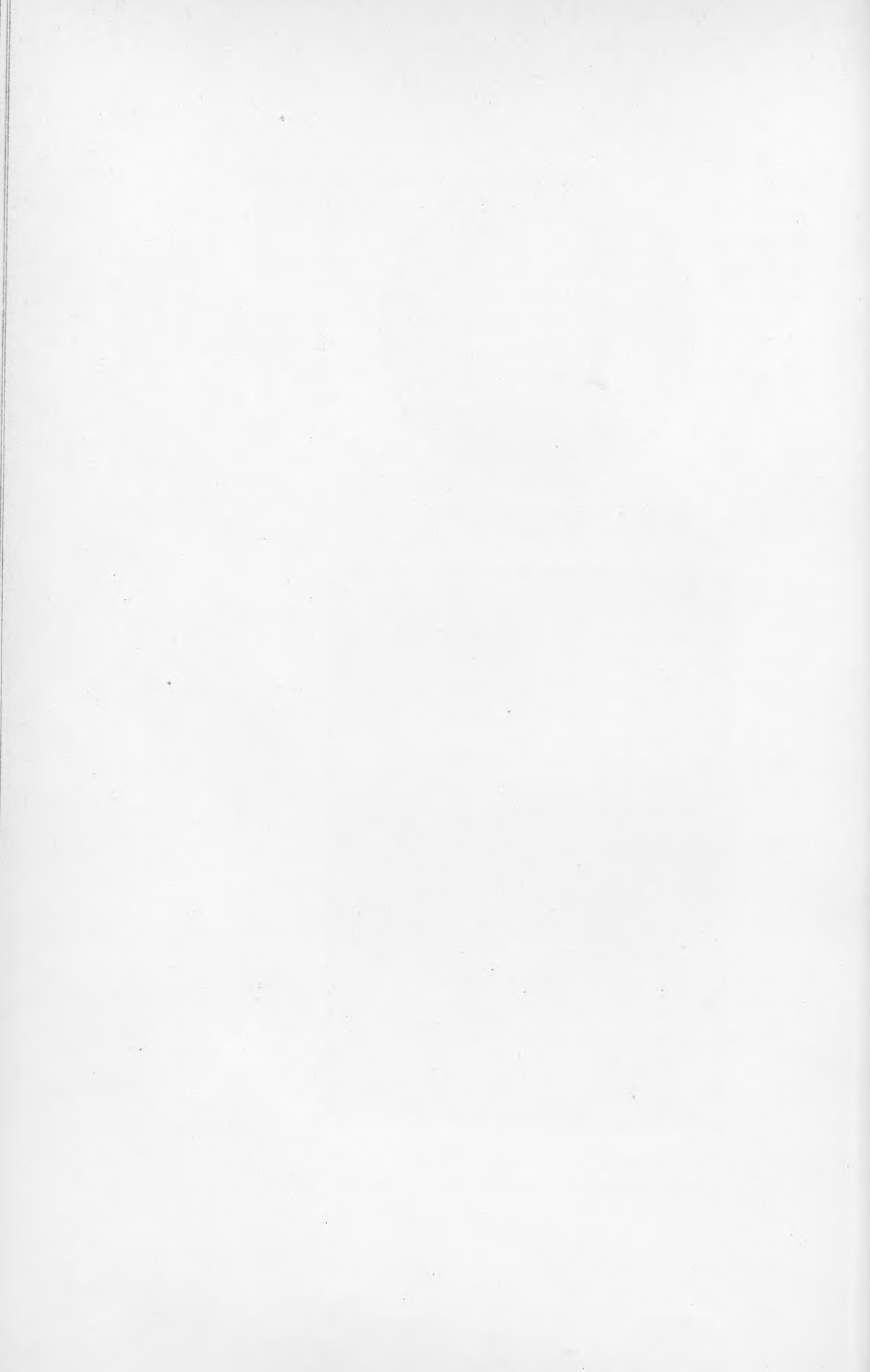


Christian August, Greve af Berckentin.
(Efter en Medaille i Den kgl. Mønt- og Medaille Samling).

4



Arkitekt Johan Gottfried Rosenbergh.
(Efter Maleri, tilhørende Fru Overretssagfører Sachs, Holte).



værre forholder det sig vist ikke saaledes, thi det er en Kendsgerning, at den, der har været Palæets *Bygmester*, er Rosenberg; herfor foreligger der nemlig tilstrækkelig mange Udtalelser baade fra Berckentin og fra Rosenberg selv. Men et andet Spørgsmaal er det ganske vist, om det ogsaa er ham, der har givet *Tegningen* til Palæet eller blot dets Facade. Der foreligger nemlig et Dokument fra Stads-Bygmesteren, *Banner-Mathiesen*, til de 2 Haandværksmestre, der skulde have Opførelsen i Entreprise, Tømmermester *Johan Andreas Pfützner* og Murmester *Niels Rasmussen Engerslev*, i hvilket det hedder: »Anno 1751 den 14' Juli er anvist at opføre Hans Høigrewelige Excellence, Hr. Geheime Raad Grewe v. Bergentin forehawende Bygning paa Amalienborg Plads ud til Norgesgaden efter mig foreviste Tegning, dateret 23' Januar 1751 forfattet af Hr. Oberste Eigtved, der bestaar af Og det saaledes, at bemeldte Rids til Norgesgaden i alle Maader worder fulgt, paa det at Winduerne i Etagerne samt Gesimser med viidere efter foreviste Tegnings Formelding kan til Gaden komme og blive fulgt i liige Liinie og flugt med Naboernes Bygninger paa anviste Horisont« I en Embedsskrivelse som den foreliggende fra Stads-Bygmesteren kan man ikke uden videre se bort fra Sætningen »*efter mig foreviste Tegning forfattet af Hr. Oberste Eigtved. . . .*« Men det kan ganske vist tænkes, at der ikke ligger mere heri, end at Rosenberg har forfærdiget Tegningen, i hvilken derefter Eigtved har foretaget Ændringer, mer eller mindre gennemgribende. Alle Tegningerne skulde jo først forelægges Hofbygmesteren til Bedømmelse, ligesom han ogsaa var pligtig til, naar det ønskedes, selv at udfærdige saadanne. Meget i Bygningens hele Udseende peger imidlertid hen paa Eigtveds Bygge-maade — man sammenligne det blot med Palæerne paa Amalienborg, ikke alene i de store Træk, men ogsaa i Enkeltheder, saasom i den diskrete Fremhævning af Side-

risaliterne ved at anbringe svagere Ornamenter over Vinduerne i disse, samt i de for Eigtved typiske Blændinger over de 4 resterende Vinduesfag i Beletagen og i den rigelige Anvendelse af glatte Lisener. Bossagemotivet, som Eigtved var en stærk Ynder af, førte han og maatte føre paa Amalienborg Palæerne igennem paa hele Stueetagen, for at ikke det stærkt fremspringende Midterparti skulde virke for tungt, men paa Berckentins Palæ er det udeladt i de 2 nærmeste Fag paa hver Side af Indgangsdøren, — ganske paa samme Maade som i den lave Portfløj paa det af ham byggede Prinsens Palæ. Men ogsaa Planen for Grupperingen af de indvendige Rum er i Amalienborg og i Palæet udarbejdet efter de samme Principer. Og i alle Amalienborgs Palæer er Opgangen ligesom i Berckentins Palæ lagt i Facadens Midte. Man kom straks ind i en Vestibule, og ved Siden af denne laa den store Hovedtrappe. Men i de 2 af Rosenberg byggede Palæer i Bredgade (Baron Bernstorffs og Geheimeraad Dehns) ligger Indgangen til Trappen helt henne i Gavlen af Bygningen, og nogen egentlig Vestibule synes Rosenberg i det hele taget ikke at anvende; selv i det af ham byggede Margaard paa Fyen træder man fra den udvendige Stentrappe lige ind i den store Sal. Eigtved benyttede altid afvalmede Tage, medens Rosenbergs Bygninger (ogsaa paa Landet) altid har Mansardtage. Endnu kan anføres — skønt det vilde være for dristigt at lægge stærk Vægt herpaa —, at Eigtved gerne lader Vinduerne i Stueetagen i sine Bygninger (saaledes f. Eks. i Amalienborg Palæerne, Prinsens Palæs Portfløj, Palæerne i Amaliegade 15 og 17, Frederiks Hospital) være fladbuede foroven, medens de i de øvre Etager enten kunne veksle mellem firkantede og rundbuede eller udelukkende være firkantede Vinduer. I Rosenbergs senere Arbejder anvender han ikke firkantede Vinduer, og i de 2 nævnte Palæer i Bredgade er alle Vinduerne op gennem alle Etagerne rundbuede eller fladbuede. Paa den anden

Side er en Enkelthed som Lisenernes Forsiring med de smukke Rococo-Ornamenter paa Midderrisaliten (i Berckentins Palæ) typisk for Rosenberg, medens Eigtveds Lisener som Regel er glatte. — At Eigtved har staaet Berckentin nær, er i hvert Fald sikkert nok, deres Bekendtskab strækker sig saa langt tilbage som til Eigtveds store Udenlandsrejse, hvor han i Wien i 1735 var en daglig Gæst i Gesandtens (Berckentins) Hjem, og hvor denne fattede megen Interesse for den lovende unge Arkitekt. Men hvor stor eller liden Del af Æren for Bygningens Tilblivelse, der nu tilkommer Rosenberg, er det i hvert Fald ham, der er dens Bygmester, og det var heller ikke det første Arbejde, han udførte for Berckentin, — allerede i 1746 havde han opført hans Landslot Kokkedal ved Rungsted for ham. Schjøtt mener i sin lille Afhandling om Rosenberg i »Arkitekten« 1902, Side 232, at Berckentin er kommet i Forbindelse med ham gennem Generalmajor Gustav Grüner, som han samarbejdede med som Gesandt i Stockholm i 1742, og for hvem Rosenberg senere byggede Margard; men det er ogsaa muligt, at Rosenberg er bleven anbefalet til Grev Berckentin af Eigtved selv, som netop paa den Tid foruden af Arbejder for Kongen var stærkt optaget af Opførelsen af de 4 Amalienborg Palæer, — det vides ikke, thi der kendes intet som helst til disse to Arkitekters indbyrdes Forhold. — Rosenberg var født i Waldeck i Meklenborg-Strelitz i Slutningen af Aaret 1709 og døde i Slesvig By i 1776 som Bygmester for Hertugdømmerne.

Der blev nu straks taget fat paa Forarbejderne til Opførelsen af Palæet. Grunden blev udgravet, og derefter skulde Graven, der gik udenom Kvarteret, fyldes op. Allerede i Slutningen af Marts 1751 tilskrev Berckentin i Forening med sine to Naboer, Justitsraad Lintrup og Toldinspektør Schumacher, Magistraten med Anmodning om, at Graven ved Enden af deres Bygninger maatte blive opfyldt og Vandet udpumpes og om, at Graven maatte »med Grus og deslige, som ingen Stank er ved, op-

fyldes, siden det bliver for slet Grund og vil foraarsage Stank i Værelserne, om Graven ved Heste-Møg og Gade-Skarn skal opfyldes«. Efter at Stadsbygmesteren, Kæmneren og Stadskonduktøren i Ejernes Overværelse havde synet Stedet, svarede Magistraten, at den havde truffet den fornødne Foranstaltning til at udpumpe Vandet af Graven, men at det ikke vedkom den at foretage Opfyldningen paa den ønskede Maade. Man tør vel da formode, at Greven fremfor at faa sine Værelser opfyldt af den omtalte Stank har foretrukket at yde et personligt Offer for at faa Graven opfyldt med mere tiltalende Substanser. — Den 5. Juli s. A. tilskrev dernæst Geheimeraadens Civil Etatens Kontor, at »da Hans Majestæt har tilladt dem, der bygge paa Amalienborg, at faa fri Indførsel af Byggematerialerne, og jeg med min Bygmester Rosenbergs hermed følgende Specifikation skal bruge de deri nævnte Materialer, beder jeg de høje Herrer om ogsaa at maatte nyde godt af toldfri Indførsel for disse Materialer; jeg forpligter mig til at betale den forlangte Told af de Materialer, som blive tilovers fra min Bygning, som jeg ingen Brug faar for.«*) — Den toldfri Indførsel af de opgivne

*) Af *udenlandske* Materialer opregner Rosenberg, at der skal bruges: 1.500.000 Mursten, 8.000 Tungesten, 40.000 glasserede Tagsten, 1.000 glasserede »først Pfannen« (en Slags Tagsten), 100 Tdr. fransk Gibs, 40 Kurve fransk Glas, 16 Kister pommersk Glas, 510 pommerske Bjælker, 400 pommerske Sparrer, 300 Planker, 200 Dusin Westerwigske eller Calmarske udsøgte Brædder, 80 Stkr. Carlshamn'er Bjælker af 14 Alens Længde, 50 Stkr. Vognskud Eg (et Maal, som nu ikke anvendes) samt 2.000 svenske Fliser. Af *indenlandske* Materialer skulde der bruges 300 Dusin Udskud af »overflødig Bredder« af 12 Fods Længde, 300 Dusin Fyrrebrædder af 12 Fods Længde, 150 Dusin Fyrrebrædder af 10 Fods Længde, 100 Dusin Granbrædder af 12 Fods Længde, 100 Dusin Granbrædder af 10 Fods Længde, 7 Dusin Bjælker af 16 Alens Længde, 7 Dusin Bjælker af 14 Alens Længde, 8 Dusin Bjælker af 12 Alens Længde, 6 Dusin do. noget mindre, 8 Dusin do. 12 Alen lange, 6 Dusin do. 10 Alen lange, 8 Dusin do. 8 Alen lange, 16 Dusin do. 7 Alen lange, 400 Sten Bolte, 3 Jern Stakit Porte og 6 Fag Stakit af Jern.

Materialer blev selvfølgelig bevilliget, men som Arbejdet paa Bygningen skred frem, viste det sig, at der medgik flere udenlandske Materialer end fra først beregnet.*) — Og i 1753 ansøgte Rosenberg om endvidere at maatte toldfrit indforskrive en Del forskellige Søm, »der dels ikke ere at faa i Danmark eller Norge, dels ere af ringe Kvalitet fra indenlandske Steder, hvoraf der mangler en Del, som behøves til de under min Ledelse værende Bygninger til Geheime Raaderne Greve Berckentin, Baron v. Dehn og Baron Bernstorffs Bygninger.« Om selve Opførelsen af Palæet kan der desværre intet som helst meddeles. De offentlige Arkiver indeholder intet til Oplysning herom, og selve Palæets righoldige Arkiv gik som bekendt for en stor Del til Grunde ved Palæets Salg i 1884, og blandt det, der ødelagdes, har formodentlig ogsaa været alt, hvad der vedrørte Bygningens Opførelse, Tegninger, Planer og Regnskaber, der kunde give Oplysning om de forskellige Kunstnere og Haandværkere, der havde medvirket ved Opførelsen og Udsmykningen ind- og udvendig — thi der findes intetsteds mere noget bevaret herom. Vi vide kun, at Arkitekten har sat alt ind paa at faa Fart i Arbejdet, hvorom vidner en Skrivelse, han i Marts 1754 tilstillede Magistraten, og som gik ud paa, at han efter at have sluttet Akkord med Tømmermændene *Søren Nielsson* og *Sivert Johnsson* om, at de skulde levere en Del Sand og Sten til Brug ved de foran opgivne 3 Palæer, han havde under Opførelse, havde bragt i Erfaring, at de ogsaa havde paataget sig en Leverance til Staden, hvorfor han bad om, at Magistraten paa det nøjeste vilde tilholde dem, at de overholdt den med ham indgaaede Akkord og ikke

*) Da Bygningen stod færdig, var der af fremmede Byggematerialer yderligere forbrugt 115 Tylter Brædder, 75 Stkr. 14 Alen 5 Tommers Planker, 700 Stkr. Gulv-Sten eller Fliser, 4.800 Stkr. Blikplader, 22 Skippund Jernplader, 2.513 Cubicfod Bloksten og 6 Stkr. Rendetrær, for hvilke Materialer Berckentin i 1756 søgte Tolden berigtiget.

lade nogen anden Leverance .deri være hinderlig. De mødte da for Magistraten og lovede at befordre deres paatagne Leverance.

Saa rejste da Rosenberg i Aarene 1751—55 det skønne Hotel, dels den Hovedbygning, der endnu staar, dels de i Slutningen af forrige Aarhundrede forsvundne Sidebygninger, Geheimeraadens Vognremiser, Staldbygninger, Domestikbolig, Vadskehus etc. etc. Men forinden vi gaar over til en Beskrivelse af Bygningerne og deres indre, vil vi dog først se lidt nærmere paa, hvem den Mand var, der nu skulde træde ind i Boligen; Huset dannede dog Rammen om Manden, saa vist, som det var hans Personlighed, hans Kunstforstand og kulturelle Smag, der satte sit Præg paa, hvorledes det ydre og det indre skulde være udstyret.

Christian August von Berckentin var af en ældgammel Slægt, og han havde sine 32 Ahner i orden. Slægten var delt i 3 Linier, en holstensk, en lauenborgsk og en meklenborgsk, hvis fælles Stamfader ikke kendes, men de enkelte Linier kan dog føres tilbage til midt i det trettende Aarhundrede, og de menes at have været bosatte i de samme Lande mindst 100 Aar før denne Tid. Christian August tilhørte den lauenborgske Linie, som alt fra det 13de Aarhundrede blandt andre Godser havde ejet Store og Lille Zecker, som opregnes blandt de Røverborge, som Lybækkerne ødelagde i 1351. Hans Stamfader hed *Hartwig von Berckentin* og levede i 1442. Dennes Sønesøns Sønesøn, Christian August's Oldefader, *Wolff Ludolph* til Prethen, var i sin Ungdom i dansk Krigstjeneste under Christian IV; Bedstefaderen døde i Bøhmen, efter Sigende forgiven af sin Elskerinde, fordi han vilde gifte sig — med en fornem tysk Prinsesse, og hans Fader, der ligesom han selv hed Christian August, var Geheimeraad hos Hertugen af Gottorp og senere Amtmand over Gottorp Amt. Han var gift med *Ida Hedvig von Berckentin af Linien Lütgen-*

hoff. Slægtskabet mellem Ægtefællerne kan ikke udledes, men den fælles Stamfader maa have levet før Aar 1442 og være mere end 7 Generationer tilbage i Tiden. I dette Ægteskab var der 14 Børn, hvoraf Christian August var den ældste. Af de andre 13 Børn døde de 9 som smaa eller ganske unge. En af Sønnerne, *Barthold*, gik i dansk Tjeneste og blev Løjtnant, men gik senere i kejserlig Tjeneste.

Christian August var født den 8. December 1694 og kom allerede 16 Aar gammel til Universitetet i Kiel. Aaret efter, 1711, fik han af Domkapitlet i Lybæk »præbendam majorem dictam Monoculam« (et indtægtgivende Embede i Lighed med et Kannikembede). I 1712 holdt han i Kiel en lærd juridisk Disputats, hvorefter han det følgende Aar forlod Universitetet og begav sig paa en 3 Aars Rejse til Holland, Frankrig og Italien. Hjemkomsten derfra kunde han faa sit Ønske opfyldt at komme til Hoffet i Danmark, og han blev da i 1716 Kammerjunker hos Dronning Louise. Da han ved sit livlige Lune saavel som ved Dygtighed og et belæst og højt kulturelt Standpunkt blev afholdt indenfor Kongehuset, blev han snart benyttet paa Embedsvejen og blev i 1721 sendt som Gesandt, først til Stockholm, og Aaret efter til Wien, hvor han forblev i 18 Aar. Posten i Wien var en af de vigtigste for en dansk Diplomat i de Tider, fordi der var Uenigheder mellem Kongen og Kejseren paa mere end ét Punkt vedrørende de sønderjydske Besiddelser, Forhold, som havde opvakt Kejserens Uvillie mod Kongen og som maatte ordnes. Ogsaa her viste han sig som den dygtige Diplomat, hvem det tilsidst lykkedes ikke alene at naa til en tilfredsstillende Ordning, men tilmed personligt at faa tilvejebragt et særdeles venskabeligt Forhold baade til Hoffet og til Udenrigsministeriet og faa genoprettet det gode Forhold mellem Kejseren og Kongen. Han beboede et elegant udstyret Palæ, i hvert Fald i den sidste Del af sin Gesandt-

skabs Periode Greve Dietrichsteins Palæ, som han havde lejet, og gav store Fester, hvor han ikke sparede paa nogen Udgift, der kunde komme ham tilgode i hans Politik og kaste Glans over Repræsentanten for den danske Konge. Fra hans Ophold her haves der følgende Fortælling om ham. Han fik engang Lyst til at lade male hele det kejserslige Taffel med de kejserslige og fyrstelige Personer, fornemme Gæster og Hofkavallererne, der vartede op ved Tafflet. For nu at skaffe sig Portrætterne af disse fornemme Herrer inviterede han dem i forskellige Hold til sit eget Taffel og havde saa bestilt en dygtig Maler, som — selv i Skjul — malede Gæsternes Ansigter, medens de spiste, uden at de vidste det. Da nu omsider hele Billedet var færdigt, inviterede han dem allesammen hjem igen og afdækkede saa pludseligt Billedet for dem og viste dem deres egne Ansigter ved Kejsersens Taffel til deres største Overraskelse. Billedet, som havde kostet 800 Gylden, blev senere ophængt paa Kokkedal, hvor Chr. VI saa det og fandt det saa interessant, saa han lod forfærdige en Kopi af det, som blev hængt op i det kgl. Kunstkammer. Senere er desværre baade Originalen og Kopien forsvundne.

Da Christian VI i Slutningen af Aaret 1739 ansaa det for ønskeligt at faa en anden Gesandt sendt op til Stockholm i Stedet for Greve Lynar, gav han Berckentin Ordre til at holde sig rejseklar. Dog ombestemte Kongen sig, og først i Juli 1740 blev Berckentin kaldt hjem for — foreløbig — at blive i Kjøbenhavn. (I 1743 blev han som bekendt atter sendt til Stockholm og udfoldede paany her al sin diplomatiske Snille i det svenske Arvefølgespørgsmaal til Fordel for det danske Kongehus — men forgæves.)

Ved Afskedsaudiensen i Wien forærede Kejseren ham — »gewöhnlicher Weisse«, som Berckentin beskedent udtrykker sig — sit Portræt besat med Diamanter. »Sædvanligvis blive disse Portraiter af Kejseren beregnede til

4000 Gulden, men jeg tror dog ikke, at denne er mere end 2400 til 3000 Gulden værd«, skriver han hjem i sin sidste Indberetning.

Ved hans Hjemkomst til Kjøbenhavn lod Kongen ham indtræde som Geheimeraad i Konseillet, første Deputeret for Finanserne og Præces i Økonomi- og Kommerce-Kollegiet. Senere blev han desuden Direktør for de Fattiges Væsen, i hvilken Egenskab kan nævnes, at han fik opført den endnu staaende Kirke ved Vartov, til hvilken han selv lagde Grundstenen. Ligeledes blev han Direktør for det almindelige Handelskompagni, Medlem af Landvæsenskommissionen og fik som Overhofmester hos Prins Christian (Christian VII) Overopsynet med dennes Opdragelse. Som ydre Udmærkelser fik han det hvide, senere det blaa Baand (Elephanten), blev Kammerherre og ophøjedes endelig i Begyndelsen af 1750 i Anledning af 300 Aars Festen for den Oldenborgske Kongestamme i Grevestanden. — Saaledes ser i korte Træk denne Mands Løbebane ud, der skulde flytte ind i en af Stadens allerskønneste Nybygninger. Men nu var han ogsaa en holden Mand, der havde Raad hertil. Alene hans Gage var i 1742 som Medlem af Geheime Conseil'et 8.000 Rdlr., i Nutidens Penge (1924) mere end 120.000 Kr., og dertil kom hans øvrige private Indtægter. Men han havde ikke alle sine Dage været en saa holden Mand. Da han kom hertil i 1716, var hans Fordringer heller ikke saa store; han havde ingen Gage i de første 3 Aar som Kammerjunker og lejede sig en beskeden Bolig i Købmager Kvarter Nr. 45 (nu Østergade Nr. 32) sammen med sin holstenske Ven, Kammerjunker *von Thienen*. Det fremgaar desværre ikke af Mandtalslisterne og Skatteregnskaberne, hvor stor hans Husstand dér har været; han blev nemlig fritaget for at svare Extra- og Krigsstyr Skat ved kgl. Resolution: »forskaanes denne Gang, hans Forældre leve endnu, og han nyder ingen Gage.« For 1717

og 1718 blev han derimod sat i Skat for 57 Rdlr. aarlig, og da han ikke vilde betale denne, blev der foretaget Exekution hos ham. Han protesterede herimod under Henvisning til den kgl. Resolution, og Exekutionen blev da atter ophævet, men 10 Aar efter, da han sad som en fornem Gesandt i Wien, blev han paany mindet om denne gamle Affære og afkrævet Skatten for de 2 Aar med 114 Rdlr.; han maatte da atter paaberaabe sig den kgl. Resolution og fik da ogsaa omsider Lov til at være i Fred for Fremtiden. Medens han var i Wien, døde hans Forældre, og da han kom tilbage til Danmark i 1740, var han en velhavende Mand. Han flyttede nu ind i Konferentsraad *Berregaards* Ejendom, det nuværende Assistentshus. Det bestod dengang af en Hovedfløj, der vendte ud til Snaregade og 2 Sidefløje ud imod Kanalen. Her førte han et stort Hus, som det sømmede sig en fornem Minister. I 1743 havde han i sin Tjeneste 1 Sekretær, 1 Hofmester, 2 Kammertjenere, 1 Kok, 5 Lakajer, 2 Kuske, 1 Portner og 4 Piger og holdt 7 Heste og 1 Karosse. Herfor betalte han i Formue-, Kop-, Heste- og Karosse-Skat 276 Rdlr. aarlig. —

Efter nu at have stiftet Bekendtskab med Bygherren og hans hidtidige Livsbane, ville vi se lidt nærmere paa Palæet, saaledes som det saa ud, da det — vistnok i 1755 — stod fuldt færdigt, og ligeledes kaste et Blik indenfor Murene for i Hovedtrækkene at beskrive Indretningen af Lejligheden. I den Indskrift, Bygherren har sat paa den Tavle, der endnu staar over Hovedindgangsdøren, findes følgende at læse: *Nova urbis regione regnante Augusto aedificiis exurgente ejusdem auspicio hoc opus sibi et posteritati C. A. C. De Berckentin M D C. C. L I I I* (c: Da den nye Bydel rejste sig med Bygninger paa Kongens Bud, [opførte] C. A. Greve af Berckentin paa sammes Opfordring dette Værk for sig og Efterkommere 1753). Herefter er formentlig det ydre bleven færdigt i 1753, det

indre derimod snarere først i 1755, da Palæet blev takseret af Hensyn til Brandassurancen.

Fra Norgesgade traadte man nu ind igennem et stateligt Gitter. Dette (der skal være forfærdiget af en Kunstsmed ved Navn Schmidt*) laa ikke som nu tilbagetrukket og formindsket i Længde, men laa i Flugt med Gadens Husrække. Det bestod af en Port i Midten, hvorefter fulgte paa hver af Siderne først en Indgangsdør og dernæst 3 Fag Gelænderværk. Imellem de forskellige Led var der anbragt ialt 8 fritstaaende Piller af Sandsten. Disse, hvoraf de 4 midterste var de største, bar 8 Sandstens Vaser, hvoraf atter de 4 midterste var større end de paa de yderste 4 Piller. Hele Gitteret var af Smedejern, og Porten var prydet med kunstfærdigt udhugne Beslag, — det hele var overmaade smukt forarbejdet. Længden var $55\frac{3}{4}$ Alen, og Højden af de 6 Fag Gelænderværk $6\frac{1}{4}$ Alen. Af Taxationsmændene blev det ansat til 5.600 Rdlr. Af det oprindelige Gitter findes nu kun bevaret det inderste Fag Gelænderværk paa hver Side af Midterporten og Indgangsdørene. Selve Porten og Dørene, der staa nu, er derimod ikke de oprindelige, men opsatte omkring 1780, og de 4 yderste Fag Gelænderværk er nedtagne i 1885.

Efter at være traadt ind igennem Porten og have passeret den store Gaardsplads laa Hovedbygningen lige for, en grundmuret Bygning, 70 Alen lang, 29 Alen dyb, inddelt i 11 Fag, 3 Stokværk høj, derunder Kælder, Taget helt Valmtag, tækket med sorte glasserede Sten, hvori var anbragt 4 Kviste dækkede med Blik. Vinduerne i Palæet er alle fladbuede foroven undtagen de Midterrisaliten nærmest liggende 2 Fag paa hver Side i Belætagen og Mezzaninen, der er firkantede og omfattede af Gevændere af gullandsk Sandsten. I Midterpartiet findes

*) Ifølge Meddelelse af dennes Dattersøns Søn, Kommandør af Flaaden Saabye.

i Stueetagen 3 store, fladbuede Indgangsdøre, og i Beletagen findes ovenover disse 3 store, rundbuede Dobbeldøre, der fra Riddersalen kan aabnes ud til en Balkon. Alle disse 6 Døre er foroven prydede med rige Rococo-Ornamenter og omfattede med brede Sandstensindfatninger. Som Følge af Dørenes — og Riddersalens — Højde i Beletagen er de derover liggende 3 Vinduer i Mezzaninen lavere end de øvrige Vinduer i denne Etage. Over disse 3 Vinduer saa vel som over de 2 Vinduesfag i Enderisaliterne i Beletagen og Mezzaninen er der anbragt Sandstens Hoveder, og omkring de tilsvarende 2 Fag i Stueetagen er Bossagemotivet anvendt; dette afsluttes foroven af et Sandstens Baand, der løber af paa Balkonen. Over de 4 flade Vinduer i Beletagen er der Blændinger. Paa hver Side af Enderisaliten findes 1 Lisen uden Ornamenter. Udenfor Riddersalen er der som nævnt en Balkon, der er 23 Alen lang, $2\frac{1}{2}$ Alen dyb og omgivet af et Smedejerns Gitter, som i fordums Tider var smykket med rig Forgyldning. Balkonen hviler paa 8 fritstaaende joniske Søjler af poleret norsk Marmor. Bagved disse er Væggene ogsaa beklædte med poleret norsk Marmor, paa hvilke ses 8 Pilastre af jonisk Orden. Ovenover Balkonen er der 4 Lisener, foroven prydede med Rococo-Ornamenter af gullandsk Sandsten. Paa Bygningens Midte er som Attika anbragt en Ballustrade af samme Materiale, paa hvis Midte og hævende sig op over den i en Cartouche er hugget det grevelige Berckentinske Vaaben — et Skjold, der ved en rød Spids fra venstre er delt af Guld og Sølv — med Elefantordenens Kæde udenom. Over Gesimsen er der paa Forsiden anbragt 6 gullandske Sandstens Vaser, hvoraf de 2 midterste afslutter Ballustraden. — Naar man vilde ind i Bygningen, traadte man op ad en Marmortrappe paa 3 Trin, hvoraf det øverste sprang $2\frac{1}{2}$ Alen frem foran Muren. Ved senere Omforandringer er Gaardspladsen bleven hævet, hvorved de 2 nederste Trin af Trappen er bort-



Vaabendekoration over Midterpartiet.

tagne. Man kom nu ind i Vestibulen gennem de omtalte 3 store Indgangsdøre. Over den midterste Dør er anbragt i forgyldte Bogstaver den Side 24 omtalte latinske Inskription. I Døraabningerne var der svære Egetræsdøre, sikkert meget kunstfærdigt udskaarne. Hvor fristende det nu end kan være straks at betragte dette statelige Rum, maa vi dog have lidt Taalmodighed og først kaste et lille Blik paa Kældrene.

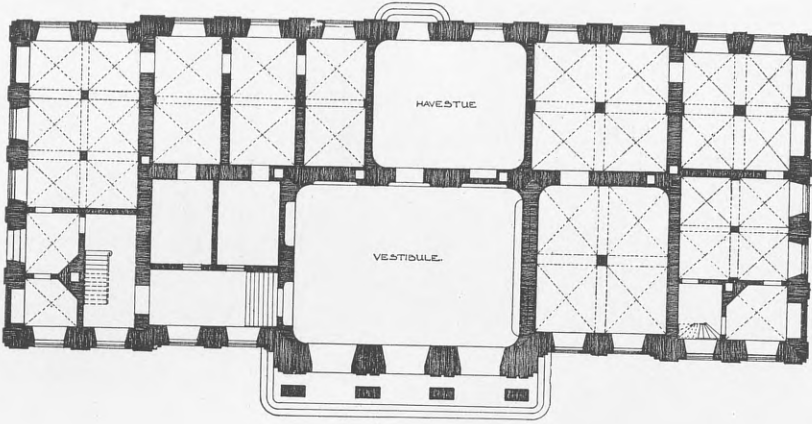
Under Bygningen er Sokkelen af Bornholmsk Sten (Granit), og ovenover den findes Kældrene, hvis Højde er $3\frac{3}{4}$ Alen over Jorden. Indtil den store Ombygning af Palæet, der fandt Sted, da det var kommet i Aktieselskabet »Concertpalæet«s Eje, bestod Kældrene af 11 hvælvede Rum og 2 Rum med flade, gibsede Lofter. Skillerummene var af Grundmur, hvori Skorstensrørene laa skjulte. Her fandtes foruden nogle Kamre og Værelser ogsaa Køkkenet i den østre Ende*) med en aaben Skorsten, hvorunder fandtes et Jernanker hvilende paa en Jernpille. I Køkkenet var der ved Skorstenen opmuret en Bagerovn med en Jerndør for, fremdeles fandtes der et Komfur med 8 Huller, endvidere Retterbænk, Træværk, Hylder og Rækker samt et fast Spiseskab. I et Rum til Haven var der opmuret en Konditorovn med en Jerndør for samt en »Sump« med Opstander og Jernpumperedskab. Alle Kældrene var beklædt med Fliser eller Mursten. I den østre Gavl var der Nedgang til Kælderen gennem en dobbelt beklædt Fløj-dør. Af de hvælvede Kældere findes endnu én i den vestre Gavl, der benyttes som Vadskekælder, hvorhos flere af de øvrige Kælderrum, der nu er opfyldte med Murbrokker og tilmurede, har hvælvede Lofter. Nogle af dem har været benyttet som Vinkældere, og de gamle Vinhylder siges endnu at være bevaret dér. Der maa formentlig have været

*) I Vurderingsforretningerne beskrives altid Facaden som vendende mod Nord, saaledes at Bygningens Længderetning bliver Vest—Øst.

temmelig mange af dem — til et Eksempel kan nævnes, at Greven kort før han flyttede ind i Palæet, lod komme pr. Skib fra Lybæk $1\frac{1}{2}$ Ahme (1 Ahme lig 4 Ankre) Rhinsk Vin.

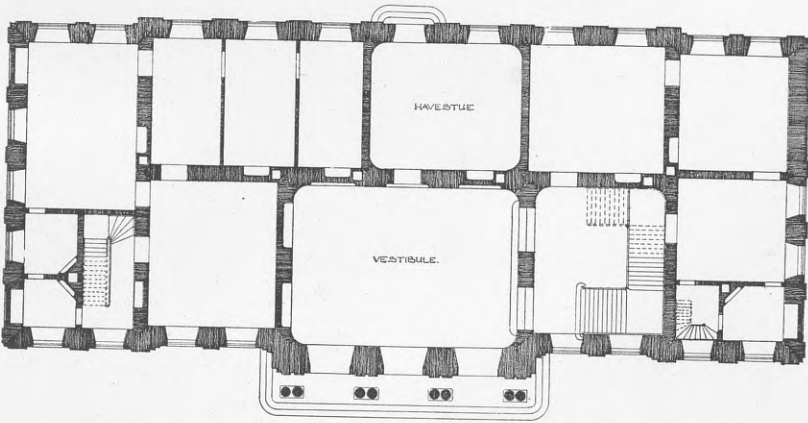
Vi ville nu herefter atter begive os ind i Palæets Indre gennem de før omtalte 3 Egetræsdøre. For Øjet ligger da udbredt den store, prægtige Vestibule. Denne er $8\frac{1}{2}$ Alen høj til Loftet, medens de øvrige Værelser i denne Etage kun maalte $6\frac{1}{2}$ Alen til Loftet. Ydermurene er her 42" tykke undtagen i Midderrisaliten, hvor Tykkelsen er 60". I Vestibulen er Væggene og Loftet rigt dekoreret med Gibs Stukkatorarbejde, og i Væggene findes Nischer. De nu siddende Stukornamenter paa Vægge og Loft er sikkert i det hele og store de oprindelige, hvorimod det samme ikke kan siges om den uheldige blaa Farve, der i en moderne Tid er paasmurt Væggene, saa lidt som om det lidet smagfulde nye Terrassogulv. Gik man nu herfra til venstre, altsaa imod Øst, kom man straks ned ad en lille Trappe til en Korridor, der løb langs med Facaden, med 2 Forstuer bag ved, hen til en mindre italiensk Trappe ved det før omtalte Køkken, der gik op igennem alle Etager. Iøvrigt var der i Stueetagen i denne Side af Bygningen 7 Værelser og en Gang. Lofterne i disse Værelser indeholdt ingen Stukornamenter, men var almindelig gibsede. Midt for Vestibulen førte en Dør ind til Havestuen, som var belagt med Fliser og indeholdt en Kamin, som var omfattet med norsk Marmor. Loftet og Vægge var smykkede med Stukkatorarbejde. Den tidligere Havestue er den nuværende Garderobe. Fra den gik man igennem en Glasdør lige ud i Haven, og Stedet, hvor Døren har siddet, ses endnu tydeligt som den midterste af de 3 tillukkede Nischer. — I den vestre Ende af Vestibulen laa Opgangen til den store italienske Hovedtrappe, som i 3 Løb førte helt op til Mezzaninetagen, saaledes at man altsaa fra Foden af denne kunde se op gennem 3 Etager

• KÆLDERPLAN •
AAR 1755

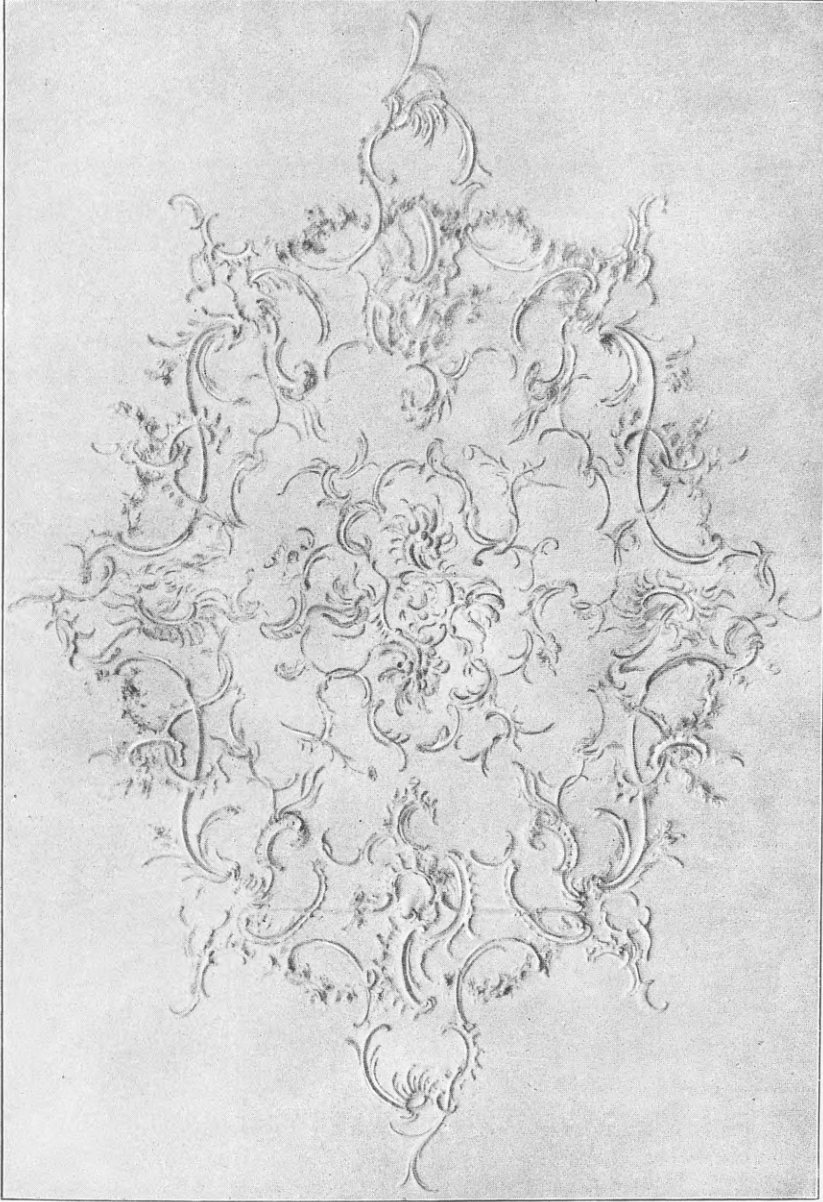


Kælderplan i Aaret 1755.

• STUEPLAN •
AAR 1755



Stueplan i Aaret 1755.



Loftsdekoration i Vestibulen.

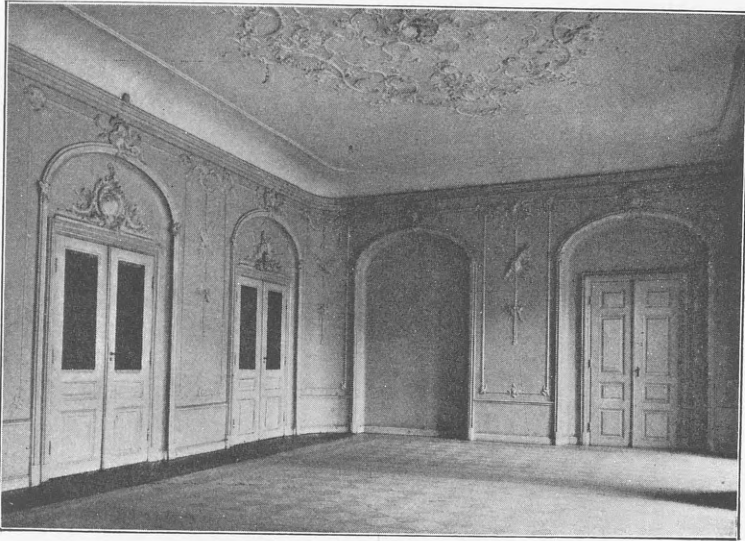


til det herlige Stukloft, som endnu findes bevaret i et af Odd Fellow Ordenens Lokaler. Paa Væggene og under Løbene var der anbragt Stukkatorarbejder i Gibs. Til denne Trappe — hvis oprindelige Rækværk er bevaret og anbragt paa den nuværende Hovedtrappe, som i 1884—85 er bleven opsat i Palæets østlige Gavl — gik man op ad 3 brede Trin, hvoraf det underste laa straks i Vestibulen og gik igennem hele dennes Dybde. Disse Trin førte op paa en Repose, hvorfra Trappen tog sin Begyndelse, imellem den store Midterpille og Facaden, altsaa dér, hvor nu Billetkontorets Forstue ligger, og fyldte de 2 næste Vinduesfag; den var, hvad vi altsaa have set, forsynet med et udskaaet Gelænder med Haandgreb. Under Trappen var der en Gang, der var lukket for Enden med dobbelte Døre. Bag disse laa der yderligere 4 Værelser med almindelige, gibside Lofter. Der var mange faste Skabe i Værelserne, ligesom der heller ikke savnedes Vindovne med Tromler og Rør. Bag Hovedtrappen, i Facadens næstsidste Fag, laa en »geheime Trappe«. — Der har saaledes i denne Etage foruden de 3 Trapper, Vestibulen og Havesalen været 11 Værelser og Kamre. Disse har gennemgaaende været af beskedne Dimensioner og været benyttede som Domestikværelser. Af de oprindelige Tegninger findes der ingen bevarede, det indre er nu fuldstændig forandret med Undtagelse af Vestibulen, og alle Lofter og de fleste Skillerum nedrevne. En udførlig beskrevet Rekonstruering af denne Etage har derfor her formentlig mindre Interesse. Ved den næste Etage har man dog — paa nær Gavl-værelserne — gaaet lidt mere nænsomt frem.

Gik man nu op ad den brede, monumentale Hovedtrappes 3 Løb, kom man i Beletagen op paa en Repose, der løb langs med Riddersalens vestlige Væg, og hvorfra der ad den endnu bevarede Dør ved Vinduet var Indgang til denne, dels ad en Dør paa den sydlige Væg ogsaa Indgang til det imod Haven vendende Forgemak. Vi

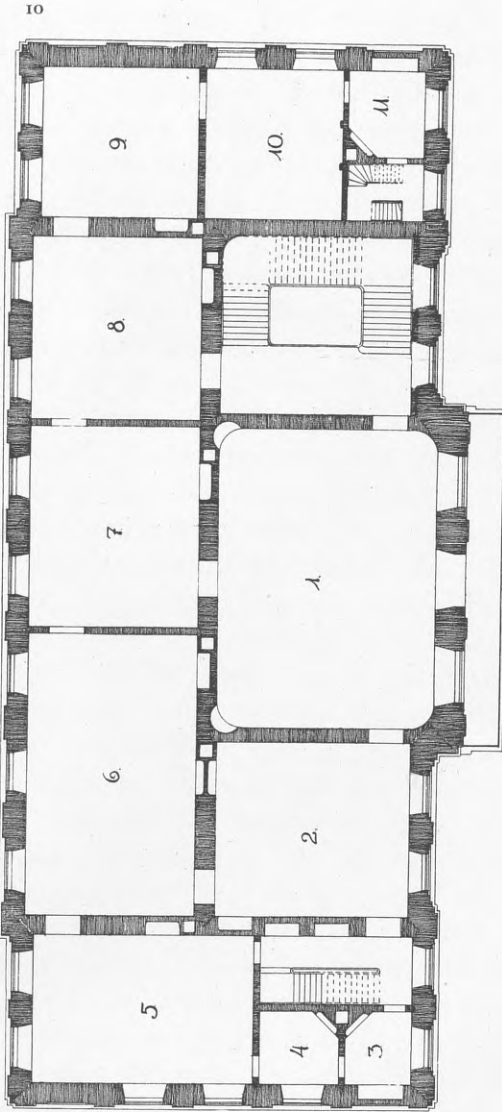
ville begynde med at træde ind i Riddersalen (Værelse Nr. 1), der er 10 Alen høj til Loftet (i de andre Sale er der kun 8 Alen) med 3 høje, rundbuede Døre, beliggende i Bygningens Midte med Udsigt helt ned til Rosenborg Have — altsaa lige ovenover Vestibulen.*) Væggene i denne Sal var tidligere beklædte med lakeret Panelværk, Gulvet var af indlagt Egetræ, og Loftet var rigt smykket med Gibs Stukkatorarbejde. I Hjørnerne var der 2 murede Nischer, hvori stod 2 Kaminer, indfattede med Marmor. I Væggene var indfattet Plads til 6 store Spejle, der var forsynet med forgyldt, rigt udskaaet Billedhuggerarbejde, og ligeledes til 2 kongelige Portrætter i Legemsstørrelse, der ligeledes var indfattet med rigt udskaaet Billedhuggerarbejde, forgyldt og forestillende Kong Frederik V og hans Dronning, Juliane Marie. I hvert Fald det første vides at være malet i 1749 af Pilo, idet der i Honorar herfor udbetaltes ham 120 Rdlr. af Partikulærkassen, og altsaa var det en Gave fra Kongen. At denne har givet Berckentin sit Billede i Legemsstørrelse vidner om en særdeles kongelig Naade, thi ogsaa Geheimeraadere v. Beulewitz og Moltke fik samtidig Billeder af Kongen, malede af Pilo, men disse var kun i mindre Størrelse og kostede kun henholdsvis 50 og 60 Rdlr. (De 2 omtalte Billeder af Kongen og Dronningen findes nu paa Lindensborg i Greve Schimmelmanss Eje.) Iøvrigt forærede Kongen i 1757 Greve Berckentin endnu et Billede af sig, malet af Pilo, 7 Alen højt og 3 Alen bredt, i Generalsuniform, og betalte han Maleren 300 Rdlr. herfor. Der førte 3 dobbelte Døre ind til Salen, og ovenover dem var der Malerier som Dørstykker, i Rammer af forgyldt, rigt udført Billedhuggerarbejde. Ad en dobbelt Glasdør gik man ud paa Balkonen, og for de 2 andre Dørfag var der ogsaa indven-

*) Da vi senere paany skulle beskæftige os med Værelserne, ville vi for Nemheds Skyld give dem Betegnelser, og kalde derfor Riddersalen Nr. 1.



Vestibulen i 1925, set fra N.Ø.

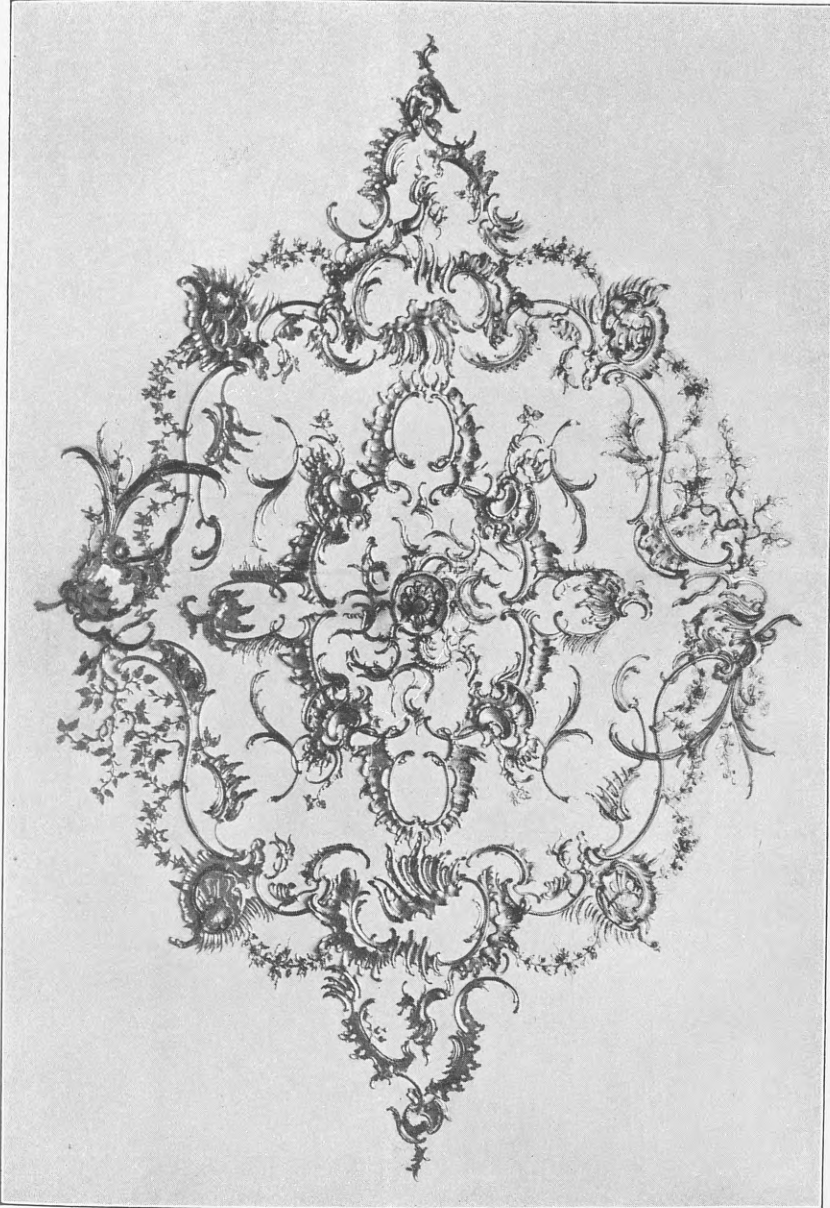




Grundplan over Beletagen i 1755.

dige Ruder. — Paa den anden Side af Salen, ud imod Gaarden, laa der et 2-Fags Værelse (Værelse Nr. 2), hvis Vægge ligeledes var beklædte med Panel, og ovenover dette var Tapetet af Gyldenlæder. Loftet var almindelig gibset og viser den samme Hulkehl som idag, men var dog fri for den misforstaaede Paamaling af forgyldte Ornamenter, der saavel i denne som i adskillige af de andre Sale er sat paa i 1880'erne. Værelset havde en af Sten opsat Kakkellovn (∴ Fajanceovn), og der fandtes tillige en Skænk med 2 Skabe. Det var Spisestuen, og ved Siden af denne laa der en Trapperepose for den mindre »italienske« Trappe, der nede fra Køkkenet i Kælderen førte op gennem alle Etajerne. Fra Spisesalen kom man ud paa Reppen gennem den nu blændede Dobbeldtør henne ved Vinduet. Den nuværende Indgangsdør til Salen paa den samme Væg er af senere Dato. Næsten hele det Rum, der nu optages af Hovedtrappen, altsaa helt hen til den østlige Gavl, var optaget af den italienske Trappe med Reppen, samt af 2 smaa Kabinetter i Gavlen. Disse sidste opvarmedes af dobbelte Vindovne, der stod i Nischer, som vistnok laa omtrent i Midten af hele Rummet. Imod Syd gik Rummet dog ikke helt op til den nuværende Skilleveg, hvilket kan ses deraf, at denne Skilleveg nu ender inde i et tilmuret Vindue. Den gamle Skilleveg har ligget omtrent 1 Alen længere ud imod Gaarden. — Bag ved Trappen, i det nordøstlige Hjørne, laa som nævnt et Kabinet (Værelse Nr. 3) med Vindue til Forgaarden, der blev benyttet som en Garderobe, og i det stod der et indmuret, dobbelt Skab. I Østgavlen laa der dernæst et Kabinet i ét Fag (Nr. 4), hvis Vægge havde Bryst Panel og Lærreds Tapet, der var bemalet med historiske Begivenheder og indfattet med forgyldte Lister. Loftet var almindelig gibset. Over Marmor Kaminen var der et Spejl, og paa Væggen var der indfattet et Maleri i forgyldt Ramme. Gulvet var indlagt med Valnødtræ, og over begge Døre hang der Portrætter i forgyldte

Rammer. Vi er nu naaede hen til Hjørneværelset i Sydøst (Nr. 5). Det var Soveværelset, der med 2 Fag vendte imod Syd ud til Haven, ligesom der vistnok ogsaa har været 2 Fag Vinduer i Gavlen til Sidegaarden. Over Panelet var der paa Væggene »haute lize«, 3: Gobelin Tapeter i forgyldte Rammer. For Opvarmningen sørgede en Dresdner Sten (3: Fajance)-Kakkelovn, der stod paa Marmor Fliser i en Nische; Loftet var almindelig gibset, men Gulvet var indlagt med Valnødtræ. Dette Værelse indeholdt altsaa det nuværende Forværelse til den Trappe, der fører ned til »den lille Koncertsal«, og som begynder i Palæets gamle Ydermur paa den sydlige Side. Fra Sovegemakket kunne vi nu fortsætte vor Vandring gennem den Suite Værelser, der ligger ud imod Haven, og begive os ad den endnu bevarede Dør ind i det første af disse (Nr. 6). Dette saavel som det følgende Værelse var ogsaa beklædt med Gobeliner paa Væggene; det var de 2 saakaldte Assemblé Værelser. Det første af dem var en 3-Fags Sal, det næste (Nr. 7) en 2-Fags. Gulvene var indlagte med Valnødtræ, og der fandtes i dem 2 Dresdner Sten-Kakkelovne paa Marmorfliser, og de stod i de endnu bevarede Nischer; under Lofterne var der rigt Gibs Stukkatorarbejde. Desværre er dette smukke Loft senere nedtaget i Værelse Nr. 7. Det første af Assemblé-Værelserne, altsaa Nr. 6, havde 3 Indgangsdøre og desforuden en blændet Dør paa Væggen imod Riddersalen, bag hvilken skjuler sig et dobbelt Skab, saaledes at denne Væg havde Kakkelovnsnischen i Midten og en Dør symmetrisk paa hver Side, saaledes som Byggemaaden var i Rokokoen. Det sidste Assemblé-Værelse havde ogsaa 3 Indgangsdøre, deraf den ene ind til Riddersalen, og paa samme Væg stod Kakkelovnsnischen. Størrelsen af disse 2 Saloner er ganske den samme som nu, blot er Væggen imellem dem borttaget paa nær som et Rammestykke. Det næste Værelse igen (Nr. 8) var ogsaa et 2-Fags Værelse, der havde en dobbelt



Loftsdekoration i Riddersalen.

12



13



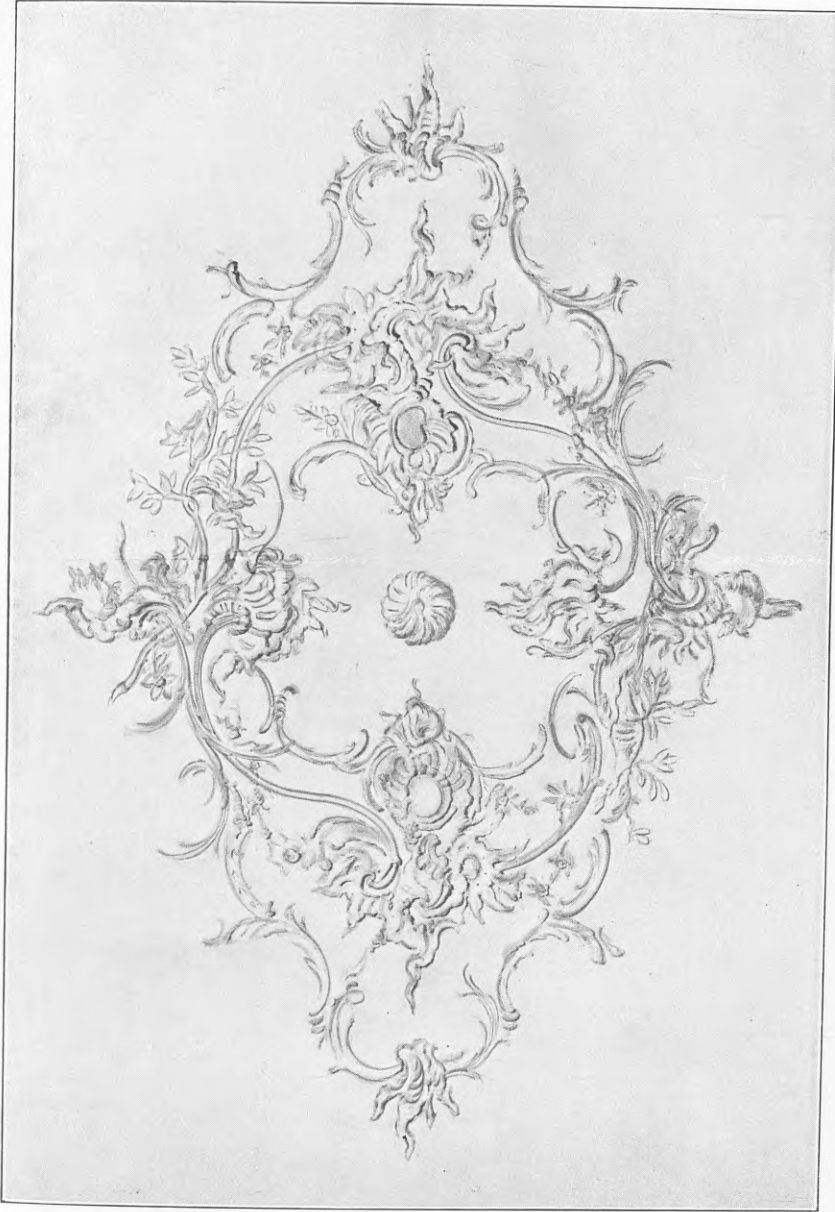
14



Malerier over de 3 Dore i Riddersalen.

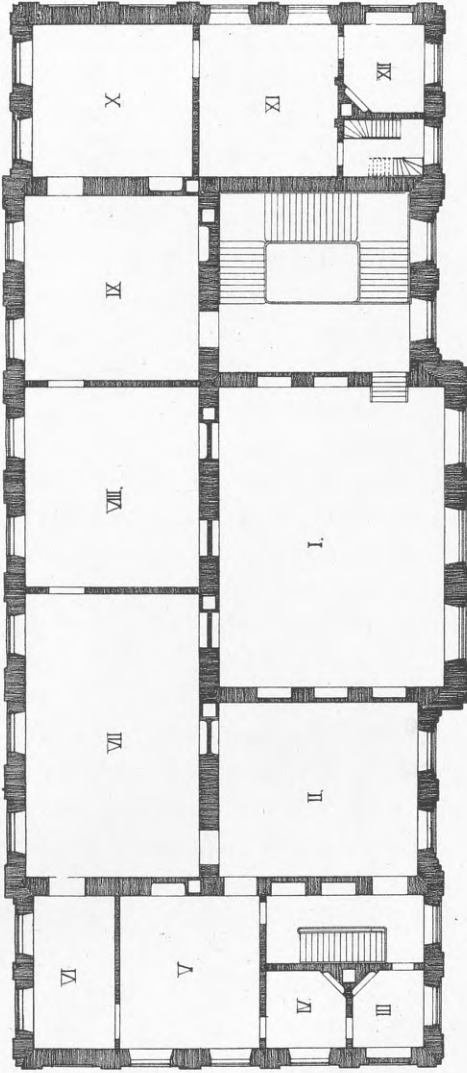
Vindovn af Jern i den Nische, som endnu staar der. Under Loftet var der kun »slet Gibs«. Væggene havde Bryst Panel og hvidt malet Lærreds Tapeter ovenover, indfattet i Friser med Lister udenom. Dette Værelse blev benyttet som Forgemak og havde derfor Indgang fra Hovedtrappens Repose i den nordlige Væg; paa samme Væg var Kakkellovnsnischen; desuden var der en Dobbeldør paa hver af de andre Vægge. Endelig kom man til det sidste Værelse i Rækken ud imod Haven (Nr. 9), en 2-Fags Sal, som altsaa var Hjørneværelset, med 2 Fag imod Syd, hvorimod der ingen Vindue har været i den vestlige Gavl til Sidegaarden. Ogsaa dette Værelses Gulv var indlagt med Valnødtræ, og Væggene havde Bryst Panel med Gobeliner ovenover. Under Loftet var »slet Gibs«, og paa Marmorfliser i Nischen i Hjørnet paa den østlige Væg stod en »Stenovn« (sikkert en Dresdner Fajanceovn som de andre). Værelset havde 2 Døre. Denne Sal har vistnok navnlig været benyttet som daglig Opholdsværelse. — Alle disse 5 Værelser til Haven havde som alt nævnt dobbelte Døre, saa man kunde se og gaa igennem hele Suiten fra Værelse til Værelse. Over alle Dørene sad ialt 14 malede Dørstykker, hvoraf endnu 8 sidder paa deres oprindelige Pladser, 3 er ophængte i Kabinettet ved den nuværende Hovedtrappe, og de manglende 3 hænger nu paa Lindensborg. — Fra Værelse Nr. 9 kom man ind i en 2-Fags Sal i Vestgavlen (Nr. 10), hvis Vægge havde Bryst Panel og grønne Damask Tapeter ovenover, Loftet havde »slet Gibs«, og en ordinær Vindovn paa Marmorfliser stod i en Nische. Denne Sal har undergaaet gentagne fuldstændige Forandringer; det store hulkehlede Loft i det nuværende Køkken, der viser et mindre, 1-Fags Værelse, er først lavet i 1880'erne. Det oprindelige Værelse har foruden Køkkenet opslugt den nuværende lille Gang ud til Hjørnetrappen, Vadskerummet samt den lille Trappe, der fører op til Toiletterne ovenover. Dette kan bl. a. i Forbindelse

med den gamle Brandvurderingsforretning af 1755 ses deraf, at Risten paa Væggen i Vadskerummet dækker for den nu lukkede Skorsten fra den forsvundne Kakkelovns-nische i Værelset, og i Etagen ovenover staar den endnu dér bevarede Nische nøjagtig paa den tilsvarende Plads. Den sidste Del af Vestgavlen optoges dernæst af et Hjørnekabinet (Nr. 11) med et Vindue ud til Gaarden; det er det Rum, hvor nu Hjørnetrappen ligger. Det havde »slet Gibs« under Loftet, Væggene havde malet Panel med hvidlakeret Lærred ovenover; der var i Væggen et indmuret Skab samt en Bogreol, og en Nische med Marmorfliser (dér hvor nu den skraa Væg i det sydøstlige Hjørne viser Til-muringen om Skorstenen, opad hvilken ogsaa Nischen i den nys nævnte Sal Nr. 10 altsaa stod). Kakkelovn er aabenbart paa Vurderingsforretningens Tid endnu ikke sat op. Vi er nu naaede tilbage til Facaden imod Gaarden, og Rummet imellem Hjørnekabinettet og Hovedtrappen optoges af en »geheime Trappe«, der gik igennem alle Etager, og var en Vinkeltrappe med skæve Trin. Den laa altsaa dér, hvor nu de 2 W. C.'er findes. De 2 sidst omtalte Værelser har vistnok været Ministerens mere private Værelser, og Hjørnekabinettet var ved sin afsides Beliggenhed særlig egnet til uforstyrret at føre politiske Samtaler i, der ikke kunde belures; den »geheime Trappe« lige udenfor kunde ogsaa i den Henseende have sin praktiske Betydning. — Den lange Korridor, der nu strækker sig fra Køkkenet ind imod Bygningens Midte i en Længde af næsten 14 Alen og en Bredde af $1\frac{1}{2}$ Alen, skriver sig først fra 1880'erne, da Hovedtrappen blev flyttet bort fra sin oprindelige Plads, der derefter blev indrettet til den nuværende 2-Fags Sal. Hovedtrappen gik paa Berckentins Tid Korridorens Bredde dybere tilbage end denne nye Sals Bagvæg, nemlig helt op til Palæets Skillevej, der løb igennem hele Bygningens Længde og skilte Haveværelserne fra Gaardværelserne.



Loftdækoration i Beletagen i Værelse Nr. 6.

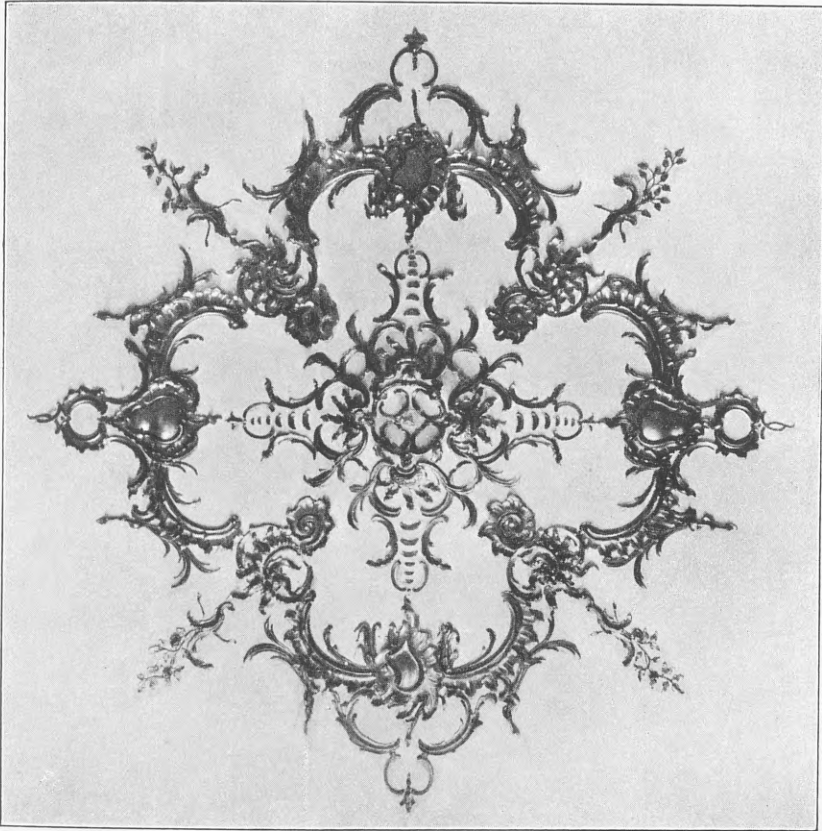
• MEZZANIN •
AAR 1755



Grundplan over Mezzaninetagen i 1755.

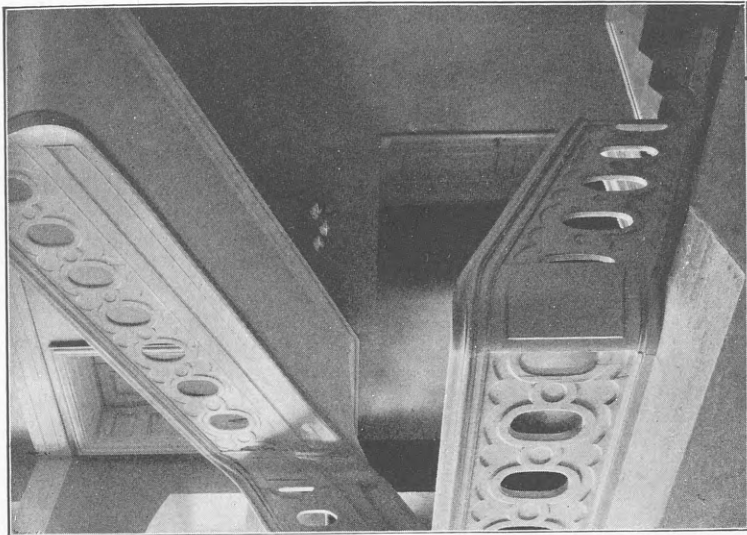
Vi ville nu ad Hovedtrappen begive os op i 3die Etage, Mezzaninen, hvor nu Odd-Fellow Ordenens Lokaler findes. Denne Etage, hvis Sale er 7 Alen høj med Undtagelse af Salen ovenover Riddersalen, der kun er $5\frac{1}{4}$ Alen høj, er i Tidernes Løb undergaaet adskillige og gennemgribende Forandringer, første Gang i Slutningen af det 18de Aarhundrede, og de Lofter, der endnu findes bevarede som gamle, er med Undtagelse af Loftet over den gamle Hovedtrappe vistnok ikke ældre end fra denne Tid. Gik man nu fra Reposen til Hovedtrappen, der endte i denne Etage, ind i den store 3-Fags Sal ovenover Riddersalen (Værelse Nr. I), der nu er delt i 2 Værelser, maatte man — da Riddersalens Loft var hævet 2 Alen højere op end Loftet i Beletagens øvrige Værelser, og som Følge deraf den derover liggende Sals Gulv laa saa meget højere end Gulvene i de andre Værelser i Mezzaninen, (hvorom ogsaa Vinduernes Størrelse og Højde over Gulvet bærer Vidne) — stige op ad en Trappe for at komme derind. Denne Trappe har ligget ved Vinduet, ovenover den tilsvarende Dør ind til Riddersalen, og har gennem Skille-muren ført direkte op i denne Sal. Den Gang, hvortil den nuværende Trappe fører op, stammer først fra Ombygningen i 1885. Væggene i denne Sal var hvide, det vil altsaa sige hvidlakerede, hvorimod Loftet var smykket med Gibs Kvadraturer i Hjørnerne; der fandtes deri en »ordinær Vindovn«, og i Væggene var der indmuret 9 Skabe med Døre og Laase for. Dette Værelse blev benyttet som »Møbelzimmer«, hvorved vel maa forstaas Opbevaringsværelse for diverse. Gik man derfra — ned ad en tilsvarende Trappe — ind i det næste Værelse til Gaarden (Værelse Nr. II), altsaa ovenover Spisesalen, var denne Sal at se til udstyret med Bryst Panel og hvidblomstret Voksdugstapet ovenover. I en Nische stod en ordinær Vindovn paa en Marmorflise. Under Loftet har der ikke været Ornamentter. Hvortil denne Sal har været benyttet,

vides ikke. Ved Siden af denne var der som i Beletagen en Forstuegang med 2 faste Skabe i Væggen, hvor den italienske Trappe endte. I Hjørnet med det sidste Vinduesfag i Facaden, altsaa i Østgavlen, laa der et 1-Fags Kabinet (Værelse Nr. III), som synes at have haft helt Panel paa Væggen, og bagved det atter et 1-Fags Kabinet (Værelse Nr. IV) med Bryst Panel og gult Voksdugs Tapet ovenover. Begge disse Kabinetter havde Nischer til Ovne, hvis Rør mundede ud i den samme Skorsten som i de tilsvarende Værelser nedenunder. Under Nischerne var Marmorfliser. Det sidste Kabinet har vistnok været brugt som Musikværelse. Ved Siden af dette, stadig i Østgavlen, laa der endnu et Værelse (Værelse Nr. V) paa 2 Fag Vinduer, der ligeledes var med Bryst Panel og gult Lærreds Tapet og havde en ordinær Vindovn paa Marmorfliser. Endelig i Hjørnet imod Sydøst laa der et »Kammer« (Værelse Nr. VI) med Bryst Panel og blaåt malet Lærredstapet samt en Kakkelovnsplads med en Marmorflise under. Dette Kammer havde intet Vindue i Gavlen, men 2 til Haven. Af disse 4 Gavlværelser saavel som af Trappen er nu intet Spor længere tilbage, end ikke Vinduer og Skillerum. Vi er nu naaede hen i den sydlige Side af Palæet, ud imod Haven. Her laa ved Siden af »Kammeret« 2 Sale, (Nr. VII og VIII), altsaa ovenover de 2 »Assemblée-Værelser«; begge disse var Grevens Biblioteksværelser, derfor var der Bogreoler langs alle Væggene, der iøvrigt var udstyrede med Bryst Panel og blaa Voksdugs Tapeter ovenover. Lofterne var gibside, og i Nischer var der Kakkelovnspladser med Marmorfliser. Medens nutildags det første af disse Biblioteksværelser er en 2-Fags, og det næste en 3-Fags Sal, svarede de paa Berckentins Tid nøjagtigt til Værelserne nedenunder og hvilede paa de samme Skillevægge, der var murede op gennem Gulvene. Ved den senere Omforandring, i 1780 erne, er den første, oprindelige, 3-Fags Sal ved et Skillerum bleven delt i et 2-Fags



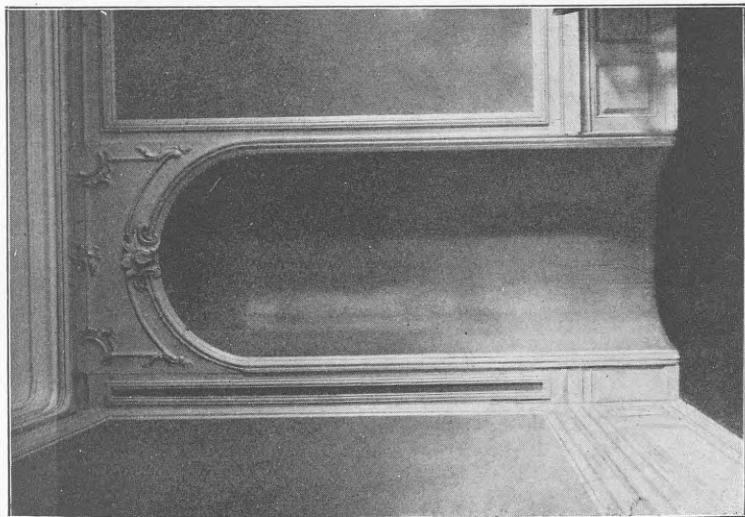
Loftsdekoration i Mezzaninetagen over den oprindelige Hovedtrappe.

19



Det gamle Gelænderværk fra Hovedtrappen.

18



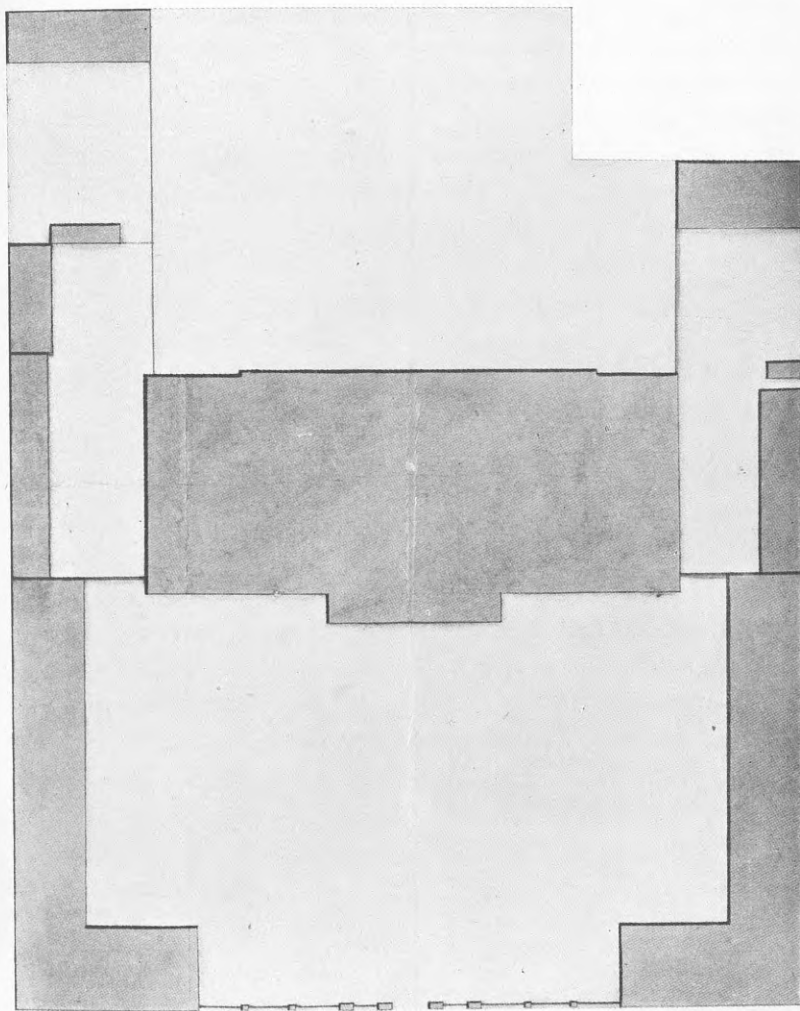
Kakkelovnsnische i Belctagen i Værelse Nr. 9

og et 1-Fags Værelse, senere igen er det oprindelige Skillerum mellem Værelserne VII og VIII bleven borttaget, medens det senest opsatte blev staaende, hvorved Salene kom til at fremtræde først som en 2-Fags, og derefter som en 3-Fags Sal. I den næste Sal, en 2-Fags, ovenover Forgemakket (Værelse Nr. IX) var Væggene beklædt med Bryst Panel og blaat, blomstret, Voksdugstapet ovenover. I en Nische stod en dobbelt Vindovn paa Marmorfliser. Endelig var der Hjørneværelset imod Sydvest (Værelse Nr. X); dér havde Væggene Bryst Panel, som ovenover var betrukket med blaat Damask. Salen opvarmedes af en dobbelt Vindovn med Opsats af Jernblik, og Loftet var »slet Gibs«. Endnu ses denne Sals forrige Dimensioner ganske tydeligt paa Loftet, der nu hvælver sig over et privat Opholdsrum, et Anretterværelse og en Buffet, indrettet i 1897. Den smukke Loftdekoration i Midten er dog næppe den oprindelige, den synes at skrive sig fra 1780'erne. Salen har tidligere haft 2 Vinduer til Haven, men ingen imod Vest til Sidegaarden. De 2 førstnævnte er nu tilmurede, og i Stedet derfor er der aabnet 2 Vinduer til Sidegaarden. Midt i den vestlige Gavl laa der en 2-Fags Sal (Værelse Nr. XI), svarende til Salen nedenunder, hvis Vægge ligeledes var beklædte med blaat Damask, og som havde en dobbelt Vindovn i en Nische paa Marmorfliser. Dette Værelse gik altsaa helt ud til den nuværende Hjørnetrappe og opslugte den nuværende brede Forstuegang helt hen til den Sal, der tidligere var Hovedtrappen. Den gamle Kakkelovnsnische staar endnu i Forstuegangen paa Væggen imod Toiletrummet. Endelig laa der ved Siden af denne Sal et Hjørneværelse ud til Gaarden (Værelse Nr. XII), svarende til Hjørnekabinettet i Bel Etagen, der ligeledes over Panelet var betrukket med blaat Damask, med Marmorfliser i en Nische, der nu er tilmuret ligesom den nedenunder. Loftet var gibset og ses endnu med dets Loftsliste og Pro-

filer ovenover Trappen. Kabinettet havde et Vindue til Forgaarden. Alle disse sidstnævnte 3 Rum stod i Forbindelse med hverandre og har dannet en lille Lejlighed for sig selv, Dagligstue, Sovegemak (i Midten) og Toiletværelse, der vistnok har været forbeholdt Greveparrets Datter, Kammerherreinde Louise v. Plessen. Endelig laa til Forgaarden, imellem Værelse Nr. XII og Hovedtrappen Forstuegangen, hvor den »geheime Trappe« kom op fra Bel Etagen. Forstuegangen var afdelt paa Højden i 2 Dele.

Ovenover Mezzaninen laa Loftet, hvor Taget var forbundet med »liggende Stole«, hvor alle Skorstenene var henledede og derfra førte ud gennem Taget. Hele Hovedbygningen blev takseret og vurderet til 39.000 Rdlr.

Efter nu at have beskrevet Hovedbygningen vende vi os til den Række af desværre nu forsvundne Sidebygninger, der afgav Plads til en saa høj Herres nødvendige Træn af Tjenerskab, Heste, Vogne etc. De laa dels langs med Gaardspladsens Sider dér, hvor nu de hæslige Sidebygninger med Butikker er opførte i Udlejningsøjemed, dels langs Gaden hen til, hvor Gitteret endte, omtrent dér, hvor nu de ikke mindre hæslige Kuppel Pavilloner stode op til Sidebygningerne. De to Bygninger, der laa langs med Gaden, kaldtes Pavilloner, de var af ens Udseende, 24 Alen 15" lange, 11½ Alen dybe, helt Tag, havde 3 Fag, var 1 Etage høje med et Galleri, Murene var 1 Alen tykke og hvilede paa Kampestens Sokler; til Gaden var de smykkede med Bossagemotiver. Etagens Højde var 8 Alen. Vinduerne var forsirede med Stenhuggerarbejde og havde engelske Rammer med simpelt Glas. Dobbelte, glatte Porte af Egetræ førte fra Gaarden ind i Husene, Gulvene var belagte med Brosten, og Skotrenderne var belagte med Bly. De blev begge benyttede som Vognremiser, hvorhos der i hver af dem var indrettet 2 Kamre i ét Fag til Gaden med gibsede Loftter og hvide Vægge, til Bolig for Staldkarle.



Plan over Grunden med de paastaaende Bygninger i 1755.

(Efter en farvelagt Tegning i Raadstuearkivet.)

Paa tværs af disse Pavilloner, altsaa lige over for hinanden med Facaderne ind imod Gaardspladsen, laa to grundmurede Staldbygninger af ens Udseende, i 10 Fag, 47 Alen lange, 10 Alen dybe, i 2 Etager. De havde Kampestens Sokkel, halv Tag med sorte, glasserede Sten. 1ste Etage var 6 Alen høj og Murene 1 Alen tykke; 2den Etage 4 Alen høj og Murene 18" tykke. I hver af disse Bygninger var indrettet Plads til 10 Heste. Stolperne imellem Baasene var prydede med Vaser og halve Positurer. I den *østlige* Staldbygning laa der ved Siden af Stalden endvidere en Rullestue og derved igen et Vadskehus med indmuret Kobberkedel. I denne Del af Huset laa der en Trappe, som fra en Forstuegang førte op til 2den Etage, hvori laa 2 Tjenerkamre, medens Resten af Etagen blev brugt til Furageloft. Den tilsvarende Bygning paa den *vestlige* Side af Gaarden var af ganske samme Udseende og Indretning, blot at der i Stedet for Vadskehuset var indrettet 2 Stuer. Imellem disse 2 Bygninger og Hovedbygningen var der opført Brandmure, 8 Alen høje og 8 Alen lange, hvorigennem der ad dobbelte Porte var Indkørsel til Baggaarden. Ogsaa i denne laa der en Del Bygninger, 4 i den *østlige*, 3 i den *vestlige* Side.*) I Gaarden var der endvidere »2 Portioner frisk Pumpevand«. Imellem Hovedbygningen og de mange omtalte Sidebygninger i Baggaarden laa *Haven*. Den var udsmykket med sirlige Blomsterrabatter og Buskvækster, hvoriblandt var opstillet Sta-

*) I Gaardens *Østside* laa der først, nærmest Brandmuren, en grundmuret 5 Fags, halvtags Bygning, 28 Alen lang og 5½ Alen dyb, i én Etage paa 5½ Alens Højde, der var indrettet til Vedkammer og Kulkammer. Dernæst en 3-Fags halvtags Bygning af Bindingsværk, 15 Alen lang, 6 Alen dyb, 2 Etager høj paa henholdsvis 4¾ og 3¾ Alens Højde. I underste Etage var der en Forstue med en Trappe op til 2den Etage, og 2 Stuer, i 2den Etage var der 2 Værelser. Ovenover laa der et Loft. Atter bagved denne Bygning i Retning Øst—Vest laa der et Bindingsværks »Locum«, 6 Alen lang og 2 Alen dyb. Endelig afsluttedes Baggaarden af en Bindingsværks halvtags

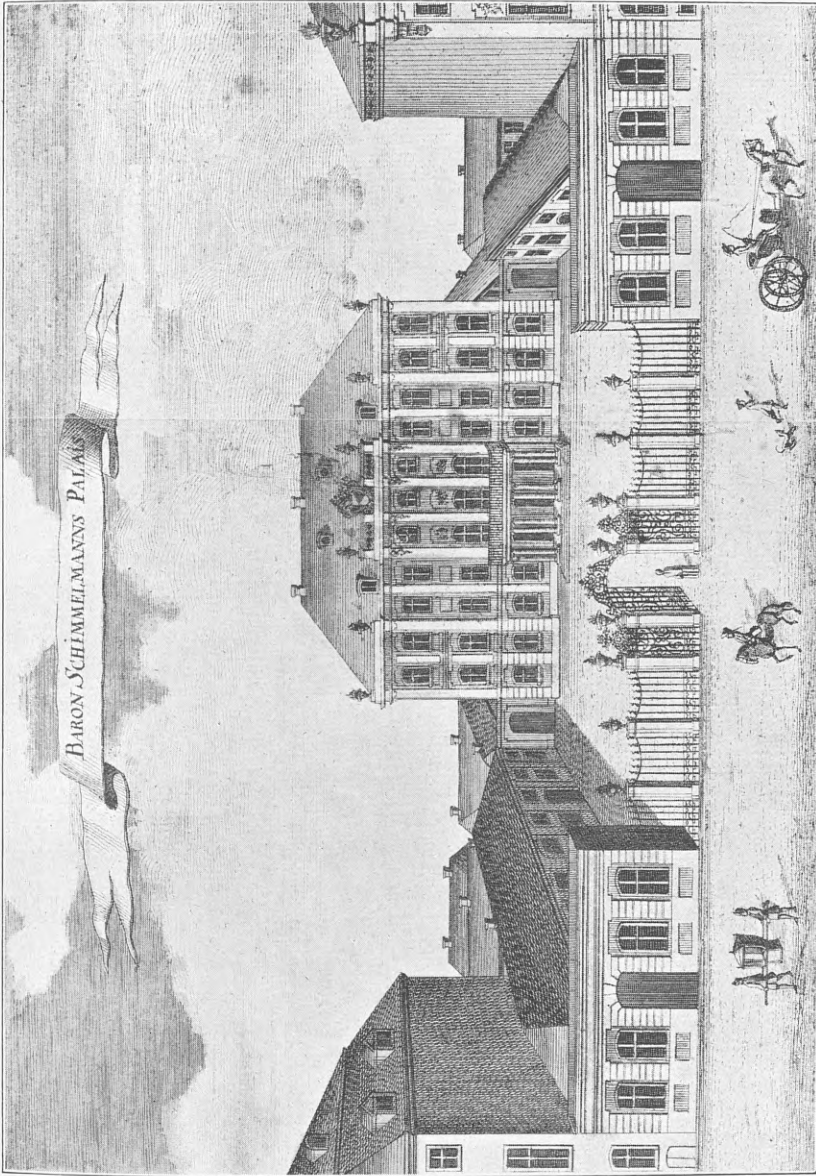
tuetter og Vaser, og for Enden af Haven var der opstillet 4 Sandstens Figurer. Haven var indhegnet med et højt Plankeværk af 72 Alens Længde, og fra Gaardspladsen var den adskilt ved et malet Stakit.

Hovedbygningen med Sidebygninger og øvrige Appartimentier vurderedes til 50.000 Rdlr., af hvilken Sum Ministeren lod assurere for 40.000 Rdlr. courant og overtog selv Risikoen for de resterende 10.000 Rdlr.

Ved den nye Grundtaxt Matrikel, som blev forfattet i det samme Aar, 1755, blev Palæet sat i Skat efter Taxt 2 Mk. (1 Rdlr. lig 6 Mk.) af det Antal Kvadratalen, som stødte op til Norgesgade, $\approx 3.463\frac{1}{4}$; det udgjorde 1.155 Rdlr. Men til Gengæld for denne Skat fik Greven af sær kongelig Naade den Frihed for Indkvartering i 30 Aar, der tilkom de paa Amalienborg byggende, udvidet til at blive »en bestandig Exemption og stedsevarende Frihed for Indkvartering.«

Saaledes saa nu altsaa denne Ejendom ud, der afgav Bolig for en af Kongens højst betroede Ministre. Her levede han Resten af sit Liv — det blev desværre kun 3 Aar —, indtil han lukkede sine Øjne i sit kære Hjem, 63 Aar gammel. For hans private Liv indenfor dets Mure er der draget et Glemselens Slør, som vi savner Materiale til synderligt at trænge igennem. Hans Tid hengled dér for største Delen med et alvorligt Arbejde for Kongen og Landet. Thi det var mange Opgaver, der blev lagt paa

Bygning, i Retning Øst—Vest, inddelt i 13 smaa Fag, 20 Alen lang og 7 Alen dyb, i ét Loft, hvis Højde var $3\frac{3}{4}$ Alen. Det var indrettet til Hønselus og Materialstalde. — I den *vestre* Side af Baggaarden var der først nærmest Brandmuren en halvtags Bindingsværks Bygning, 24 Alen lang, 5 Alen dyb, 4 Alen høj, som bl. a. var indrettet til Vedkammer, dernæst var der endnu et »Locum« af Mur og Bindingsværk, 6 Alen lang og 2 Alen dyb, og bagest i Gaarden, endnu et 7-Fags, halvtags Bindingsværks Hus, 16 Alen lang, 9 Alen dyb, et Loft, 5 Alen højt, der laa i Retning Øst—Vest og var indrettet til Vognremiser (altsaa for Materialvognene), og derover et Fourageloft.



Det Berckentinske Palais.

(Efter Pontoppidan: Danske Atlas Tom. II, 1763.)



ham, og mange var de Kommissioner, som Kongen beordrede ham til at træde ind i til Ophjælpning af Industrien og Landbruget. — Blandt Samtidens betydeligste Skikkelser var de, der hyppigst havde deres Gang i Palæet, og de, hvem han i det hele stod nærmest, de begavede Mænd af den *Bernstorff'ske* og den *Reventlow'ske* Kreds, og han var overordentlig skattet og anset af disse. *Johan Hartvig Ernst Bernstorff* var en af hans intimeste Omgangsvener, om Vinteren i Kjøbenhavn, — og om Sommeren var der en stadig Forbindelse mellem Kokkedal og Bernstorff. Hans Ærbødighed for Berckentin baade som Menneske og som Statsmand var grundfæstet, og han behandlede ham ved enhver Lejlighed som den overlegent kyndige. Bernstorff var, medens han var Gesandt i Paris i 1744—50, Berckentin behjælpelig med at besørge Indkøb af Møbler, Kunstgenstande, Bøger, Klæder og Kobberstik til Udstyr af Kokkedal og hans nye Bolig i Kjøbenhavn. Han sendte ham Prøver af Tøj til Gardiner og Møbelbetræk, og bestilte hele Udstyret, da Berckentins Datter skulde giftes med den unge Plessen.

Berckentin var en af Datidens mest kunstforstandige og aandeligt interesserede Mænd, og sammen med Greve *Johan Ludvig Holstein* og Greve *Adam Gotlob Moltke* fik han Kongen til at støtte Kunst og videnskabelig Literatur — det var f. Eks. Berckentin, der bragte Schlegel frem.*) Han havde et stort og righoldigt Bibliothek, der, som vi har set, fyldte 2 af Salene i Palæets Mezzaninetage, og som han gavmildt lod studerende faa Adgang til. Han førte et

*) Det var vist ogsaa fuldt saa meget et Udslag af hans egne Interesser som for at glæde den pietistiske Konge, at han i Wien i 1738 ved Hjælp af Kejserens Bibliotheksskriver Aaron Wolff Herrling skaffede Kongen for 60 Specie Dukater eller 145 Rdlr. courant 5 Bøger af det gamle Testamente, der var haandskrevet paa et Blad Papir i meget gammel Tid, og som blev indlemmet i »Bibliotheket for Rarieteter«, hvor det endnu findes.

gæstfrit Hus, og »hans Bord var altid saa rigelig forsynet, saa han kunde modtage ogsaa uventede Gæster.« Hans Kok, Zepelin hed han, var berømt for sin gode Mad, men hans Herre havde ogsaa i sin Tid sendt ham ned til Paris til Bernstorff, for at han kunde lære i dennes Køkken, og Gesandten tog sig dér personlig af ham og lod ham gaa paa Omgang imellem sine franske Venner. Han havde mindre ladet Kokken lære de meget sammensatte franske Retter, f. Eks. de fine Ragout'er, »hvori der blandes 6 forskellige Slags Skinker sammen i en Hønsesauce« end en Mængde andre fine, franske Retter, der var ukendte i Danmark, og især havde han lagt Vægt paa, at Kokken lærte at servere Retterne smukt, hvad man efter Bernstorffs Mening havde mest Brug for i Danmark. Berckentin var i det hele en »Grand Seigneur«, der optraadte med den ydre Glans, som svarede til hans høje Rang og Stand. Han forstod ogsaa navnlig i sine yngre Aar at nyde de dertil hørende Glæder og Adspredelser. Han havde haft Ord for at være en stor Kortspiller, og i et Brev, han i 1740 skrev til den pietistiske Kong Christian VI for at retfærdiggøre sig i denne Henseende, udtalte han ganske aabenhjærtigt, at han i sine yngre Dage havde spillet, fordi hans regelmæssige Held gav ham saa store Indtægter, saa han trods sin ringe Gage og store Udgifter dog herved formaede at bringe Balance i sit Budget. — Han var i høj Gunst hos saavel Christian VI som Frederik V. »Han er i høj Gunst hos Kongen. Han er uafsladelig med Kongen paa Jægersborg og følger Hans Majestæt paa alle hans Jagter,« skriver General Herman Woldemar v. Schmettau om ham. Han modtog da ogsaa hyppig Gaver af Kongen, saaledes engang 8 store Stykker gult, kostbart Møbel-damask, som Kongen havde faaet hjem fra Kina, til sit Palæ.

Den 2. Juli 1758 døde Ministeren i sit Palæ og blev den 11. under Udfoldelse af et stort Ceremoniel bisat i

Holmens Kirkes Kapel. Hans Lig blev derefter med Skib ført til Lybæk, i hvis Domkirke han nu hviler ved sin Hustrus, Datters og andre Slægtninges Side i store Sandstens Sarkofager i »*Det Plessenske Kapel*«. Hans Død vakte almindelig Sorg, og der blev forfattet et Utal af Sørgedigte over ham. Geheimearkivaren Christian Eberhard Voss, der først som Lærer for Berckentins Sønner, senere som hans Sekretær altsaa har kendt ham nøje, giver ham et Eftermæle, i hvilket det bl. a. hedder:». . . . Han var velvoxen og smuk af Udseende og udrustet med de bedste Aandsgaver, fortrinlig Hukommelse, livlig Fantasi, skarp Dom og Kritik og store Kundskaber. . . . Han var gudfrygtig. . . ., og Ærlighed og Sanddruhed var hans største Dyder, han var af et godt Humeur, godgørende mod de fattige, med et Ord, han var en god Kristen, en tro Undersaat, en redelig Patriot, en elskelig Ægteemand, en omhyggelig Fader, en god Husbond.«

Voss's udførlige Karakteristik er sikkert rigtig, og det stemmer baade med det Indtryk, man selv faar af ham, og med, at Mænd som I. H. E. Bernstorff, Ditlev Reventlow, Adam Gotlob Moltke og Adolph Siegfred v. d. Osten udtale sig med den dybeste Beundring og den varmeste Hengivenhed om ham. Men naar man skal udtale en Dom over ham som Statsmand, kan man ikke skjule, at hans Virksomhed som Leder af Landets Finans- og Handelsforhold ikke har sat sig varige Spor, og at han ikke bar lignende Evner til Skue her som i sin Gerning som Diplomat. Som Minister for Finanserne og Handelen faar man det Indtryk af ham, at han indskrænkede sig mere til at lede Forretningerne videre i de éngang lagte Spor end til ved eget Initiativ at bryde nye Baner til Fremgang for Handelen og til Styrkelse af Finanserne. Som Leder af Fattigvæsenet har han derimod selv taget Initiativ til og gennemført Omlægninger og Forbedringer, som vandt udelt Paaskønnelse. — Man kan ikke andet end undre sig over, at Christian VI,

der dog ellers saa godt forstod at vælge sine Raadgivere og at udnytte hver isærs Evner paa den rette Plads, tog ham ud af den diplomatiske Bane, hvor han var en endog betydelig Kraft, med rige Evner og glødende Interesse — thi herom kan der ikke herske mindste Tvivl — for at sætte ham i Spidsen for Finans- og Handelsvæsenet. Thi disse havde i ham som Chef hverken Nyttens af en Fylde af Kundskaber eller et Væld af Interesser. Berckentin vidste det selv og havde søgt at afværge Udnævnelsen ved udtrykkeligt og aabent at meddele Kongen, at han saa godt som ingen Kundskaber havde navnlig paa Handelens Omraade, at han i hele sin Gesandtskabstid ikke havde beskæftiget sig dermed og heller ikke i sin Ungdom lagt sig derefter. Naar han desuagtet gav efter for Monarken, der fastholdt sit Ønske, kan Grunden hertil kun have været den undersaatlige Lydighed, det laa ham i Blodet og i Opdragelsen at udvise overfor sin Herre. Kongens Fastholden ved sit Ønske er saa meget mere mærkværdigt, som det dog tydeligt fremgik af Berckentins meget store Antal af Gesandtskabsindberetninger til Kongen, at disse indeholdt ganske overordentlig lidt om Handelsforhold, der dog allerede dengang spillede en saa stor Rolle for Nationerne. Det er saa godt som helt igennem Storpolitikken, hans Indberetninger fra Stockholm og Wien drejer sig om. Handelsforhold berører han kun yderst sjældent, og da altid tørt og kortfattet, uden den Gnist, som alene Interessen kan formaa at lægge den skrivende i Pennen. Man kan ikke værges sig for den Tanke, at Kongen, der saa op til Berckentins Klogskab i Udenrigspolitikken, og som nærrede megen Hengivenhed for ham, har ønsket at have ham i sin umiddelbare Nærhed og troet ham lige saa skikket til at varetage en anden Ministervirksomhed som en Gesandts Gerning. — Da Berckentin imidlertid først havde givet efter, viede han sit nye Embede al den Flid og Pligtopyldehed, han fra sin Barndom var bleven

opdraget til. Han styrede det med Samvittighedsfuldhed, men Initiativerne til en Opblomstring var det nok saa meget andre som han selv, der formaaede at tage.

Fra en betydelig større Side viser han sig i sin Gesandtskabsvirksomhed. Han havde sit Øje forbavsende vaagent overfor alt, hvad der hændte, ikke alene i de respektive Lande, i hvilke han var akkrediteret, men ogsaa i de andre Lande. Hans fine Dannelse og selskabelige Talenter, der gjorde hans Underholdning saa interessant, er sikkert nogle af de Egenskaber, der mest har bidraget til at skaffe ham de gode Forbindelser, han altid forstod at faa, og som er saa vigtige for en Diplomat, saaledes at han altid paa et tidligt Tidspunkt var istand til at erholde Oplysninger af Interesse for sin Konge. Hans intime Forhold i Wien til Prins Eugen af Savoyen, til hvis daglige Omgangsvenner han hørte, havde sikkert for Berckentins Vedkommende ogsaa andre Aarsager end den rent sympathiske og selskabelige Tiltrækning til Prinsen. Han var ikke mere end 26½ Aar gammel, da han blev sendt som Gesandt til Stockholm, og allerede samme Dag, som han var bleven stedet til Audiens hos den svenske Konge for at aflevere sine Akkreditiver, kunde han indberette hjem om de svævende Fredsforhandlinger imellem Sverrig og Rusland, om hvilke yderligere Betingelser, Zaren ventelig vilde forlange indsat, og hvorledes den svenske Regering vilde antages at stille sig til disse. Hans Udvikling af dette Forhold i den lange Tid, Forhandlingerne stod paa, er overordentlig udførlig og interessant; han ser klart, hvad hver af Parterne ønsker, og hvor hver Part har sit svage Punkt, hvor han rimeligvis vil opgive noget for til Gengæld at opnaa noget andet. Da Freden omsider kom istand, stemte den paa alle Hovedpunkterne overens med, hvad Berckentin havde forudset som det sandsynlige Resultat, — men allerede forinden Fredstraktaten var bleven ratificeret, og forinden den altsaa endnu var bleven offentliggjort, havde han for-

staaet at skaffe sig Kendskab til den »af en god Ven« og kunde sende den til Kongen med et paalideligt Bud. Naar en Kurer er ankommet om Morgenens med Depecher til Regeringen, véd han endnu samme Dag ikke alene dette, men ofte ogsaa, hvad Depecherne indeholde. Hans Sprog er let og flydende, hans Kritik af Personer og Forhold aarvaagen og selvstændig; han er ikke bange for, naar han med sit første Haands Kendskab til Forholdene finder en ham af sin Regering given Ordre uheldig, da at fraraade dens Udførelse, og ofte giver han i dybeste Ærbødighed sin Konge Raad om, hvad han bør foretage for at krydse det paagældende Lands Planer, naar han skønner, disse vil berøre Danmarks Interesser paa en uheldig Maade. Da en Dag den russiske Gesandt i Stockholm, Greve Freitag, følte sig for hos Berckentin om en eventuel Alliance mellem Zaren og Danmark, gav den endnu ikke 27-aarige Diplomat, hvem der ikke var givet Instruktioner for et saadant Tilfælde, til Svar, at han ikke kendte sin Konges Mening om en saadan, men at det som hans personlige Mening forekom ham, at det kejserlige Hof havde stillet sig saa køligt overfor hans Konge, at for at tænke sig, at Zaren mente det oprigtigt, maatte nødvendigvis den første Indledning til en defensiv Alliance komme fra denne, og at Zaren under alle Omstændigheder først maatte garantere hans Konge for Slesvig imod hvad som helst, der maatte indtræffe. Og han følger til i sin Indberetning om denne Samtale, at da han ikke vidste, hvor stor Freitags Indflydelse var hos Zaren, raadede han Kongen til at lade Gesandten, v. Reichwein, føle sig for om det russiske Hofs Hensigter. Iøvrigt tog han under sit Ophold i Sverrig ivrigt Initiativet til at hidføre en Alliance mellem dette Land og Danmark for at trække Sverrig bort fra den Alliance med Rusland og Frankrig, det trak stærkt op til, »da der dog kun vil komme snarere ondt end godt ud af« en saadan. Han vandt ogsaa Kongen for denne Tanke, men der kom intet endeligt ud af hans

Bestræbelser i denne Retning, da han fik Ordre til at afbryde sit Ophold i Stockholm for at drage til Wien, hvor Kongen vilde anvende ham i Anledning af de Tvistigheder, han havde med Kejseren. Men Grundvolden var lagt, og senere dygtige danske Diplomater arbejdede videre i det lagte Spor. — Han var yderst samvittighedsfuld i Udførelsen af de ham paalagte diplomatiske Opgaver. Han glemmer aldrig at komme tilbage til dem i sine regelmæssige, ugentlige, Indberetninger og at omtale, hvorledes Stillingen nu har udviklet sig. Endskønt Storpolitikken er Genstand for hans mestaarvaagne Agtpaagivenhed, den han altid udvikler udførligt, ikke alene refererende, men ledsaget af den af hans egen Personlighed skabte Selvstændighed i Opfattelsen, glemmer han dog ikke derfor, baade i Stockholm og i Wien, at berette, paa en let og fornøjelig Maade, om alle de større og mindre Begivenheder, som hænder, og »som Folk tale om«, — for blot at nævne nogle Eksempler herpaa i et enkelt Aar, 1739—40 fra Wien, om Landdagsforhandlingerne, om nye Riddere af »Den gyldne Vlies«, om Ildebrande i Forstæderne og Religionsspørgsmaal, om det kolde Vejr og Pesten i Siebenbürgen, om Jægerdrenge, der har slaaet Hatten af den engelske Ambassadør Mr. Robinsons Hoved og insulteret hans Frue, og den Straf, Jægerdrenge fik herfor, om Juvellereren fra Stuttgart, der er flygtet bort med Hertugen af Lothringens Juveler, som han skulde reparere, til en Værdi af 100.000 Gulden, om den svenske Kurer, Major Sinclair, der paa Hjemrejsen fra Konstantinopel er bleven myrdet af 5 forklædte, russiske Officerer etc. etc. Og om alle disse mere eller mindre vigtige Begivenheder beretter han paa en livlig og fornøjelig Maade. —

Berckentin var gift med *Susanne Margrethe von Boineburg genannt Honstein*, der var født i Fredericia 26. Juli 1697. Han havde lært hende at kende, da han var Kammerjunker hos Dronning Louise, hos hvem hun

som 16-aarig ung Pige var bleven Hoffrøken. Hun var en klog og mod de fattige meget godgørende Dame, der var sin Mand en fortrinlig Støtte, men som allerede døde efter kun 8 Aars Ægteskab, den 24. Oktober 1732, i Lybæk. I Ægteskabet havde der været 5 Børn, hvoraf imidlertid de 4 døde smaa, og Palæet og Køkkedal og den øvrige Formue gik da i Arv til det ældste, eneste tiloversblevne Barn, Datteren Louise. —

KAPITEL II

1758—1763

KAMMERHERREINDE LOUISE v. PLESSEN

FØDT v. BERCKENTIN

Louise v. Berckentin var født i Wien den 26. April 1725 og havde nydt en omhyggelig Opdragelse af sin fortræffelige Moder, af hvem hun tidligt havde lært Pligtfølelse og Kjærlighed til de smaa i Samfundet. Hun blev som ganske ung Hofdame hos Dronning Sophie Magdalene og ægtede, lige fyldt 19 Aar, den 9 Aar ældre Kammerjunker og Major, senere Kammerherre, Amtmand over Kjøbenhavns Amt, 1ste Deputeret for Finanserne og hvid Ridder *Christian Siegfred v. Plessen*. Da denne allerede døde i 1755, kun 39 Aar gammel, flyttede den barnløse unge Enke til sin Fader i Palæet i Norgesgade. Her levede hun nu optaget dels af sine Pligter som Datter og Værtinde, dels af Godgørenhedsarbejde. Men efter Faderens Død i 1758 blev Huset for stort og for kostbart at holde for hende, og hun flyttede da derfra, vistnok ud til »Blaagaarden« (omtrent paa den nuværende Blaagaards Plads's Grund), som hun havde erhvervet af sin Mands Broder. Hun færdedes daglig i det Bernstorffske Hjem, og hendes intime Forhold til de ledende Kredse og hendes høje moralske Standpunkt henledte Opmærksomheden paa hende, da der skulde oprettes en Hofstat for den nye Dronning, Caroline Mathilde, og hun blev da i 1766 udnævnt til Overhofmesterinde hos denne. Hendes Virksomhed i denne Stilling og den bratte Afslutning, den fik,

da hun etter kun 2 Aars Tjeneste pludselig af Kongen fik sin Afsked med Ordre til inden 6 Timer at være ude af Byen, er for velkendt til, at der her skal gaas nærmere ind derpaa. Efter et kortere Ophold paa Kokkedal flyttede hun til Celle, hvor hun ejede et Hus. Her genoptog hun sit aldrig afbrudte Venskab med den forviste Caroline Mathilde, førte et stort og selskabeligt Hus og udfoldede ogsaa her stor Godgørehed, der gjorde hende saa elsket af Beboerne, saa der blev sagt om hende, at hun »kunde aldrig dø, dertil var der for mange, der bad for hende«. Hun døde nu imidlertid alligevel, den 13. September 1799, og Liget førtes til Lybæk, hvor hun nu hviler i en Sandstens Sarkofag i Forældrenes Gravkapel i Domkirken. Paa den hosstaaende Gengivelse af hendes herlige, legemsstore Billede, malet af Pilo, der findes paa Sierhagen i Holsten, er hun afbildet med Ordenen »l'union parfaite« og med den af Caroline Mathilde indstiftede »Mathildeorden«, som hun var den første, der modtog.

Som omtalt flyttede hun efter sin Faders Død bort fra Palæet. Hendes trofaste Ven og Kurator, Johan Hartvig Ernst Bernstorff, stod hende trolig bi ved Ordningen af Faderens Bo. De enedes om at udleje Palæet, og snart meldte sig en Liebhaber, den hannoveranske Gesandt, *Baron von Steinberg*, med hvem der da afsluttedes Lejemaal.

Saa blev da nu Palæet overgivet til fremmed Beboelse, Men det maatte jo ske saaledes før eller senere; den grevelige Berckentinske Slægt var uddød paa Mandssiden med Stamfaderen, og Kammerherreinde v. Plessen havde selv ingen Børn. Baron v. Steinberg boede der ikke længe, og i 1761 lejede hun da ved Bernstorffs Hjælp det fædrene Hjem ud til den indvandrede tyske Forretningsmand og Mangemillionær, Stamfaderen til den grevelige Slægt Schimmelmänn, *Heinrich Carl Schimmelmänn*, der lige var bleven dansk Generalintendant ved Commercen med



Kammerherrerinde Louise v. Plessen, født v. Berckentin.
(Efter Maleri af Pilo, tilhørende Grevinde Scheel-Plessen, Sierhagen.)

Rang umiddelbart efter virkelige Geheimeraadere. Lejekontrakten er underskrevet 16. Oktober 1761 og omfatter Huset, Gaarden og Haven tilligemed de i Ejendommen værende Møbler og Inventargenstande, „saaledes som Baron v. Steinberg tidligere har haft det og beboet det“, og Lejemaalet skulde gælde fra Michaëlis (5: 29. September) 1761 til Michaëlis 1764. Den aarlige Lejesum var 2.000 Rdlr. dansk Courant eller Banco Noter. Ifølge Kontrakten skulde Schimmelmänn, hvis han ønskede at købe Palæet og de Inventargenstande, som blev overleverede ham ved Lejemalets Indgaaelse, have Forkøbsret hertil for en Sum af ialt 40.000 Rdlr. — Dels fordi en Del af de kostbare Møbler fra Palæet, som endnu er bevarede i den Schimmelmänn'ske Slægt, vistnok stammer fra Berckentins Tid, dels fordi det kan have sin Interesse at se, hvorledes Palæet — i al Fald delvis — dengang var møbleret, skal det her meddeles, hvorledes Montering af de enkelte Sale og Værelser har været, idet det var dette Inventarium, som medfulgte ved Udlejningen og senere ved Salget af Palæet, og idet det kun var enkelte Stykker heraf, som Kammerherreinden forbeholdt sig selv og udtog ved Palæets endelige Salg.

I Værelse Nr. 1 (Riddersalen) var der som alt nævnt i Væggene indsat 6 store Spejle i forgyldte, udskaarne Rammer, foruden Kongens og Dronningens legemsstore Portrætter. I Loftet hang en forgyldt Lysekroner af Metal. Langs Væggene stod 4 Konsolborde med forgyldte Ben, de 2 af dem havde Marmorplader, de 2 Plader af lakeret Træ — over 2 af dem var der lagt Gyldenlæders Overtræk. Paa Væggene var anbragt 16 forgyldte Lampetter. Paa Gulvet stod 4 forgyldte Kanapé'er og 12 Stole, alle med grønt Damasketræk. Ved Vinduerne hang 3 Fag grønne Damaskgardiner. I Værelse Nr. 2 (Spisesalen) hang der en Krystallsekroner under Loftet, og desforuden 5 2-armede Messinglampetter paa Væggene. Endvidere var der paa

Væggen et venetiansk Spejl. Paa Gulvet stod en Skænk med Døre og Laasetøj for og et firkantet Spisebord med 18 Stole, hvortil kom en Klokkestreng og det obligate Sæt Ildtøj, bestaaende af en Blæsebælg, en Kulskuffe og en Ildrager. I Nr. 3 (Garderoben) hang der paa Væggen et malet Brystbillede af en Dame, som Kammerherreinden ved Salget tog med sig, samt 8 Kobberstik, hvoraf 2 i forgyldte og 6 i sorte Rammer, foruden 4 smaa Billeder med Glas for. Rummet oplystes af 2 Sølvlampetter paa Væggene. Paa Gulvet stod et lille firkantet Bord, et Tabouret med broderet Betræk og en Natstol med lignende Overtræk. I Væggen var der fastgjort et Skab med Skuffer og Laase. I Nr. 4 (Kabinet) hang der paa Væggene 3 Malerier og over Kaminen et Spejl med 2 Krystalarme samt nogle Hylde til at sætte Porcelain paa. Paa Gulvet stod et Skrivebord, der var betrukket med gult Saffian, og en Kanapé med gult Damaskbetræk. Ved Vinduet var der et gult Damaskes Gardin og bagved et grønt Rullegardin. Endvidere var der 2 store, blaa- og hvidmalede Porcelainspotter samt Ildtøj. I Nr. 5 (Soveværelset) hang der paa Væggen et Spejl i forgyldt Ramme og 6 Sølvlampetter foruden et Portræt i forgyldt Ramme af Dronning Anna af Storbritanien. Paa Gulvet stod en stor Seng med Omhæng af grønt Damask og grønt Lærred. I Sengen var der 2 Pøller, og et grønt Damaskes Tæppe var udbredt over den. Paa Gulvet stod der endvidere en Kanapé og 6 Stole med grønt Damaskes Betræk, der var beskyttede ved Lærreds Overtræk. Endvidere et hvidlakeret Skab med 3 Skuffer og et firkantet Bord, Ildtøj og en jernbeslagen Stok til at skyde Sengeomhænget til Side med. For Vinduerne var der 4 Fag grønne Damaskes Gardiner med Kapper. I Nr. 6 (»Assemblée Værelse«) hang der en Krystallisekrone i Loftet og 4 forgyldte Metallampetter tilligemed 2 store Spejle i forgyldte Rammer paa Væggene. Paa Gulvet stod 2 Kon-solborde paa forgyldte Ben med Marmorplader, der havde

Gyldenlæders Overtræk, 2 Kanapé'er, 6 Lænestole og 4 Tabouretter, alle forgyldte og med grønt Damaskes Betræk. Endvidere var der for Vinduerne 3 Fag grønne Damaskes Gardiner med Kapper og 2 grønne Lærreds do. (Forhængsgardiner); endelig var der det sædvanlige Ildtøj. I Nr. 7 var der ogsaa en Krystallysekrone og 2 forgyldte Metallampetter med et stort Spejl i forgyldt Ramme. Af Møbler var der et Konsolbord med forgyldt Fod og Marmorplade, og ovenpaa denne stod der »et Uhr paa en Elephant«. Til dette har der formodentlig knyttet sig en særlig Erindring, thi det var en af de faa Genstande, Fru v. Plessen forbeholdt sig ved Salget. Endvidere fandtes der 8 forgyldte Lænestole med grønt Damaskes Betræk, samt Ildtøj. Endelig var der 2 Fag grønne Damaskes Gardiner med Kapper og 2 grønne Lærreds do. I Nr. 8 (Formemakket) hang der et Spejl i forgyldt Ramme og 6 Krystallampetter paa Væggene. Paa Gulvet stod et gammelt forgyldt Bord og et Slagbord, endvidere 8 Gyldenlæders Stole, et stort Stueuhr og Ildtøj. I Nr. 9 (Hjørneværelset) var der paa Væggene 2 Søvlampetter, et Spejl i forgyldt Ramme og et Portræt af den danske Prins Georg i forgyldt Ramme. Paa Gulvet stod et lakeret Konsolbord, en Kanapé og 6 Lænestole med vævet Betræk, altsaa Gobelin. Endelig var der 2 Fag grønne Tafts Gardiner med Kapper. I Nr. 10 hang der et stort Venetiansk Spejl, og paa Gulvet stod et Bord med et grønt Moirée's Omhæng, et forgyldt Skrivebord, betrukket med rødt Safian, og en gammel Lænestol, der var betrukket med grønt Moirée, 4 Stole, og endelig en med grønt Plyds overtrukket Natstol, hvori var et Kobberbækken. Og sluttelig i Nr. 11 var der af Billeder et Maleri af den salige Geheimeraad Christian Siegfred von Plessen (hvilket Fru v. Plessen tog med sig ved Salget), 6 smaa Skilderier med Glas for, og et Kobberstik. Paa Gulvet stod en grøn Damaskes Sofa og 2 Stole.

Mezzaninetagen var maaske ikke saa righoldig møbleret, det var jo heller ikke Repræsentationsetagen. I Værelse

Nr. I (ovenover Riddersalen) nævnes der saaledes af Inventar kun Skabe i Væggene med Døre og Laase, og i Nr. II omtales slet intet. I Nr. III og IV nævnes kun 3 Krystallampetter og et Clavicien, i Nr. V stod der en Dobbeltseng, et sort- og hvidt indlagt Bord og 4 Lænestole, paa Væggene hang der et Spejl i forgyldt Ramme og 4 Krystallampetter. I Nr. VI hang der paa Væggen et Venetiansk Spejl og 14 Malerier, hvorhos der fandtes et indlagt Bord. De 2 Biblioteksværelser (VII og VIII) var rundt omkring langs Væggene forsynede med Bogreoler. I Nr. IX var der 2 dobbelte Senge, 3 med rødt Læder betrukne Stole, et Slaguhur og et malet Slagbord, paa Væggen var der et Spejl i forgyldt Ramme. I Nr. X fandtes der i Loftet en Lysekroner, og paa Væggene 6 Krystallampetter foruden et Spejl i forgyldt Ramme. Dernæst et Marmor Konsolbord, et sort lakeret Thebord og 6 Lænestole med vævet (Gobelins) Betræk. I Nr. XI stod der en enkelt Seng med grønt Omhæng, en brun Komode, et hvidt lakeret Skrivebord, betrukket med grønt Klæde, en lille Lænestol med broderet Betræk og en Natstol, betrukket med blaat Damask; paa Væggen et Spejl i forgyldt Ramme. Endelig i Nr. XII hang der et Dameportræt (som Kammerherreinden tog med sig ved Salget) og 19 Kobberstik i forgyldte Rammer og med Glas for, samt stod et Toiletbord og 2 smaa Gibsfigurer. —

Det var altsaa — naar Hensyn tages til, at Kammerherreinden vel nok har taget en Del med sig allerede, da hun flyttede bort fra det fædrene Hjem — et righoldigt og kostbart Indbo, der fandtes i Palæet i Greve Berckentins og hans Datters Ejertid, og af dette gik nu alt det, vi her har nævnt, foruden — ikke at forglemme — de kostbare Gobeliner, der smykkede Væggene i de 4 Havesale i Bel-etagen, over i fremmed Eje, først tilleje, senere som Ejendom. — Schimmelmänn overtog Palæet samme Dag, som Lejekontrakten blev underskrevet, men ved Overtagelsesforretningen blev der gjort mange Udsættelser paa Inven-

tariet, der var stærkt medtaget, ligesom der var mange af Ruderne i Bygningen, der var istykker. Generalintendanten flyttede straks ind i sin nye Bolig, men han havde knap nok naaet at sætte sig rigtig tilrette i det smukke Hus, før han — ikke halvtredie Maaned efter — den 29. December Kl. 2½ om Natten blev skræmmet op af sin dybeste Slummer ved, at det brændte i Riddersalen. Ilden var opstaaet i Bjælkerne under en af Kaminerne, og disse blev brændt helt igennem. Heldigvis blev Branden slukket, inden den fik bredt sig videre, men en Del Ødelæggelse havde den dog anrettet i Salen, efterdi Skaden af Brandkassen blev taxeret til og godtgjort med 2.500 Rdlr. Og saa blev endda ikke de 6 store Spejle, som var vurderet til 350 Rdlr. pr. Stk., og som blev ødelagte, godtgjorte. Brandkaptajn Peder Pedersen Nyegaard, som omtaler denne Ildebrand i sine Optegnelser, føjer til: »Men Bygmesteren Sr. Rosenberg burde at faa Skam for hans Bygmester Profession, som ikke havde brugt bedre Konduite end Stikbjælken under Kaminerne, som var meget slet ordineret; hvorefter baade Greve Bernstorffs og Greve Dehns Palaiser blev eftersete og forandrede«. Salen blev istandsat, men om herved det tidligere Udseende i et og alt er bleven fastholdt, kan ikke oplyses.

Da Generalintendanten, som imidlertid var bleven baroniseret, havde boet 1½ Aar tilleje i Palæet, var han paa det rene med sig selv om, at han befandt sig saare vel dér, og at det skulde blive hans og hans Efterkommeres fremtidige Hjem. Den 22. April 1763 oprettede han da en Købekontrakt med Kammerherreinden med Kurator, J. H. E. Bernstorff, ifølge hvilken hun overdrog »Huset, Haven og alle dertil hørende Sidebygninger, item det efter den ved min Lejekontrakt vedhæftede Inventariefortegnelse ved dens Indgaaelse modtagne Mobilier til Hr. General Intendant i Commerciën, Baron von Schimmelmann for den aftalte Kjøbesum af 40.000 Rdlr. Courant paa efterfølgende Betingelser.« Disse var, at Købesummen skulde

berigtiges førstkommende 11. September, hvorefter hun skulde udstede Skødet. Hun skulde tilbagelevere det, der var reddet fra den ved Ildebranden ødelagte Sal og som var overleveret til hende, og forsaavidt som hun havde solgt disse Ting, da Købesummen derfor foruden den af Brandkassen udbetalte Erstatningssum, eller afkorte denne i Købesummen. Til Gengæld skulde Køberen selv afholde alle Udgifterne ved Istandsættelsen af Salen, og forsaavidt Sælgerinden allerede havde anvendt Bekostninger i saa Henseende, skulde disse erstattes hende af Køberen, ligesom han selv skulde afholde alle fra denne Dag forefaldende Reparationer. Endelig skulde det sidste halve Aars Leje, fra Michaëlis 1762 til Paaske 1763 fradrages i Købesummen. — Baronon betalte punktlig Købesummen, og den 11. September 1763 udstedte da Kammerherrenden det endelige Skøde paa »min salig Fader, Geheime Raad Christian August von Bergenthin ham forhen tilhørende men mig efter ham arveligen tilfaldne Palais, Matr. Nr. 71 med Have og Mobilier efter overleveret Inventarium for den Sum 40.000 Rdlr. dansk Courant . . . «.*) Skødet er underskrevet af Sælgeren med sin Lavværge, og til Vitterlighed efter Begæring har Kammerherre *von Berregard* medunderskrevet. Den 12. December s. A. blev Skødet læst til Tinge. Hermed var altsaa Palæet definitivt gaaet ud af den v. Berckentinske Slægt og over i den Schimmelmänn'ske Familie, som skulde besidde Ejendommen i henved 4 Menneskealdre. —

*) Ved Salget erholdt det Side 10 beskrevne Maalebrev følgende Paategning: »Den Grund, som dette Maalebrev indeholder og nu bortsælges til Høj og Velbaarne Hr. Baron von Schimmelmänn, befindes formedelst middel linien af den derpaa anstødende Dronningens Gæde = 15 tommer smalere end Maalebrevet tilholder, som afgaar paa bredden AB til Gaden og bredden EF bagen til, ellers er ikke nogen viidere Forandring ved Grunden foretaget, siiden den generale Opmaaling skeede, end Maalebrevet tilholder og i Bøgerne findes annoteret«.

Hafniæ d. 2. Septemb. 1763.

testerer
P. M. Balle.

KAPITEL III

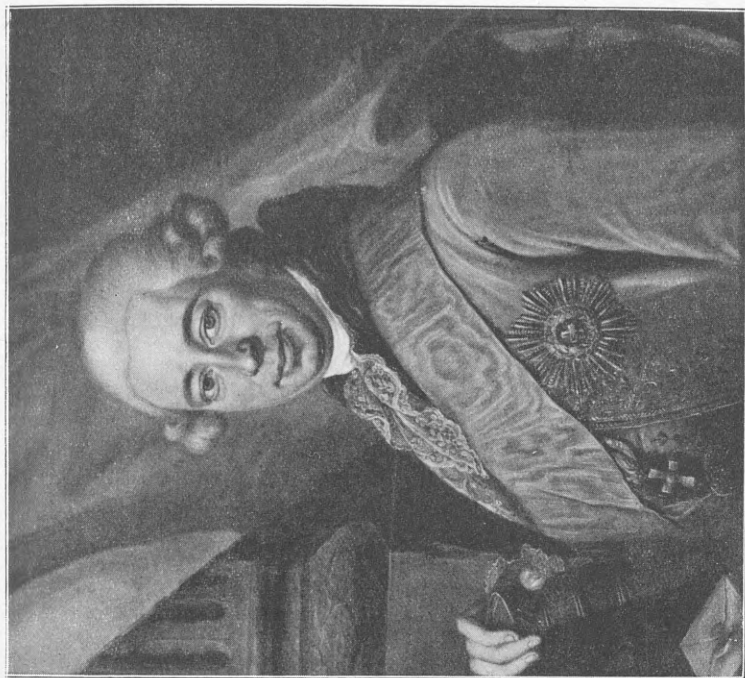
1763—1884

DEN GREVELIGE SCHIMMELMANN'SKE SLÆGT

Heinrich Carl Schimmelmann var født i 1724 af en velhavende Borger-slægt, der allerede omtales i Rostock og Bützow i Begyndelsen af det sekstende Aarhundrede. Hans Levnedsløb i Danmark er nu lige saa kendt og beskrevet, som hans Ry som en af Datidens største Finansgenier var kendt af Samtiden. Derfor skal hans Levnedsløb her kun ganske kortelig berøres. Grundstenen til sin senere saa uhyre Formue lagde han under den 2den schlesiske Krig i Tyskland i 1744, bl. a. ved at overtage Leverancen af Levnedsmidler og Fourage til Frederik II's Hær, senere ved at afkøbe Kongen samtlige de af denne beslaglagte Porcelainsoplæg i Dresden, Meissen og Leipzig, som han derefter atter afhændede, dels mod en stor kontant Betaling, dels ved at forbeholde sig en betydelig Del af selve Porcellainet, som han saa for største Delen atter omsatte, bl. a. ved at afholde en stor Auktion i Hamborg. Snart efter tog han Ophold i denne By, hvis Pengemarked han hurtigt begyndte at beherske, og kom ved Købet af det store Gods Ahrensburg imellem Hamborg og Lybæk i Undersaatsforhold til den danske Stat, som snart efter indledede Forhandlinger med ham om at træde i dens Tjeneste for at bringe Landets Finanser paa Fode, Forhandlinger, som i Sommeren 1761 førte til et afgørende Resultat i Kjøbenhavn. Andreas Peter Bernstorff udtaler kort efter Schimmelmanns Ankomst hertil: »Hr. Schim-

melmann, den berømte Finansmand, der har tjent henved 1½ Million under den nuværende Krig, er kommet en Tur herop med sin Hustru, der virkelig er meget elskværdig. Det er en Mand, fuld af Ild og Ideer, der gør meget god Brug af sin umaadelige Formue.« Schimmelmann begyndte straks at skaffe Orden i de sørgelige Finansforhold i den danske Statskasse ved Tvangslaan, Ekstraskatter, Salg af Krongods etc., og blev Aaret efter sin Ankomst udnævnt til Skatmester og Direktør for Skatkamret, samt Deputeret i General Landets Økonomi og Kommercekollegiet, blev senere Baron og endte som Geheimeraad, Lensgreve og Ridder af Elefanten. Han var den eneste af de gamle Ministre, der kom frelst gennem de Struensee'ske Skær, men »Silkesnoren« hang over Hovedet paa ham, og først Januarrevolutionen bragte ham Tryghed paany. Efter den Tid ledede han Finansernes Styrelse uforstyrret videre indtil sin Død.

I hans Tid blev der — ligesom i Greve Berckentins — udført et stort aandeligt Arbejde i Palæet til Gavn for Landet og Folket. Mange af hans geniale Ideer til Ophjælpning af Landets Finanser — men ogsaa til Forøgelse af hans egen Formue — er udgaaede herfra. Hans talrige Ideer, der udsprang som Gnister fra hans aldrig hvilende Hjerne, var han, naar de først var grundig gennemtænkte, ikke længe om at omsætte i Handling. Og vé den af hans undergivne, det være sig i Hjemmet eller i Regeringskontorerne, der ikke arbejdede, som han ønskede det, og ikke var hurtig nok i Opfattelsen af hans ofte storstilede Planer. Da var han ingen naadig Herre! Han var beundret, thi — hvad der betød ikke mindre end hans store Udsyn og dristige Planer — han havde et aldrig svigtende Held i sine Finansoperationer. »Schiramelmann udretter altid Underværker«, siger J. H. E. Bernstorff om ham. Som et Eksempel paa hans Forretningstalant kan anføres, hvad Familietraditionen beretter, at da Pavens sandsynligvis



Heinrich Carl, Lensgreve Schimmelmann.

(Efter Pastelmaleri af Lundberg, tilh. Hofjægermester, Greve Werner Schimmelmann, Løvenholm.)



Caroline Tugendreich, Lensgrevinde Schimmelmann, født v. Friedeborn.

(Efter Maleri paa Ahrensburg.)

nær forestaaende Død blev berettet ham, sendte han sine Agenter ud over hele Europa og lod dem opkøbe al den Vox, der var at opdrive. Da Pavens Død saa ogsaa indtraadte, blev Efterspørgselen efter Voxlys saa enorm, saa han tjente fabelagtige Summer paa sit Vox. — Det højeste Selskabsliv optog ham straks i sin Midte og behandlede ham ganske som sin Ligemand, og i denne Henseende havde han en fortrinlig Støtte i sin kloge og kundskabsrige Hustru *Caroline Tugendreich v. Friedeborn* (adopteret *v. Gersdorff*), der i Selskabslivet var lige saa indtagende og elskværdig, som hun var fortræffelig i Opdragelsen af sine 7 Børn. Hun kom snart til at høre til Dronning Caroline Mathildes intimeste Omgangskreds og var en af de første, der fik Mathildeordenen.

Saaledes var altsaa i korte Træk denne ualmindelige Mand, der først lejede, senere købte den statelige Bercken-tinske Gaard, og en ny Glanstid oprandt da for Gaarden under ham. Det sømmede sig ikke for en Stormand i de Tider at gemme alle Pengene bort i sine Kister eller i Banker. Man maatte, ligesom de enevældige Konger, skabe en Ramme af Glans og Plagt om sin Person, og visse- lig forstod Schimmelmänn denne Kunst. I Anledning af den af ham selv indførte Ekstraskat opgiver han i 1762 sin Husstand i Palæet til følgende Personer: 1 Sekretær, 1, hvis Bestilling ikke opgives, 1 Kammertjener, 1 Tjener, 1 Jæger, 1 Kusk, 1 Forrider, 1 Berider med sin Kone, 1 Løber, 1 Køk med sin Kone, 1 Stuepige, 1 Kokkepige og 1 Portner, ialt 15 Personer! Ja, i 1770 er hans Husstand i Palæet endnu større. Hans øverste lønnede Funktionær har Titel af Cancelliraad, og han har foruden ham 2 Sekretærer, 1 Konditor, 1 Frisør, 2 Kokke, 1 Løber, 2 Jægere, 7 Tjenere, 2 Kuske (i 1771 har han 3 Kuske), 2 Rideknægte, 2 Staldkarle og 6 mandlige Betjente, hvis Stilling ikke angives, ialt 29 mandlige Personer, hvortil kommer hele det kvindelige Personale, som ikke omtales i

hans Gagelister. Med hans store Formue — hans Indtægter beløb sig til omkring 1 Million Kroner aarlig i vore Dages Penge — kunde han da ogsaa anvende en Del paa sine Diner'er og Baller, hvor hans indtagende Hustru var en fortræffelig Værtinde. Han var vel den, der førte det største Hus i Kjøbenhavn, og Aristokratiets Herrer og Damer kappedes om at deltage i hans straalende Fester. At hans Tafler har været pragtfulde, kan man forestille sig, naar man bl. a. erfarer, at han i 1764 købte et Taffel-service af Sølv, der kostede 10.292 Rdlr. 1 Mk. 2 sk., mere end 135.000 Kr. i vore Dages Penge (1924), og at han foruden med et Utal af Tallerkener og Fade af dette Service kunde dække op med det skønneste gamle Meissen Porcellain, hvoraf endnu en Del er bevaret paa Ahrensburg; (derimod er saa godt som hele Sølvservicet nu tabt, vistnok omsmeltet i hans Søns Ejertid i Begyndelsen af det nye Aarhundrede, da patriotiske Mænd og Kvinder ofrede deres Guld og Sølv til den nødlidende Statskasse, eller senere, da Tiderne blev knappe ogsaa for Enkeltmand). Hans Omgang var stor, Palæets tause Mure saa alt, hvad der havde Betydning indenfor det danske politiske, aandelige og selskabelige Liv, træde indenfor. Det var ved en af disse Fester, at Værten, som Traditionen endnu véd at fortælle, til et Par Tilhørere meddelte nogle Træk af en eller anden Fiskearts Vandring lige fra dens spæde Barn-dom. Efterhaanden kom flere og flere til, og tilsidst var hele Selskabet forsamlet omkring ham og hørte med stigende Beundring og Interesse paa ham, og saa stor var hans Belæsthed og Evne til at fængsle sine Tilhørere, saa han hele Resten af Aftenen holdt Selskabets Opmærksomhed fangen udelukkende ved Udviklingen af dette ene Emne. Og det var glade Fester i Palæet, hvor man udenfor de festligt oplyste Vinduer kunde høre Latter og muntre Stemmer og se dansende Par træde Riddersalens indlagte Gulv i en sirlig Menuet, og i lune Foraarsaftener vandrede

Ungdommen ud i den for nysgerrige Blikke skjulte Have og sværmede imellem de kostbare Statuetter og de velplejede Buskadser og Blomsterrabatter. —

I Begyndelsen af 1780 begyndte Skatmesterens tidligere saa staalsatte Helbred at vakle, Bernstorffs Afskedigelse tog haardt paa ham, og i Begyndelsen af 1782 blev han syg i et Selskab og maatte bæres hjem; han havde faaet Gigtfeber, og den 15. Februar udaandede han i sit Palæ, efter et daadrigt Liv udadtil og et lykkeligt Familieliv indadtil, efter at have taget Afsked med Verden med en Sindsro og Fatning, der vakte almindelig Beundring. Hans Lig blev ført til Wandsbeck udenfor Hamborg, hvor han blev bisat i det af ham indrettede Kapel i Kirken. Nu hviler han med sin Hustru i 2 sorte Marmorsarkofager i det store Mausoleum, hvis Opførelse han havde bekostet, midt i den By, hvis Opkomst skyldes ham, og ved den Plads, hvor tidligere hans Slot Wandsbeck stod. Han døde som Danmarks, maaske Nordens rigeste Mand, og hans Bo blev efter Fradrag af Gæld opgjort til en Kapital af 3 Millioner Rdlr.

Hvis man skal tro Familietraditionen, er det allerede i hans Tid, at Gitteret ud imod Bredgade har faaet sin nuværende Port og de 2 Indgangsdøre ved Siderne som Afløsere for de oprindelige. Der fortælles nemlig herom, at den preussiske Konge, som var opbragt over, at den begavede Mand var traadt i fremmed Tjeneste, vilde have ham tilbage igen, og da det ikke lykkedes med det gode, endog gjorde et Forsøg paa ved List at bortføre ham paa et Skib, der blev sendt op til Kjøbenhavn. Det var da ogsaa ligeved, at Ministeren var gaaet ombord ifølge Indbydelsen, men den danske Skildvagt paa Toldboden, som tilfældigvis var en Søn af Præsten i Ahrensburg, *Hofmann*, havde forstaaet af de tyske Baadfolks Samtale, at der var Fare paa Færde, og fik itide advaret ham. Den danske Konge skal da spøgefuldt som en Gave til Skatmesteren

have ladet opsætte Porten og de 2 Døre og have meddelt sin tyske Kollega, at han nu selv havde »sat Schimmelmänn bag Laas og Jern«. Denne Traditions Rigtighed har ikke ladet sig kontrollere, der er i hvert Fald intet fremgaaet om en saadan Gave fra Kongen ved en Gennemgang af Partikulærkassens Hovedbøger, og skønt det er sikkert, at den preussiske Konge har været yderst opbragt paa Schimmelmänn, thi dette fremgaar klart af Dokumenter i Ahrensburgs Arkiv, er det ikke givet, at de nævnte Gitterdele er saa gamle, som der her er Tale om, i hvert Fald er Vasen, hvormed Porten smykkes for oven, det ikke.

Ifølge Skatmesterens Testamente, som han oprettede et halvt Aar før sin Død, skulde der bl. a. af hans Plantager paa St. Croix, St. Thomas og St. Jean, Sukkerraffinaderiet i Kjøbenhavn, Geværabrikken ved Kronborg med tilhørende Bygninger (deriblandt Hellebækgaard) og Palæet oprettes et Familiefideicommis, der skulde komme hans Descendenter efter nærmere angivne Regler tilgode og bære Navnet »*Det Grevelige Schimmelmännske Fideicommis*«. (Den 2. Januar 1786 tinglæstes dette Erektions Patent som en Servitut paa Palæets Folio.) Værdien af dette Fond ansatte han til 1.600.000 Rdlr. dansk Courant, og til at bestyre det skulde en Bogholder og Kasserer med et Par underordnede bo i Palæet og anvises en Lejlighed i Stueetagen i vestre Gavl paa 4 Værelser, tilligemed Kjælderen, der laa nedenunder ved Udgangen til Baggaarden og endvidere den Sidebygning, der laa ligeoverfor i Baggaarden, og denne Lejlighed skulde bestandig forbeholdes hertil. Som den første Administrator udsaa han kgl. Bankkommisær og Agent *Johann Gottlob Gondolatzsch*, som havde været i hans Tjeneste siden 1754, og fra 1764 havde forestaaet Ledelsen af hans Kontor i Kjøbenhavn. Hans samtlige Arvinger skulde forestaa Administrationen af dette Kontor, hvert Aars 1. Maj skulde de afholde en Generalforsamling, hvor de skulde tage Beslutninger ved-

rørende Administrationen, foretage en Revision etc. Chefen for Familien skulde stedse være forbeholdt Beboelsen af Palæet og være 1ste Direktør. Til Direktionen skulde der yderligere forbeholdes et Værelse i Palæet, og for at Bygningen ikke skulde forfalde, skulde den til evige Tider holdes i beboelig Stand, og alle Udgifterne til Vedligeholdelsen skulde udredes af Fideicommiset. Som første Direktør indsatte Testator sin ældste Søn, Heinrich Ernst, som skulde besidde og bruge Palæet med alle de ved Testators Død deri værende Tapeter, Spejle, Senge, Dækketøj, Porcelain, Sølv og andet Husgeraad, Vogne, Heste og overhovedet med det fuldt indrettede Tilbehør, hvad enten det var mur- og nagelfast eller ikke. Brugen af »det herskabelige Hus« ved Geværfabrikken ved Kronborg (Hellebækgaard) skulde ligeledes til enhver Tid være forbeholdt Besidderen af Palæet tilligemed alt Indboet, og Vedligeholdelsen heraf skulde afholdes af Fabrikken. — Resten af Testamentet vedkommer os ikke her.

Heinrich Ernst, Lensgreve Schimmelman, der skulde opnaa en mindst lige saa stor Berømmelse som Faderen, var født 4. December 1747 i Dresden. Hans Liv og Embedsgering er mindst lige saa bekendt som Faderens, og det er ikke Opgaven med dette Skrift at gaa nærmere ind derpaa. Hans Fader drog ham tidlig ind i Statstjenesten, og han blev Deputeret i Økonomi- og Kommercekollegiet. Under Guldbergs Regimente blev han afskediget af denne, men efter at Omvæltningen i 1784, ved hvilken Schimmelman spillede en af Hovedrollerne, var fuldbyrdet, kom han atter i Forgrunden og blev udnævnt til Finansminister, hvilken Stilling han beholdt, til han afskedigedes i 1813; han beholdt dog sit Sæde som Medlem af Statsraadet og Finanskommisionen og ledede desuden i sine ældre Dage

en Tid lang Udenrigstjenesten. Ligesom Faderen naaede han de højeste Æresposter og blev baade hvid og blaa Ridder. Om hans Statsmandsvirksomhed skal iøvrigt kun det ene siges, at havde Frederik VI villet lytte til hans idelig gentagne Raad, at bryde med Napoleon og slutte Fred med England, havde vistnok mange Ulykker været sparet for Danmark. Negerhandelens Afskaffelse, hans Arbejde for Bondestandens Frigørelse og Stavnbaandets Løsning, for Videnskabens, Kunstens og Literaturens Fremme er altsammen saare velkendte Ting, som kan læses i enhver Biografi over ham. Vi ville derfor hellere kaste et Blik ind i Palæet, saaledes som Livet formede sig derinde for Geheimstatsministeren i hans 2 Ægteskaber.*) Hvad der i stort og smaat satte sit Præg paa Livet dér, var hans dybe Religjøsitet og hans Kærlighed til Kunsten og Videnskaben. Begge hans Hustruer, baade den første, *Emilie*, født *Comtesse Rantzau*, hvis tidlige Død næsten knugede ham til Jorden af Sorg, og den anden, *Charlotte*, født *v. Schubart*, delte disse hans Interesser, og begge skabte de ham derfor det lykkeligste Familieliv, om Vinteren i Palæet, om Sommeren paa Sølyst eller i Hellebæk. Baade her og i Palæet aabnedes Dørene paa den mest gæstfri Maade for den indtrædende. Var denne et Talent, der manglede Midler til at gøre sine Evner frugtbringende, gik han sjældent bort uden at have faaet Haab om Hjælp eller at være bleven trøstet i Sindet, — og ingen aandelig søgende gik bort fra Palæets selskabelige Middage eller Aftener uden at have følt sin Aand beriget og nydt en Glæde, der strakte sig videre end til Maden og Vinen. Det Schimmelmannske Hjem var ubestridelig det mest gæstfri Hjem i København. Stadige Gæster var de bekendte, begavede Brødre Greverne *Fritz* og *Christian Stol-*

*) Om dette faar man et ret udførligt Indtryk gennem hans Sekretærs Optegnelser (se nedenfor), og Bobé: Reventlowske Papirer, særlig Bind V.



Charlotte, Lensgrevinde Schimmelmann,
født v. Schubart.

(Efter Maleri paa Ahrensburg).



Geheimstatsminister
Heinrich Ernst, Lensgreve Schimmelmann.

(Efter Maleri paa Ahrensburg).

berg, *Reventlow'erne* og *Bernstorff'erne*, *Løvenskiolds* og *Baudissins*, alle hørende til Slægtskredsen, og af andre, der bevarede de smagfulde Saloner og den aandelige Berigelse, de dér havde nydt, i Erindringen som Mærkepæle i deres Liv, kan blandt mange fremragende Navne særlig nævnes *Thorvaldsen*, *Baggesen*, *Øhlenschläger*, *Rahbek*, *Schack-Staffeldt*, *Pram*, *H. C. Ørsted*, *Mynster* og Grevinde Charlottes intime Ungdomsveninde *Frederikke Brun*, og af fremmede f. Eks. den tyske Digter *von Bonstetten*, *Lavater*, *Fichte*, den franske Emigrant, *Hertugen af Rochefoucault-Liancourt*, den spanske Frihedskæmper *Miranda*, *Henrik Steffens* og Nordmændene Greve *Herman Wedel-Jarlsberg* og *Karsten Anker*. De kongelige Personer gæstede jævnlig Huset, baade *Prins Christian* (Chr. VIII) og begge hans Gemalinder, *Prinsesse Charlotte* og *Prinsesse Caroline Amalie*, samt Frederik VI's Svoger, *Hertug Frederik Christian af Augustenborg*; disse hørte til Husets intimeste Omgang og var stadige Gæster ved de literære Oplæsningsaftener. Disse overværedes ogsaa jævnlig af *Prinseparret af Hessen* og *Hertugen af Würtemberg*. Datidens for en stor Del begavede Gesandter fandt ogsaa et gæstfrit Hjem hos Statsministeren og hans Frue.

Det var baade store og smaa Diner'er, Baller og frem for alt Oplæsningsaftener, som var Formerne for Selskabslivet i Palæet. Dinererne var ikke sammensat af et umaadeligt Antal af Retter, men de, der var, var udsøgte franske Retter. Man spiste Kl. 3, og der var daglig indbudt Gæster til Middag; ved 6-Tiden fjærnede disse sig. Kl. 8 indtoges Souper'en, og til den var som Regel Slægt og Venner og enkelte Skønaander indbudte. Der gaves ofte Koncerter, eller der blev forevist Dans eller sunget af Theatrets bedste Kræfter. Paa de literære Aftener blev der læst højt Værker af forskellige som Goethe, Schiller, Klopstock, Lessing, Herder og Kant, eller en og anden af Kredsen fik til Opgave at holde et improviseret Foredrag

over et Emne. Bagefter var der Diskussion, hvor ofte Greven og Grevinden som Midtpunkt hver samlede sin Kreds om sig, og fra Diskussionen over det foreliggende Emne gled man over til at drøfte Dagens brændende Spørgsmaal. Engang ved en saadan Diskussion — om Rousseau og Wieland — gik Bølgerne saa højt, saa tilsidst Statsministeren spøgende foreslog, at der kun skulde tale 6 paa eengang, for at de andre 7 kunde høre efter. Vært og Værtinde ejede begge en Gave til paa en fin og taktfuld Maade at drage selv den beskedneste af Gæsterne ind i Samtalen og give ham Lejlighed til at fremsætte sine Anskuelser. Ministeren sørgede for at komme til at tale med alle, saa enhver var glad over den forløbne Aften. I Samtalerne herskede den største aandelige Frihed. Ud paa Aftenen kunde det hænde, at man blev oprømt og begyndte at danse, og Greven bestilte Punsch. Gæsternes Antal kunde naa op til omkring halvandet Hundrede, og ingen Dag gik hen, uden at der var indbudt Gæster, »mit Værelse er i Sandhed som en *laterna magica*«, siger Grevinden. Eller Huset kunde være fuldt af liggende Gæster, saa »der ikke bliver mere Plads til Ernsts Sekretær til Beboelse end Biblioteket.« Men til Tider kunde det blive for meget for Greven, navnlig da han blev mere til Aars. Grevinde Charlotte, som var blevet hvirvlet vel meget ind i det selskabelige Liv og vel ogsaa nok forstod at vurdere sin egen Aandrighed og Kundskabsfylde, kunde sluttelig ikke undvære selv at spille en Rolle som Midtpunkt i den livlige og spirituelle Konversation. Da kunde det ud paa Aftenen hænde, at Ministeren, naar han var dødtræt af Dagens Arbejde og længtes efter at hvile ud i Familielivets Fred, kom ned i Grevindens Kabinet, men til sin Skuffelse fandt baade dette og Salonerne opfyldt af Gæster. Og han kunde til andre Tider trænge til at udløse sine rige Tanker for sin Sekretær. Da kunde han gaa op og ned ad Gulvet og tale til denne »om alle de højeste

Materier, over enhver stor Ide, som kunde føre til Menne-
skehedens Vel og øve Indflydelse paa Staternes Skæbne«,
eller som Sekretæren *Georg Philip Schmidt**) skriver i sin
haandskrevne Beretning, der nu findes i Ahrensburgs
Arkiv, at naar Gæsterne og Grevinden havde fjærnet sig,
blev »jeg alene med Greven, og Aftenen var lige til 12 eller 1
helliget videnskabelig Underholdning, hvor jeg som Regel
læste højt paa fransk eller engelsk, sjældnere paa tysk.
Grevens Yndlingsvidenskaber var Naturvidenskab og den
nyere Filosofi. . . .« Naar han nu, som Sekretæren videre
fortæller, allerede sad ved sit Skrivebord Kl. 5 om Morge-
nen og arbejdede, indtil han kørte til Statsraadet eller sit
Departement eller gav Audience, vil man forstaa, at han
havde en enestaaende Arbejdskraft, og bød sit tilsyne-
ladende svage Helbred saa meget Arbejde og saa liden
Søvn, saa det til Tider kunde hensætte hans Hustru i den
dybeste Bekymring, og at den ulykkelige Sekretær ofte,
naar han skulde læse op for ham, gjorde det »bogstavelig
talt sovende med aabne Øjne«.

Palæets Glansperiode var Slutningen af det 18de og
Begyndelsen af det 19de Aarhundrede. Da holdt han et
Tjenerpersonale paa indtil 25 Personer, og hans Indtægter
udgjorde »40—50000 Rdlr. gode Penge«. Men ved de af de
uophørlige Napoleonskrige skabte urolige Tilstande og
Finansernes daarlige Stilling forandredes Forholdene. Sel-
skabslivets aandelige Interesser tabte sig for de materielle,
og Idealerne svandt; ogsaa det Schimmelmann'ske Hus'es
tidligere saa glimrende Finanser fik Tidens Alvor at føle,
og om end Greven — selv som anden Gang Enkemand —
efter Evne forsøgte at vedligeholde Husets Ry som et
Gæstfrihedens Symbol, tabte dog Glansperioden sig mere
og mere, og ved Grevinde Charlottes Død i 1816 var alle-
rede de litterære Aftener fuldstændig hørt op, Selskabelig-

*) Sekretær hos Geheimstatsministeren fra 1803—1806.

heden mindskedes, Tjenerskabet indskrænkedes, og Schimmelmänn døde som en forholdsvis fattig Mand, der ikke en Gang kunde efterlade sin kære Adoptivdatter Louison noget. —

Men havde Palæet straalet af Lys og Glæde og Feststemning, kunde det ogsaa være Vidne til Sorger. Den elskede Grevinde Emilies Død, som indtraf endnu, medens Skatmesteren levede, bredte et knugende Tryk over Palæets Beboere, der hvert Øjeblik begav sig til St. Petri Kirke for at dvæle og bede ved hendes Kiste; »jeg knælede og bad til Forsynet, som har forenet vore Hjærter, men skilt vore Skæbner«, siger den fortvivlede unge Enkemand. Og ved Grevinde Charlottes Død, der indtraf en Morgenstund i Aarets mørkeste Maaned i 1816, skriver han: »jeg kan næsten ikke, kjære Ven, udtale det, men saa er det, Charlotte er ikke mere paa denne Jord. . . . Jeg vender mit Blik til Himlen og søger dér mit tabte igen.« Ved hans trofaste og mangeaarige Ven og Kollega, A. P. Bernstorffs Død i 1798 blev han for en Tid saa knuget af Sorg over det uoprettelige Tab, saa han knap kunde arbejde — »ich kann nicht einmal mehr streiten.« — Og Murene kunde huse Gæster, der kom af andre Grunde end for at nyde god Mad eller en aandfuld Aften, Konspiratorer mod den bestaaende Statsform, de kunde skjule Forberedelserne til et Dramas Fuldbgyrdelse. Her var det, at de sidste Aftaler blev truffet mellem de sammensvorne, der vilde styrte Guldberg og hans Ministerium. Paa selve Dagen for Udførelsen af Omvæltningen, den 14. April 1784, samledes Hovedmændene dér til en sidste Raadslagning, før Kupet skulde finde Sted. Der var tilstede *Schimmelmänn*, de 2 Brødre *Reventlow* og Geheimeraad *Christian Frederik Numsen*, foruden Dr. *Balthazar Münster*, som dog var kommet uindbudet, og hvis Tilstedeværelse derfor var alt andet end belejlig. Efter Middagen kørte de sammensvorne til Slottet, hvor kort efter det mindeværdige Statsraad blev

afholdt, i hvilket Guldberg og hans Ministre afskedigedes, og Revolutionen fuldførtes uden Blodsudgydelse. Man forestille sig, hvorledes for Damerne, Grevinde Charlotte og hendes Søster, Grevinde Sibylle Reventlow, der var indviede i Planen, Timerne forløb siden Herrernes Bortkørsel fra Palæet. Tilsidst kunde de da heller ikke holde det ud længer for Nervøsitet, men kørte til en Veninde paa Slottet for at være nærmere ved Begivenhedernes Gang.

Ti Aar senere blev Palæet paa en noget ublid Maade rusket ud af sin daglige, ærværdige Levevis, og der blev vendt op og ned paa alting i Hoved- og Sidebygninger. Det var hin Ulykkesnat den 26. Februar 1794, da Danmarks største og rigeste Kulturværk, Christiansborg Slot, sank i Grus for de graadige Flammer. Medens Grevinden ikke lukkede et Øje hele Natten, tilbragte Greven den i Banken tæt ved Slottet og reddede alle Kongens Papirer og Penge derhen; først Kl. 6 om Morgenen kom han hjem. De husvilde kongelige Personer og alle deres Hofstater maatte søge Husly rundt om hos Undersaatterne. Kronprinsen sendte sin Søster og Svoger, *Prinseparret af Augustenborg*, til Schimmelmans. Desuden maatte disse modtage Hofdamerne *v. Møsting* og *v. Løvenstern*, som havde mistet alt ved Branden, og en Masse Kammerfruer, Stuepiger, Køkkenpiger, Kammerlakejer, almindelige Lakajer o. s. v., og tilmed Gardevagten for Prinsessen. Prinsessen lagde Beslag paa hele den underste Etage, som var Grevindens daglige Lejlighed, og fyldte hendes Forværelse med sine Lakajer, tog imod i Greveparrets store Saloner, og hun benyttede Grevens Ekvipage, Jæger etc. Hele Huset blev fyldt fra Loft til Kælder, og til Middag maatte Ministeren desuden bespise Prinseparret af Hessen og dets Hofkavallerer. Selvfølgelig gjorde Damerne langt mere Ulejlighed end Herrerne, navnlig var det galt med Morgenmaaltidet, hvor hver forlangte sin forskellige Morgendrik, som hun nu var vant til. Et Par Dage senere ind-

fandt Kronprinsen og Kronprinsessen og Prinsen af Würtemberg sig paa Visit i de i Forvejen ganske optagne Værelser, og Kronprinsen vedblev i lang Tid daglig at komme og gaa i Huset.

Aaret 1807 er atter en Mærkedag i Palæets Historie — det var en Dag, hvor det bogstavelig talt rystede i sine Fuger, og det var ikke langt fra, at dets Dage kunde have været talte. Det var under Englændernes Bombardement den 2. til 5. September, da 3 Bomber ramte Palæets For-side. En slog ned i Riddersalen og ødelagde bl. a. nogle af de kostbare Spejle, og nogle Malerier, som Grevinden satte særlig Pris paa. Alle Vinduerne og Balkonen blev ødelagte. En anden slog ned i en af de gifte Kammer-tjeneres Værelser og ødelagde alt, hvad der tilhørte ham og hans Hustru. Kokken, som havde været der i mange, mange Aar, og nu var 80 Aar gammel, var Franskmand og hadede derfor Englænderne af sit fulde Hjærte. Han forblev liggende ganske rolig i sit Værelse under det hele og sagde: »jeg er ikke bange for *engelske* Bomber.« Der skete heller ikke ham saa lidt som Husets øvrige Beboere nogen personlig Skade. I Palæets hvælvede Kældere havde Greveparret givet Husly og Tilflugtssted for omkring 100 Mennesker, Kvinder, Børn og Oldinge, som forblev dernede i 3 Døgn; »Heden dernede skal have været frygtelig«.

Statsministeren havde som allerede omtalt et tilsyneladende svagt Helbred. Han var derhos af Væxt lille og uanselig og var en ingenlunde smuk Mand, med et blegt Ansigt og en beskeden, næsten frygtsom Fremtræden. Men denne Fremtræden var præget af en Mildhed og en Kærlighed, som — tilligemed hans kloge Aand — var nogle af de mest bemærkelsesværdige Egenskaber i hans smukke Karakter. Til Trods for alt det Arbejde, han bød sig selv, opnaaede han dog til alles Forundring den høje Alder af 83 Aar. Hans Liv ebbede ud, til det sidste delt imellem Arbejdet for Staten og de kære aandelige Interesser, indtil

han uden Smerte og Dødsangst sov blidt hen den 9. Februar 1831 med »et langt, lysende Blik, der endnu en Gang genspejlede alt det geniale, hjærtensgode og skønne, der udmærkede hans store, bortflygtende Sjæl.« Han hviler nu i et af Kapellerne under Sct. Petri Kirke.

— — —

Det er nu paa Tide atter at vende Blikket hen paa Palæet, thi omendskønt Statsministeren ikke kunde lide den Uro, der vilde blive forvoldt, naar Haandværkere med deres Redskaber skulde holde Indtog i hans Hjem, er der dog blevet foretaget Forandringer i Bygningen i Løbet af den beskrevne Aarrække. Dette kunne vi se dels af en ny, i 1802 afholdt Vurderingsforretning med Beskrivelse af Bygningerne, dels ved nøjere at undersøge enkelte Dele af den endnu bevarede dekorative Udsmykning og de faste Inventargenstande, som øjensynlig skriver sig fra en senere Periode end Palæets Opførelse, men som dog allerede omtales i den nævnte Vurderingsforretning. Forandringen ligger vistnok et Stykke Tid før 1802, og det er næppe heller den, der har foranlediget Afholdelsen af den nye Vurderingsforretning, men snarere den Omstændighed, at Fideicommiss'ets Successor, den barnløse Geheimestatsministers yngre Broder *Frederik Joseph*, i Slutningen af Aar 1800 afgik ved Døden, hvorfor Palæets Værdi skulde opgøres af Hensyn til Arvingerne. Men iøvrigt at angive det nøjagtige Tidspunkt lader sig ikke gøre; dog taler alt for, at den er foregaaet *kort efter 1782*, det Aar, i hvilket Skatmesteren døde, og i hvilket Grevinde Charlotte — 3 Maanedre efter Dødsfaldet — indgik Ægteskab med den nye Besidder og som ung Husfrue drog ind i Palæet; med sin skønhedssøgende Aand har vel ogsaa hun været grebet af den gængse Smag for den nye Mode, der fordømte Rococoens viltre Væsen og fordrede de rene, lige Linier som Reaktion derimod. Vi ved, at der endnu i 1787 har været Haandværkere beskæftigede i Hovedbygningen, thi i dette

Aar klager Administratoren, den tidligere omtalte — nu Justitsraad — Gondolatzsch til Magistraten over, at Malermester Strickert i Peder Huitfeldtstræde, der har udført Malerarbejdet, formentlig har anført for meget paa sin Regning, hvorfor han anmoder Magistraten om, at den vil udnævne 2 upartiske Malermestre til at skønne herover. Malermestrene Lars Poulsen Lange og Christian Tofte kom da til det Resultat, at da »Bleiewit (∴ Blyhvidt) og Olie er steget til saa høje Priser, kan ingen Mand, der vil forfærdige godt Arbejde, gjøre det ringere uden at fornærme sig selv eller bedrage andre. Og skulde ellers Prisen paa andre Dele være sat for høj, saa findes nogle for lav, saa det eene ballanseerer imod det andet.« At Forandringen har fundet Sted i 1780'erne, — nærmere bestemt sandsynligvis imellem de nævnte Aar, 1782 og 1787 — som en »Modernisering« af Palæets Indre, bestyrkes — som allerede nævnt — ved at betragte enkelte Dele af den dekorative Udsmykning og de faste Inventar-genstande, som endnu er bevarede, hvilke afgjort peger hen til et Tidspunkt, der ligger ved de nævnte Aar. Dette gælder saaledes om den fine og elegante Loftstroset i Værelse Nr. X i Mezzaninetagen, om Rammerne om de store Spejle, der nu hænger paa Væggene i Værelserne Nr. 6, 7 og 8, og om de 2 Lærredsmalerier over Spejlene i Riddersalen paa Væggen ud til Haveværelserne. Som et Udslag af Ønsket om at »modernisere« kan vist ogsaa anføres det, at alle de gamle Dresdner Fajance Ovne fra Greve Berckentins Tid, der ganske sikkert i udpræget Grad har vist Rococcoens vilde Luner, i 1802 ere forsvundne og erstattede med almindelige Vindovne, samt at Malerierne over Dørene i 1802 overalt siges at være indfattede »i forgyldte Lister«, medens de tidligere udtrykkelig (i hvert Fald i Riddersalen) sagdes at være indfattede i »Billedhuggerarbejde, rigt forgyldt«.

Hvad selve Forandringerne i Rumfordelingen angaar

har denne mest fundet Sted i Gavlværelserne. I Stueetagen, hvoraf jo nu næsten intet mere af Udseendet fra 1802 er tilbage, skal blot nævnes, at den i Skatmesterens Testamente foreskrevne Lejlighed paa 4 Værelser i den vestlige Gavl og Naboværelset til Haven til Fideicommissets Administrator, er bragt istand.

I Beletagen siges om Riddersalen, at der foruden de 2 kongelige Portrætter er indfattet 4 faste Spejle i Væggene, samt at disse sidste (Væggene) er »zirede med Billedhuggerarbejde, der er forgyldt«. De 4 faste Spejle er vel nok tilsvarende til dem, der findes den Dag idag. Iøvrigt beskriver Grevinden i 1806 Salen saaledes, at den er bleven dekoreret af en meget flink (dansk) Maler, og at den er »trés propre et presque brillante«, og der kan næppe være Tvivl om, at — som allerede før omtalt — de 2 Lærredsmalerier over Spejlene modsat Vinduerne stammer fra denne Dekorering, og at den har fundet Sted i 1780'erne. De 2 Malerier over Spejlene paa Vinduespillerne synes ikke at være malede af den samme Kunstner og i det hele at være af ringere Kvalitet; de er formodentlig ogsaa opsatte senere, nemlig efter at Ydervæggen var bleven ødelagt ved Bombardementet i 1807. Dørmalerierne i alle Salene er den Dag i Dag de gamle fra Berckentins Tid. — Af Væggenes nuværende Rammeinddeling i Riddersalen synes det yderste Sæt Lister at være de gamle, antagelig fra 1780'erne, det inderste Sæt med deres fra de yderste afvigende Profiler saavel som selve Tapetpapiret er derimod af langt nyere Dato. — Værelse Nr. 2 har nu (i 1802) ikke længere Gyldenlæders Tapet, men Tapet af Papir paa Lærred, Værelse Nr. 3 var paa den halve Højde bleven afdelt i 2 Dele, og Nr. 5 var bleven afdelt ved et Skillerum, hvorved der fremkom en Sal med 2 Fag Vinduer til Sidegaarden og et mindre Kammer med 2 Fag Vinduer til Haven. Den første af disse blev betrukket med rødt Damask indfattet i Friser og med forgyldte Lister udenom; endvidere var der

et indmuret fast Spejl, og i Midten var der en Fordybning, paa hver Side af hvilken der var et Garderobe Kammer. I de 4 Havesaloner og Forgemakket synes der iøvrigt ikke at være sket nogen Forandring uden den ganske vist meget væsentlige og beklagelige, at Gobelinerne i de 4 førstnævnte er blevne borttagne og erstattede af almindelige Papirstapeter, indfattede i Friser med forgyldte Lister udenom. De gamle Gobeliner er sporløst forsvundne, kun et enkelt af dem findes endnu, temmelig medtaget, nedpakket i en Kiste paa Lindencborg. I Stedet for Gobelinerne var der bleven opsat nogle faste Spejle paa Væggene i Værelserne Nr. 5, 6 og 7, henholdsvis 2, 2 og 1 Stk. Det er sikkert de samme, der for Tiden sidder paa Væggene i Nr. 6, 7 og 8, om end der nu tælles 7, nemlig henholdsvis 3, 2 og 2. I Forgemakket (Nr. 8) var der bleven indrettet en »geheime Trappe«, som førte op til Etagen ovenover. Nr. 11 var i Lighed med det nordøstlige Hjørneværelse bleven afdelt paa den halve Højde; i begge de derved fremkomne Rum var Væggene panellerede og malede, og i det underste af dem var der i Væggen anbragt et dobbelt Skab.

I Mezzaninetagen var der ogsaa blevet flyttet en Del om med Skillerum. I Salen, der laa ovenover Riddersalen (Nr. I), var der opsat et Skillerum, dog ikke det samme, der staar nu, som deler Salen i et 1-Fags i den vestlige Side og et 2 Fags i den østlige. Disse 2 Værelser havde almindelige hvide Vægge uden Tapeter. Det er sandsynligt, at det er ved samme Lejlighed, at de smaa Trapper, der førte op til disse 2 Rum, er blevne flyttede fra deres Pladser ved Vinduerne hen til det Sted, hvor de nu staa, nemlig i Baggrunden af de respektive Værelser. Nr. III var ligesom Hjørneværelset nedenunder afdelt paa den halve Højde, og i det nederste Rum var der i Væggen et fast Skab. Det første af Greve Berckentins 2 store, dejlige Biblioteksværelser, Nr. VII, var ved en Skillevæg bleven

delt i 2, en 2-Fags længst imod Øst og dernæst et 1-Fags imod Vest. I Hjørneværelset til Haven, Nr. X, var Fru v. Plessens kostbare Damaskes Tapeter endnu bevarede (ellers var Tapeterne af Voxdug eller af Papir paa Lærred), og det er, som tidligere omtalt, formodentlig i 1780 erne, at den overmaade fine og smukt udførte Loftstroset, som endnu findes fordelt over 3 Rum, er bleven opsat. — Hovedbygningen taxeredes nu til 56.000 Rdlr.

Hvorledes den indvendige Udsmykning iøvrigt i Geheimstatsministerens Tid har været, unddrager sig i det store og hele vor Viden. Begyndelsen af det 19de Aarhundrede var jo den diametrale Modsætning til Rococoens overdaadige Pragt, og Udseendet vilde vist have vakt en Greve Berckentins kunstneriske Øjes dybeste Mishag. Vi vide kun, hvad Grevinde Charlotte skriver i det førømtalte Brev i 1806: » . . . Væggene i vore Saloner ere bedækkede med Malerier af vore unge danske Kunstnere, og de virkelige Kunstgenstande findes ikke i noget stort Antal. . . . Hvad angaar vore Kunst- og Dekorationsgenstande, har jeg altid ønsket ikke at tage noget fra Udlandet, navnlig intet fra Paris, og Englænderne kan heller ikke prale med os, thi i Kjøbenhavn laver man nydelige Møbler, om end lidt dyre. . . . «

De Forandringer, der var skete med Sidebygningerne, var for største Delen kun af indvendig Art, og da alle disse Bygninger jo nu er forsvundne, har det formentlig ingen Interesse at gaa ind herpaa. Hele Ejendommen blev nu i 1802 vurderet til 78 100 Rdlr. Den tidligere Assurance-sum, 37.500 Rdlr., blev forhøjet med 12.500 til 50.000 Rdlr., saaledes at Resten, 28.100 Rdlr., henstod uassureret for Fideicommisets egen Regning og Risiko.

Efter den barnløse Geheimstatsministers Død i 1831 gik Palæet over til en Søn af hans allerede i Aar 1800

afdøde Broder, Frederik Joseph, nemlig *Carl, Lensgreve Schimmelmänn*, der var gift med Comtesse *Fanny Sophie Blücher-Altona*, og var født 12. November 1787. Efter at hans Fader var død, tog Onkelen sig af hans Opdragelse og anbragte ham i det af sin Svoger Greve Reventlow indrettede Opdragelsesinstitut paa Brahetrolleborg. I 1819 kom han til Kjøbenhavn, og fik, da Studiet af Forstvæsenet havde hans store Interesse, Stilling herved og blev snart tjenestgørende Hofjægermester med Bestyrelse af samtlige Skovdistrikter i Kjøbenhavn, Frederiksborg, Kronborg, Jægerspris samt Odsherreds og Bornholms Skovdistrikter. Tillige blev han Kammerherre. Paa Grund af Uenighed med Rentekammeret blev han i 1830 forflyttet til 1ste holstenske Distrikt, i hvilket Ahrensburg laa, men allerede 3 Aar efter døde han pludselig af et Maveonde den 26. Januar 1833. Han var en dygtig Mand, der med Iver tog sig af sit Embede og ryddede op i gammel Slendrian. I Palæets Historie har han ikke sat sig noget Spor; han ejede det jo ogsaa kun i 2 Aar og opholdt sig kun dér af og til.

Ifølge den ved hans Død afholdte Vurderingsforretning over Palæet er Hovedbygningen ikke undergaaet nogen Forandring i hans Ejertid, ligesom Sidebygningerne ogsaa i alt væsentlig er urørte. Ejendommen er dog steget i Pris, Hovedbygningen til 70.000 Rdlr., den samlede Ejendom til 102.200 Rdlr., for hvilket Beløb den blev assureret fuldt ud.

Efter Greve Carl Schimmelmänn succederede hans Søn, *Ernst Conrad Dellew Carl Joseph, Lensgreve Schimmelmänn*, i Besiddelsen. Han var født 14. Maj 1820. Medens Faderen passede sit Embede i Danmark, blev den lille Dreng opdraget hos sin Morfader, den gamle Overpræsident i Altona, Greve Blücher-Altona, gennemgik senere Gymnasiet i Lybæk og afsluttede i 1840 sin juridiske Examen



Carl, Lensgreve Schimmelmann.



Fanny, Lensgrevinde Schimmelmann
født Comtesse Blücher-Altona.



Ernst, Lensgreve Schimmelmann.



Adelheid, Lensgrevinde Schimmelmann
født Rigsfriherreinde v. Lützerode.

(Efter Malerier paa Ahrensburg.)

ved Universitetet i Heidelberg. Han henlevede derefter sit Liv paa Ahrensburg, blev preussisk virkelig Geheimeraad og Medlem af det preussiske Herrehus og døde 2. Juli 1885: Han var gift med sit Næstsøskendebarn *Adelheid Caroline, Rigsfriherreinde v. Lützerode*.

Lige saa lidt som sin Fader tog Greve Ernst Ophold paa Palæet. Ahrensburg har blevet hans og hans Søsken- des Barndomshjem, hvor de voxede op og modtog deres Opdragelse, Livsankuelser og Fædrelandsfølelse. Tilknyt- ningen til det Land, hvortil deres Forfædre havde knyttet deres Navne med saa megen Hæder, og hvor Slægten hidtil havde slaaet Rod, maatte derfor ganske naturligt efter- haanden slappes, de politiske Forhold allerede i Aarhun- dredets første Halvdel maatte virke i samme Retning, — og efter Krigen i 1864 brast vel de sidste undersaatlige Baand, som bandt Slægten til Danmark. Tilbage var vel ganske vist blevet de faste Ejendomme, Palæet, Linden- borg og Hellebæk. Men naar man som sit egentlige Hjem ejede et saa skønt Slot som Ahrensburg, i en frodig, smuk Egn — med Bøgeskov —, og omgivet rundt omkring af Naboer, der var ens Standsfæller, hvorfor saa bytte dette Hjem om for Lindenberg eller Hellebæk med disse Bygningers langt mere begrænsede Plads, og hvorfor bebo Palæet her om Vinteren for at deltage i et Selskabs- liv, der dog var bleven fremmed for — og under de her- skende politiske Forhold ogsaa uden Interesser tilfælles med — det holstenske Ridderskabs Medlemmer? Hvad Under derfor, at Slægtens Interesse for Danmark efter- haanden kølnedes, og at Ejeren af Palæet foretrak at over- lade de herskabelige Sale deri til Beboelse for andre og ved at udleje dem gøre denne Besiddelse frugtbringende? — Som andre end Slægten, der i denne Periode have haft Tilknytning til Palæet, kunne vi derfor ogsaa nævne Lejerne, nemlig i Beletagen Lensgreve *Christian Lerche til Lerchenborg*, der lejede Beletagen for 600 Rdlr. aarlig

fra April Flyttedag 1861, og som boede der lige til Palæet blev solgt i 1884, og i Mezzaninetagen Greve *Conrad Blücher-Altona* og senere *Grosserer Puggaard*.

Denne Udlejning af Palæet medførte nu, at de enkelte Etager maatte indrettes som selvstændige Beboelser og Husholdninger. Der blev derfor foretaget en Del Ændringer og i den Anledning en ny Vurderingsforretning afholdt i 1861. Der var nu bleven indlagt Køkkener i alle Etager i Vestgavlen, i Stueetagen blev der flyttet om paa en Del af Skillerummene, og i Mezzaninetagen var Salen ovenover Riddersalen, som jo allerede før 1802*) var bleven delt i 2 Værelser, hvoraf det østligste var en 2-Fags, nu blevet til 3 Stuer, idet sidstnævnte Værelse ved et Bræddeskillerum yderligere var blevet delt i 2 Dele; samtidig blev der fra Biblioteksværelset (Nr. VIII) ført en lille Trappe paa 7 Trin op til en lille Gang, der blev skaaret ud fra den midterste af de nævnte 3 Stuer, og fra denne Gang blev der gennem 3 Døre Adgang til alle 3 Stuer. I den midterste var der nu en »Grydeovn«, i den østlige Stue faste Glas-skabe. Iøvrigt var der nu i hele Hovedbygningen bleven indlagt noget saa moderne som Gas og Vand! Hovedbygningen taxeredes nu til 73 500 Rdlr., og hele Ejendommen til 115 700 Rdlr. 6 Aar senere forhøjedes Assurancesummen paa Ejerens Begæring med 10 pCt., hvorved den kom op paa 127 600 Rdlr. Atter i 1870 anmodede Fideicommis'ets Administrator *Moldenhaver* om, at Assuranceselskabet vilde lade foretage en Omvurdering, da han mente, at Assurancesummen ikke længere dækkedes af Værdien af Palæet og de deri værende Materialer, — den 5te i Palæets Historie! Ved denne ansattes da Værdien af Hovedbygningen til 108 000 Rdlr. og af hele Ejendommen til 151 200 Rdlr.

I Palæets Ejerforhold var der imidlertid sket den For-

*) Se Side 74.

andring, at Greve Ernst med Justitsministeriets Approbation havde købt Palæet til fri Ejendom af Det Schimmelmansske Fideicommiss — repræsenteret ved hans Faders Cusine, Grevinde Adelaïde Løvenstern, f. Schimmelmann, og hans Farfaders Søsters (Grevinde Baudissin's) Sønnesøn, Greve Roderick Baudissin — for en Købesum af 100 000 Rdlr. Der udstedtes herfor paa Ahrensburg den 11. Juni 1872 en Købekontrakt, og efter at Greven havde berigtiget Købesummen, fik han Skøde paa Ejendommen den 11. September s. A. — ligeledes udstedt paa Ahrensburg —, og blev det tinglæst den 30. s. M. Skødet omhandler Palæet med alle dertil hørende Bygninger, Grund og Have og omfatter alle dertil hørende faste Genstande, Spejle, Konsolborde etc. — med de samme Forpligtelser, hvormed Ejendommen har tilhørt Fideicommiss'et ifølge Erektionspatentet af 2. Januar 1786. Der indførtes i Skødet en Bestemmelse om, at Greven, saafremt han ikke havde opført nye Sidebygninger i Forgaarden til en Værdi af 35 000 Rdlr. inden 11. December 1873, skulde paa denne Dag afbetale 25 000 Rdlr. i Købesummen (af Hensyn til Pantessikkerheden). Fremdeles skulde han bortleje Stueetagen paa nær Moldenhavers Lejlighed til Fideicommisset ved de 2 ovenfor nævnte Kontrahenter for en aarlig Leje af 1.000 Rdlr. Denne Lejekontrakt ophævedes atter ved en Overenskomst, fra April Flyttedag 1884, i Anledning af det Salg, hvorved Palæet endelig gik ud af den Schimmelmansske Slægts Besiddelse. —

KAPITEL IV

1884—1900

»AKTIESELSKABET CONCERTPALÆET«

Henimod Slutningen af det 19de Aarhundrede stod den af dansk Musikliv fortjente Direktør *Henrik Hennings* i sin Manddoms fulde Kraft. Musikalsk interesseret, som han var, sang Melodier i hans Hjerne fra Morgen til Aften. Men en Dag fik han Ideen om ogsaa at delagtiggøre sine Byesbørn i Nydelsen af god Musik, og han tumlede med Planer om at faa gjort Kjøbenhavn til et Nordens Centrum herfor og hæve Nationens Kendskab til og Forstaaelse heraf. Udenlandske Mestres Værker skulde skaffes til Landet og blive bekendte her, danske Kunstnere maatte faa Udveje til at faa deres Arbejder opførte her og at erhverve sig en Fremtid. Men hvor skulde Pladsen skaffes til at huse Tilhørerskaren, og hvor skulde man i det hele taget finde et stort Lokale til Koncert- og Sangpræstationers Afholdelse? Om Sommeren kunde man jo gaa i Tivoli. At Koncertsalen derinde altid var overfyldt, viste jo Hennings, at der i Kjøbenhavn var Jordbund nok for god Musik. Men hvor skulde disse mange gaa hen om Vinteren, naar Tivoli var stængt, for at nyde Tonernes forædlende Indflydelse paa det menneskelige Sind? Ja, da slog Ideen ned i ham, at Schimmelmanss Palæ med dets centrale Beliggenhed og fornemme Udseende maatte være et ideelt Sted. Haven kunde anvendes til noget bedre end baade Vinter og Sommer at ligge saa godt som ubenyttet hen; dér var Pladsen, hvor der kunde opføres et stort, elegant,

moderne Musiklokale. Driftig som Hennings var, var der ikke langt fra Tanke til Handling — han gik til den rige Fabrikant *Anker-Heegaard*, hvem han vandt for sin Idé, og disse begav sig derefter til Grosserer *Carl H. Melchior*, som ogsaa sluttede sig til Tanken. Disse Herrer supplerede sig derefter med endnu et Par andre kapitalstærke, musikinteresserede Mænd, Forhandlinger med Greve Schimmelmänn blev indledede, og der blev dannet et Aktieselskab under Navnet »*Aktieselskabet Concertpalæet*«. Paa et Møde den 17. Marts 1884 blev der valgt en midlertidig Bestyrelse bestaaende af *Justitsraad A. Berner*, *Kontorchef J. Fabritius*, *Murmester Fusing*, *Direktør H. Hennings*, *Jernstøberifabrikant V. Ludvigsen*, *Hof-Pianofabrikant Fr. Møller* og *Højesteretsadvokat R. Strøm*. (Af denne Bestyrelses Medlemmer synes Kontorchef Fabritius og Fabrikant Ludvigsen at have været de ledende og dem, der have udført det største Arbejde for at faa Sagen gennemført). Derefter bemyndigede Generalforsamlingen den nyvalgte Bestyrelse til at afslutte Købet af Palæet med de til den hørende Bygninger, Have etc. for en Maximumspris af 450 000 Kr., samt til at købe et Grundstykke paa 600 □ Alen af Ejendommen Nr. 5 i Amaliegade, der stødte op til Palæets Have bagtil, for ikke over 50 Kr. pr. □ Alen, at underskrive Købekontrakterne og iøvrigt foretage de fornødne Retshandler. Den 1. April s. A. underskrevs Købekontrakten med Lensgreve Schimmelmänn. Ifølge den skulde Ejendommen, der ikke fremtidig maatte føre Navn af »Schimmelmänn's Palæ«, tiltrædes af Aktieselskabet til 11. Juni Termin. Købesummen var 420 000 Kr., der skulde udredes dels kontant, dels i Obligationer paa en nærmere angivet Maade. Undtaget fra Handelen blev alle i Ejendommen værende Buster og Spejle. Da Købesummen var bleven berigtiget til den fastsatte Dag, udstedtes Skødet paa Rold Jagthus den 15. Juni 1884 og blev derefter læst til Tinge den 23. s. M. Det omtalte Grundstykke

paa 600 □ Alen, Aktieselskabet derefter skulde erhverve fra Ejendommen Nr. 5 i Amaliegade, Matr. Nr. 157 i St. Annæ Østre Kvarter, hvis Ejer var Lensgreve Christian Conrad Sophus Danneskiold-Samsøe, blev af denne ved Skøde af 2. Januar 1885, tinglæst 12. s. M., solgt til Aktieselskabet for 50 Kr. pr. □ Alen, altsaa ialt for 30000 Kr. Det er det Stykke, som paa det Side 10 angivne Maalebrev er betegnet ved Bogstaverne G. H. J. K.

Kort forinden havde Bestyrelsen i Aktieselskabet skiftet Karakter, idet den paa en den 12. November 1884 afholdt Aktionærforsamling fratraadte sin Stilling med Undtagelse af Kontorchef Fabritius og Fabrikant Ludvigsen. I Stedet for de 5 fratraadte valgtes der 3 nye, nemlig *Etatsraad Anker-Heegaard*, *Grosserer Carl H. Melchior* og *Grosserer Axel Prior*. Iøvrigt udtraadte den førstnævnte af disse den 27. Januar 1888, og i Stedet for supplerede Bestyrelsen sig i Marts og April Maaneder med *Overretssagfører A. Linnemann* og *Godsejer Edvard de Neergaard*, som blev valgt til Aktieselskabets Formand. I Aaret 1900 døde Grosserer Prior, og i hans Sted indvalgtes da *Grosserer C. J. Carøe*, hvorhos desuden *Murmester E. Lytthans-Petersen* var bleven valgt ind i Bestyrelsen.

Ja, saa var altsaa Palæet for anden Gang i dets Levetid gaaet ud af en fornem Adelslægts Besiddelse! Og ikke for at gaa over i en tredie Adelslægts Eje. Tiderne var ikke nu længere saa lette for en Adelsmand til at omgive sig med den ydre Pragt som forhen; Palæet kostede for meget at holde. — Det fordrede ogsaa for stort Tjenerskab! Det blev borgerlige Folk, noget saa moderne som et Aktieselskab, der nu rykkede ind og gjorde sig til Herre over de pragtfulde Sale. Og forandres skulde der! Overalt, baade ud- og indvendig, thi nu var der gaaet ikke alene Kunst, men ogsaa Forretning i det gamle Hus, og det skulde helst give de udlagte Penge igen med Renter.

Der blev slaaet Saar i de gamle Sten, der sved og gjorde ondt i dem, — men der var ingen Medlidenhed at vente, Haandværksfolkene Hakker skaanede ikke det for at rives ned, som de kloge Forretningsfolk vilde have erstattet med mere indbringende Nyopførelser. Omkalfatringen, der lededes — ligesom de følgende Byggeforetagender i den kommende Aarrække — af Arkitektfirmaet *Schröder & Welbrork*, var saa grundig, saa vi nødes til at gaa lidt nærmere ind paa den og omtale de vigtigste Forandringer. I Vestibulen blev der lagt nyt Gulv, bestaaende af imiterede Marmorfliser. Den gamle Hovedtrappe blev taget ned og flyttet — dog med Bibeholdelse af det gamle Gelænder, som staar den Dag idag, hen til den østlige Side af Bygningen, saaledes at man fra Vestibulen passerede gennem et Lokale med en Trappe paa 11 Trin, der dækker over 2 Vinduesfag, hvorefter Hovedtrappen tager sin Begyndelse, udfyldende de 2 sidste Fag af Palæets Facade, saaledes som det er den Dag idag. Ved denne Flytning blev der større Plads i den modsatte Gavl, saa Moldenhavers tidligere 4 Værelses Lejlighed nu blev til en Lejlighed paa 6 Værelser, og den Lejlighed, der fra 1872 var indrettet og udlejet til Fideicommis'et, nu kom til at bestaa af en 5-Værelses Lejlighed med Køkken.

I *Beletagen* var jo ved den nye Trappes Anbringelse de tidligere 2 Kabinetter i Østgavlen, 3 og 4, bortfaldne. Gavlværelset ved Siden af blev lavet til en Entré, og fra denne blev der brudt en Dør ind til Sideværelset Nr. 6. Til Gengæld indvandedes Rummet i Palæets Vestside, hvor tidligere Hovedtrappen havde ligget; der blev nu paa dens Plads indrettet en 2-Fags Sal, der støder umiddelbart op til Riddersalen. Den fik dog ikke Riddersalens fulde Dybde, idet der bag ved den blev lavet den nuværende Korridor, 14 Alen lang og 1½ Alen bred. Ad den blev der Adgang til de tilstødende 2 Værelser, imod Gaarden og imod Haven. I Gavlen i Vest skete den største Forandring. Den tid-

ligere store Sal, Nr. 10, blev helt forandret. Der indrettedes det mindre Værelse, hvis Loft man endnu ser, som et Anretterværelse paa ca. $5\frac{1}{2}$ Alens Længde og $7\frac{3}{4}$ Alens Dybde. Af Resten af den tidligere Sal blev der lavet dels Gangen i Gavlen, paa $3\frac{3}{4}$ Alens Længde og $2\frac{1}{2}$ Alens Bredde, dels et Toiletrum, der blev bygget i 2 Etager ovenover hinanden, idet Rummet ved et Loft blev opdelt i 2 Dele. Imellem det nyindrettede Anretterværelse og det nye Værelse paa den tidligere Hovedtrappes Plads blev der bygget en lille Trappe paa knap 2 Alens Bredde op til det øverste Toiletrum. Den »geheime Trappe«, der tidligere laa bag Hovedtrappen, blev flyttet hen i Hjørnet i Nordvest, og dér, hvor den tidligere havde ligget, blev der installeret 2 W. C.'er.

I *Mezzaninetagen* endte den nye Hovedtrappe med en bred *Repose*, og de tidligere 2 *Kabinetter*, III og IV, forsvandt, hvorhos ligesom i *Beletagen* det østlige *Gavlværelse* Nr. V blev forandret om og for en Del indrettet til *Entré*, i hvilken en Trappe i østlig Retning nu fører op til *Lofts-etagen*. Vi har Side 75 set, at det oprindelige, store, *Biblioteksværelse* paa 3 Fag, Nr. VII, ved en *Skillevæg* var bleven opdelt i 2 Rum. Nu borttoges — ikke det sidst opsatte *Skillerum*, men det oprindelige imellem *Salene* VII og VIII, hvorved dette sidstnævnte nu kom til at fremtræde som en 3-Fags Sal. Alle 5 *Haveværelser* angives at være blevne blændede mod *Haven*, og de 3 midterste at have modtaget *Ovenlys*. I *Vestgavlen* blev *Forandringer* foretagne, der tildels svarede til dem i *Beletagen*, idet *Gavlværelset*, Nr. XI, blev delt i et mindre, til *Anretterværelse*, og norden herfor en *Forstuegang*, der fik *Indgang* til den 2-Fags Sal, der blev indrettet paa den tidligere *Hovedtrappes Plads*. I denne Sal ses endnu det pragtfulde Loft med forgyldte *Stukornamenter*, der forhen dækkede *Trappen*. Hvor tidligere den »geheime Trappe« endte, blev der nu installeret W. C., og *Trappen* flyttet hen i det nordvestlige

Hjørne. I Værelserne ovenover Riddersalen (det gamle Nr. I), blev de forskellige Skillerum, som vi har omtalt Side 78 i Vurderingsforretningen af 1861, nedrevne, og i Stedet derfor blev der opsat det nuværende Skillerum, som deler Salen i en 2-Fags Sal imod Øst og en 1-Fags imod Vest. I den første af disse fører nu en lille Trappe op til Loftet. Den lille Gang faldt bort, og Trappen, der førte op dertil, blev omdannet til den Talerstol, der nu rager frem i Værelse Nr. VIII. Desuden blev der i Baggrunden af de saaledes omdannede Værelser skaaret ca. 3 Alen fra til en Korridor, der forbinder de 2 smaa Endetrapper med hinanden, og fra hvilken der er Indgang til begge de nævnte Værelser.

Tagetagen blev indrettet til Beboelse. Ud af den fremkom der 10 Værelser med Køkken etc, og Gas- og Vandledningerne blev ført op til denne Etage. Indretningen af denne Lejlighed medførte iøvrigt, at der i Taget blev anbragt 6 Stkr. halvrunde Tagkviste, dækkede med Zink. — Ombygningen var endnu ikke helt færdig, da Vurderingen fandt Sted i Slutningen af Oktober 1885. Ved denne blev Hovedbygningen vurderet til 445.700 Kr.

Var nu end Hovedbygningens oprindelige Indre ved den skete Operation for en stor Del gaaet tabt, var dens Ydre dog i hvert Fald forblevet ret ubeskadiget. Men den blev ogsaa staaende ene tilbage som Kongen i et Keglespil. Thi Sidebygningerne blev jævnedes med Jorden, forsaavidt ikke enkelte af Ydermurene kunde benyttes. Dette blev Tilfældet ved de nedenfor nævnte Sidebygninger i Forgaarden, hvis Ydermure ud til denne forblev staaende — som den eneste synlige Rest af Greve Bercken-tins fordums store Staldbygninger. Der maatte gives Plads for de nye aandsforladte Bygninger, der vel kunde give en større Lejeindtægt, men som den Dag i Dag ved deres imiterede Rococostil skæmmer og vansirer det fine gamle arkitektoniske Værk. Ødelæggelsen fuldbyrdes dog ikke

paa een Gang. I 1885 var endnu for største Delen kun Sidebygningerne i Forgaarden nedrevne og erstattede med de nyopførte. Først i 1889 blev Resten revet ned. — De Bygninger, der blev opførte i Forgaarden i 1885, er de 2 Pavillonbygninger og de dertil stødende 2 Sidehuse plus en Forbindelsesbygning med Palæet i Vest. De grundmurede *Pavillonbygninger* er til Gaden 35 Alen lange, 16 Alen dybe. Der er 6 Fag til Gaden i hvert af dem, et Hjørnefag til Gaarden og et til Gaden, samt et stort Fag i Gavlen. Bygningerne er 2 Etager høje med Kjælder, brudt Heltag, dækket med Skifer og Zink. Hjørnepartiet er et opgaaende Taarnparti med Manzarntag, derover et Kuppeltag, som er dækket med forblyede Jernplader med Forsiringer af Zink. Facaderne er til alle 3 Sider pudsede med Cement. Over det midterste Fag til Gaden er anbragt en Fronton bestaaende af et Skjold af støbt Beton. De grundmurede *Sidebygninger* er 42 Alen lange, i 9 Fag, 10 Alen dybe, med Kjælder og 2 Etager. I det *vestligste* af Sidehusene var der ovenover 3 Vinduesfag — i en Længde af 14 Alen — 3 Etager, og her var et stort Ateliervindue. Dette Sidehus var bragt i Forbindelse med Hovedbygningen ved et grundmuret *Tværhus* i 3 Fag, 16 Alen langt, 15 Alen dybt, Kjælder og 2 Etager højt; op til denne Tværbygning stødte et *Trappehus* af samme Højde, i de 2 Tværnit 4 og 3 Alen. I den *vestlige Pavillonbygning* var der dels en Gadedør, hvorfra man kom ind i nogle store Lokaler (hvor der senere blev Restauration), med Trappe i Baggrunden, der førte op til en Lejlighed i 1ste Sal, dels en Port, fra hvilken førte en anden Trappe op til de andre Lokaler i 1ste Sal, og endelig laa der endnu nogle Lokaler langs ned i Sidebygningen. I 1ste Sal var der 5 Værelser til Gaden, og i Sidebygningen ligeledes 5 Værelser foruden en Entré og en lang Korridor. I den nys nævnte *Forbindelsesbygning* med Hovedbygningen laa Køkkenerne, hvor ogsaa den Mad, der skulde leveres til Brug i Hovedbygning-

gen, blev tilberedt. I Tagetagen i Sidebygningen var der et Maleratelier og et fotografisk Atelier og desuden 9 andre Værelser.

Den *østlige Pavillonbygning* var indrettet til Butikker, og Sidehuset til Brandstation. Der var ialt afdelt til 7 Lokaler. Ligeledes her var der en Port med Gennemkørsel og en Trappe, der førte op til 1ste Sal. Her var der i Forhuset og Sidehuset indrettet en 7-Værelses Lejlighed med Forstue, Køkken, Korridor etc. I Forhuset var Tagetagen indrettet til Udstillingslokaler og afdelt i 3 Dele. I Sidehuset var der i Tagetagen en Beboelseslejlighed paa 6 Værelser.

Endelig var der i den *vestlige Sidegaard* op imod Forbindelsesbygningen bygget en grundmuret Bygning i 1 Etage, 9 Alen 15 " lang, 6 Alen dyb, ved hvis nordre Ende en Stentrappe førte ind til Lokalerne i Forbindelsesbygningen.

Resten af de gamle Sidebygninger fik endnu den Gang Lov til at staa en Tid endnu, men hvad der foruden de allerede nedrevne gamle Bygninger nu havde stridt den sidste Strid, var det gamle smukke Gitter imod Bredgade; medens dette tidligere havde haft sin Plads i Flugt med Gadens øvrige Huse, maatte det nu vige denne; det blev flyttet længere ind i Gaarden, saa det kom til at ligge i Forlængelse af Pavillonbygningernes inderste Ydermur til Gaarden, og det blev forkortet med et tilsvarende Stykke som Længden af disse Bygninger, idet de 2 yderste Fag af Gitteret til hver Side blev bortskaarne og solgte ved en Auktion sammen med en Del andre Ting. De smykker nu Parken paa Søllerødgaard, hvis daværende Ejer købte dem!

Ved Vurderingsforretningen ansattes nu hele Ejendommen til 677.600 Kr.

Men Forandringen var ikke færdig endda. I de følgende Aar var der jævnlig Byggearbejder, idet Aktiesel-

skabet baade i 1886, 1888 og 1889 søgte og fik Bygningskommissionens Tilladelse til visse Forandringer. Herefter blev der paa Aarets sidste Dag i 1889 foretaget en ny Vurderingsforretning (den 7de i Palæets Historie). Der er nu bygget (i 1886) et Glastag med Jern over en Del af Gaarden op til den vestlige Sidebygning, Forbindelsesbygningen mellem denne og Hovedbygningen er bleven indrettet med 2 Fag i Stedet for som tidligere i 3, og i Tagetagen i den østlige Sidebygning er den 6-Værelers Lejlighed bleven forandret til at indeholde 3 Udstillingslokaler med 2 Værelser, Køkken og Korridor.

Paa *Hovedbygningens* Ydre er der grundet paa nogle Smaaændringer i den Lejlighed paa Loftet, der som før omtalt var bleven indrettet dér, sket den Forandring, at der nu kun er 2 halvrunde og 3 zinkdækkede Tagkviste, hvorimod der er kommet 22 Tagvinduer til — i hele Taget. I Kjælderen er der etableret en Nedgang i den vestlige Gavl fra Forbindelsesbygningen. Iøvrigt er Kældrene blevne tilkastede, saa nær som 2, der bærer de gamle Hvælvinger. I den ene af dem er der indmuret en Kobberkedel og etableret Vandledning.

I Stueetagen er Trapperummet tilvenstre for Vestibulen i Loftet dækket af Jernbjælker med pudsede Kapper. Under Trappens 1ste Løb er der indrettet Knagerækker og en Skranke. Bag Passagen til Hovedtrappen er der 2 Rum, det ene delt paa Højden, her findes der Garderobes og Toiletter. De tidligere Lejligheder er nu helt forsvundne, i Stedet findes en Del Passager og Trapper. Til en af Passagerne er der nu Adgang i den østlige Gavl ad 2 dobbelte Glasdøre, og til højre og venstre for Vestibulen er der i Facaden paa hver Side hugget 2 dobbelte Glasfyldingsdøre i Muren, der fra Gaarden giver Adgang til det indre. Nr. 2 fra *Vest* fører ind til en Passage, et Kontor og et Garderobesrum. Disse Lokaler ligger paa en Del af den gamle Hovedtrappes Plads. I den halve Etages Højde

er Loftet afdelt, og i den øverste Del er der bleven indrettet en lille Portnerlejlighed, bestaaende af en Forstuegang, en Entré, 2 1-Fags Værelser og et Køkken. Lige indenfor i Gavlen er der indrettet Toiletter. Fra Vestibulen fører nu 3 dobbelte Glasdøre med Jernskodder ind til den gamle Havesal, der nu er indrettet til Garderobes. — I den *østlige* Del af Bygningen er der forskellige Passager og Rum samt en Stentrappe, der fører op til den lille Koncertsal.

I Modsætning til de tidligere Ombygninger er der denne Gang ikke sket større Forandringer i Rumfordelingen i de øvre Etager, men til Gengæld har en højst unænsom Haand faret haardt frem imod Rummenes gamle dekorative Udsmykning. Først kan nævnes, at Skillerummene imellem de 3 midterste Havesale i Beletagen er brudte ned og erstattede ved nogle simple Rammestykker af hvidlakeret Træ, og kun ved at vende Blikket op imod Lofterne kan man endnu se, at det ikke er ét stort Rum, men Resterne af de fordums 3 stilfulde Sale. (Det er dog muligt, at denne Forandring alt er sket i 1885.) Ved denne Lejlighed er ogsaa det smukke gamle Stukloft i Værelse Nr. 7 ulykkeligvis bleven nedtaget. For at »blive i Stilen« har man dernæst anbragt nogle i forgyldte Farver malede Rococoornamenter paa Hulkehlerne rundt omkring i Palæets gamle Rum, baade i denne Etage og i Mezzaninen. De ere hverken »i Stilen« eller pyntelige og burde hellere have været udeladte. — Ogsaa i Mezzaninetagen er de tilsvarende Skillevægge nedrevne. — Hovedbygningen er nu paa disse 4 Aar steget i Taxationsværdi til 458.900 Kr.

Hvad der hidtil havde været tilbage af Ejendommens øvrige gamle Herligheder, havde nu ogsaa ved denne Lejlighed faaet sit Dødsstød. Det sidste Minde om privat Herskabelighed havde nu maattet vige Pladsen for det praktiske. Fra 1. Januar 1890 er Ejendommen et rent og skært Etablissement, et Forretningsobjekt! Haven faldt, de sidste af Udenomsbygningerne faldt! I Haven blev byg-

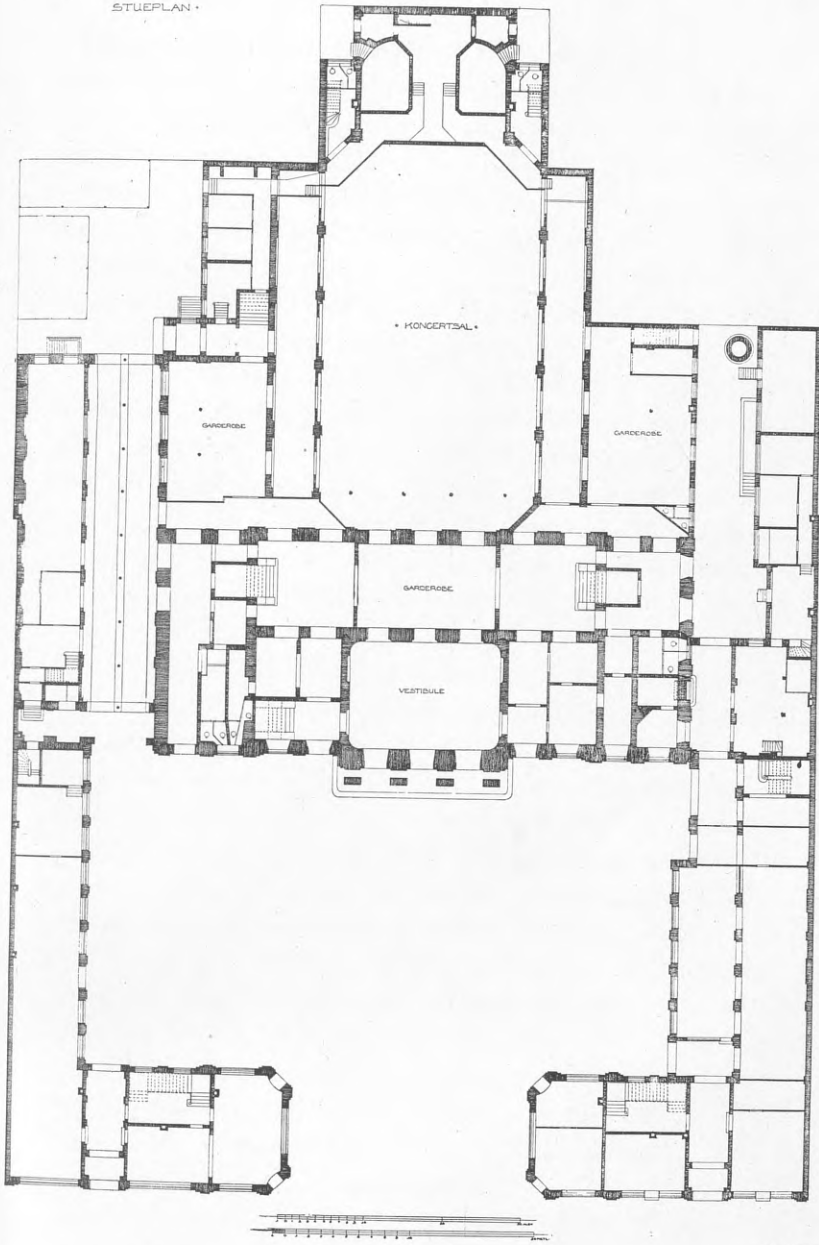
get den store *Koncertsal*, paa tværs af Bygningens Længdeaxe, ret ud for Havesalen med Indgange uden om denne, fra højre og venstre Side. Det er selvfølgelig en grundmuret Bygning, og den rager op over nogle tilstødende Nybygninger, vi straks skulle komme til, med 6 store Vinduesfag til hver Side, hvoraf de 5 ere rundbuede foroven; udvendig er den beklædt med galvaniserede Jernplader, har Heltag, dækket med Skifer, og 14 Tagvinduer. Den er 67 Alen lang, den største Dybde er $41\frac{1}{2}$ Alen, den største Højde $20\frac{1}{4}$ Alen. Salen er rigt udsmykket i Overensstemmelse med Datidens Opfattelse af Rococoens Karakter og Væsen.

Stødende op til Palæets *østlige* Gavl, altsaa i den gamle Sidegaard er der dernæst opført en grundmuret *Forbindelsesbygning* mellem Palæet og Forgaardens østlige Sidebygning. Denne Bygning er 19 Alen bred, $45\frac{1}{2}$ Alen dyb, $19\frac{3}{4}$ Alen høj til Gesimsen, og i 3 Etager (i dette Aarhundrede er der yderligere tilføjet 1 Etage). Mod Forgaarden er der 4 Fag, mod Bagsiden 3 Fag. Kælderen er $3\frac{1}{2}$ Alen høj. 1ste Etage bestaar af en dobbelt Gennemkørsel med 9 Jernsøjler, hvorhos der i Øst findes en Forstue og 2 1-Fags Værelser, foruden Varmeskab, Varmeapparat og Komfur. Denne Etage er kun $5\frac{1}{2}$ Alen høj. Ovenover denne ligger »*Den lille Koncertsal*«, der har 3 Fag vendende mod Baggaarden. Denne Sals Udsmykning, der er holdt i hvidt med forgyldte Ornamentter, giver ikke Anledning til nogen særlig Omtale. Den maaler $16\frac{1}{2}$ Alen i Bredden, 38 Alen i Længden og 14 Alen i Højden.

Øst for og langs med den store *Koncertsal* findes derhos en Nybygning af Dimensioner 25 Alen lang, $8\frac{1}{2}$ Alen dyb, i 6 Fag, Kælder og 1 Etage. Her findes bl. a. en Trappe, der til den ene Side gennem et Kongeværelse fører ind til den forreste af Logerne i den store *Koncertsal* og til den anden Side giver Adgang til den lille *Koncertsal*.

Den nys nævnte *Forbindelsesbygning*, der i Dybden

STUEPLAN



Grundplan over Stueetagen i Hoved- og Sidebygninger i 1925.

næsten maaler Palæets Dybde $1\frac{1}{2}$ Gang, er fortsat i vestlig Retning, idet Palæets Ydermur imod Haven i de 2 østligste Vinduesfag er brudt igennem. Denne Tilbygning er $12\frac{1}{2}$ Alen bred og $22\frac{1}{2}$ Alen dyb, 2 Etager høj med Kælder. (I vort Aarhundrede er der yderligere paasat saavel denne som den foregaaende omtalte Bygning en Etage til.) I den findes bl. a. endnu en Trappe (den 3die), der fra Beletagen i selve Palæet fører ned til den lille Koncertsal, hvorom nærmere nedenfor i Kapitel V.

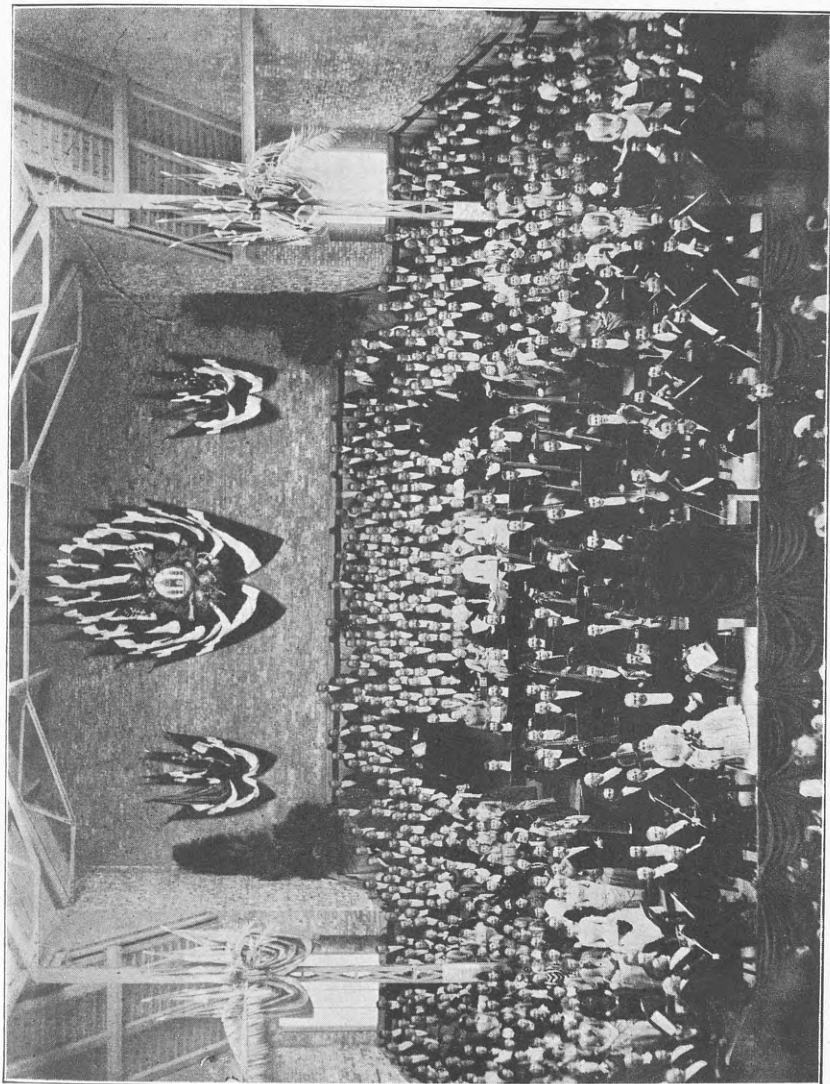
Paa den *vestlige* Side af Koncertsalen og langs denne er der en *Nybygning* paa 7 Fag, 27 Alen lang, 14 Alen dyb, i Kjælder og 2 Etager. I denne findes en Forstue, en Trappe op til 2den Etage, Passager, Garderobes etc. Ligeoverfor denne Bygning paa den anden Side i den lille Sidegaard ligger der atter en grundmuret Bygning, $28\frac{1}{4}$ Alen lang, 7 Alen 21" dyb, med 5 store Vinduesfag. I denne findes nu foruden et Par Værelser Kedlerne til Varmeanlægget — Imellem denne og Palæets Forbindelsesbygning med Forgaardens Sidebygning findes endnu i Baggaarden den tidligere nævnte grundmurede Bygning, $9\frac{1}{2}$ Alen lang, 6 Alen dyb, i 1 Etage, fra hvis nordlige Ende en Stentrappe fører ned til Forbindelsesbygningen. — Forbedringerne taxeredes til 17.800 Kr., hvorefter Ejendommen blev vurderet til 989.700 Kr., idet der heri ogsaa var medregnet en Del nyt tilkommende Inventar. —

I 1899 blev der endnu engang i Aktieselskabets Ejer-tid foretaget Forandringer. Disse vedrørte for største Delen den vestlige Forbindelsesbygning. Det Trappehus, der i 1885 var bleven opført ved dette, blev nu nedrevet, og der blev indrettet en Trappe ind til Portnerboligen direkte fra Porten under Forbindelsesbygningen. I Mezzaninetagen i Hovedbygningen er nu atter de Vinduer, der i 1885 var blevne tilmurede i Haveværelserne, aabnede, i Værelse Nr. VII for det ene Vindues Vedkommende, og i Nr. IX for Vinduernes øverste Halvdels Vedkommende.

— I Tagetagen i den østlige Forbindelsesbygning blev der indrettet 3 Værelser og en Korridor. Palæet blev nu — for 8de Gang — taxeret, denne Gang til 1.019.400 Kr. — De Forandringer, der senere er sket paa Udenomsbygningerne, hidrører fra Odd-Fellow Ordenens Ejertid.

Vi kunne slutte vor Omtale af de Forandringer, Bygningen har undergaaet i forrige Aarhundrede, med at minde om, at den 29. Marts 1892 udbrød der en Ildebrand i den østlige Pavillonbygning, hvorved de store Spejlglassruder i Stueetagen (undtagen i Hjørnefaget imod Gaarden) sprængtes, Loft, Vinduer og Panel blev ødelagte, Væg-puds, Gulve, Døre, Ovne og Gasledninger blev stærkt beskadigede. Skaden vurderedes til 2050 Kr. og blev betalt af Brandassurancen.

Fra den Dag, Palæet gik over i »Aktieselskabet Concertpalæet«s Eje, blev Tyngdepunktet i dets Historie forlagt fra den gamle Hovedbygning til Nybygningerne, forsaavidt som det fra nu af bliver Koncertsalene, navnlig den store, der kaster Glans over Palæet udadtil. — Det tog jo lang Tid, inden man fik tilvejebragt de fornødne Pengemidler til de store Byggeforetagender, og det var saavidt vides tildels for at skaffe Penge hertil, at der i 1888 i Juni Maaned blev afholdt »Den store nordiske Musikfest«, der varede fra den 4. til den 10. Det var de forskellige Foreninger for Musik, der ved at slutte sig sammen gav Festen dens særlige Præg. Den 4. Juni Kl. 3 Eftm. tog Festen sin Begyndelse i den store, nye Sal, hvis Udsmykning endnu ikke var færdig, men som i Stedet for var beklædt med Flag og Skjolde og levende Planter, — under Overværelse af hele Kongefamilien og alt, hvad Byen ejede af kunst- og musikinteresserede Personer, foruden en Mængde norske og svenske Gæster. Under *Fr.*



Den store nordiske Musikfest.

Rungs Ledelse spillede det over 100 Mand store Orkester Ouverturen til Elverhøj, hvorefter *Emil Poulsen* fra en Talerstol fremsagde den i Dagens Anledning af *Chr. Richardt* forfattede Prolog. Ovenpaa den fulgte *Gades* Ossian-Ouverture, under Komponistens egen Ledelse. Koncerten sluttede med Hartmanns Kantate fra Universitetets 400-Aars Fest, med Solopartierne udført af *Fru Keller*, *Frk. Gætje*, *Herrerne Bielefeldt* og *Simonsen*. Orkestret og det over 600 Personer store Kor lededes af *Otto Malling*. De følgende Dage fortsattes Koncertrækken med Opførelser af svensk og norsk Musik, — hver paa sin Dag. Paa disse optraadte Berømtheder som *Ødmann*, *Grieg* spillede Klaver og *Johan Svendsen* dirigerede med *Anton Svendsen* som Primarius. Ogsaa islandsk og selvfølgelig dansk Musik opførtes, og den 10. afsluttedes Musikfesten med en populær Koncert, hvorefter Koncertens Præsident, *Professor Hartmann*, erklærede Musikfesten for sluttet.

Imidlertid drev man paa med at gøre den store Sals Udsmykning helt færdig, og ved Vinterens Begyndelse var man naaet saa vidt, saa man omsider kunde indvie Salen ved en højtidelig Festaften, der fandt Sted den 2. November 1889. Den overværedes af Kronprinseparret og flere høje Notabiliteter som *Hartmann*, *Gade* og *Hr. og Fru Grieg*, som var komne herved i samme Anledning. Efter at »Kong Christian« var bleven spillet, aabnedes Koncerten under Ledelse af *Johan Svendsen*, og Kunstnere som *Simonsen*, *Winding*, *Anton Svendsen* og *Frøknernerne Diderichsen* og *Gætje* hensatte Publikum i vild Begejstring. Aftenen sluttede med et Bal i »den lille Sal«. — Den 6. November var der atter stor Jubilæumsfest; det var *Studentersangforeningen*, der afholdt 50-Aars Jubilæum. Der opførtes Musik og Sang, bl. a. af *Hartmann* og *Malling*, og ovenpaa den aandelige Nydelse fulgte den selskabelige i »den lille Sal«. Herefter fulgte nu Koncerter Slag i Slag,

der snart viste sig at hæve Musikkens Standard, baade kvantitativt og kvalitativt. Det blev hurtigt klart, at Grunden til denne Fremgang i Musiklivet ikke var den, at det var Publikum, der hidtil havde vist manglende Interesse, nej, det var simpelt hen Stedet, Lokalet, der havde fattedes. Som et af Dagspressens Blade skrev: »Langt om længe blev det Lokale færdigt, som den københavnske Musikverden havde ventet med saa brændende Længsel, og man blev fri for at pines i Kasinos — til Koncertbrug — modbydelige Lokaler, hvor Temperaturen altid var uudholdelig, og hvor — i den lille Sal i al Fald — Vandet drev ned ad Væggene, naar Tilhørerne var mødte fuldtallig. Det nye Koncertlokale har tilfredsstillet Publikum.« Konserterne foregik ganske vist i den første Saison under nogen Kritik af Akustikken i Salen; det laa nemlig i, at der i det hvævede Rum bag Orkestrets Plads var lavet en stor Inddybning i Væggen, hvor det var Hensigten med Tiden at anbringe et Orgel, men herved gik Lyden baade bagud og ud imod Publikum, hvad der naturligvis virkede uheldigt. Derimod var man saa glad over endelig at have faaet et ordentligt Lokale, at man følte sig veltilpas derinde uanset, at Væggene endnu vare raa, og at man kunde spore den friske Kalklugt. — Allerede i den første Sæson, 1889—90 voxede Antallet af de offentlige Koncerter fra i det sidste Femaar gennemsnitlig at have været 60 om Aaret, til nu at blive 82. Det var ikke mindst ved den bekendte Tivoli Dirigent *Balduin Dahls* Indførelse af *Folkekoncerterne* med stort Orkester, som fandt Sted regelmæssigt én Gang ugentlig, i et Antal af ialt 17, med et Program som paa Lørdags Symphonie Koncerterne i Tivoli. Disse Koncerter samlede i et bestandig stigende Antal Publikum ved sig, saa der til Slutning altid var den røde Lygte ude, og Folkekoncerterne kom til at staa som Musiksæsonens mest bemærkelsesværdige Begivenhed næst efter den før omtalte store Musikfest. — De andre store



Den store Koncertsal i 1925.

Foreninger til Dyrkelse af Musik, *Musikforeningen*, *Koncertforeningen*, *Cæciliaforeningen* og *De Filharmoniske Koncerter* fyldte ogsaa Lokalet ved deres Koncerter, hvortil ikke mindst bidrog, at hver af dem havde Nyheder at bringe, som ikke tidligere herhjemme havde været opført, ligesom der f. Eks. en Aften gaves en interessant Samling af antik dansk Musik fra Chr. IV s Tid, en anden Aften blev udelukkende opført russisk Musik, en tredie udelukkende Musik af Wagner o. s. v. — Af Solistbegivenheder var utvivlsomt den fornemste nogle Optrædelser af den fyrrige Kreolinerinde *Teresa Careno*, hvis Spil overtraf alt, hvad man hidtil havde hørt her i Byen. Dernæst lærte man at kende en opgaaende dansk Begavelse, den smukke og talentfulde *Frøken Frida Schytte*, endvidere optraadte *Fru Backer Grøndahl*, Wagnersangeren *van Dyck* med sin fænomenale Stemme, *Frøken Gina Ozelio*, som iøvrigt kun gav én — og temlig daarlig besøgt — Koncert, *Frøken Ellen Nordgreen* og *Franz Rummel*, — og berømte Komponister som *Edvard Grieg* og *Fini Henriques* dirigerede selv et Par Koncerter.

Efter Saisonens Slutning gav Aktieselskabets Bestyrelse sig resolut igang med at raade Bod paa de Klager, der havde lydt over Akustikken, idet man lukkede det aabne Rum bag Orkestret med en fast Baggrundsvæg, hvilket ogsaa hjalp. Endelig blev den store Sal med omliggende Trappegange o. s. v. gjort helt istand, — ved Firmaet *Bernh. Schröder, Nielsen & Hansen* —, idet Limfarven erstattedes med lakerede Vægge, ligesom Loft og Vægge blev rigt dekorerede med forgyldte Ornamenter, Reliefer og allegoriske Figurer i — en forøvrigt ikke alt for paalidelig — Rococostil. Lokalet blev holdt saa let og lys som muligt, og det i rigt Maal indlagte elektriske Lys gjorde et festligt Indtryk. Ved en lille udsøgt Koncert den 9. Oktober 1890, indviedes paany Lokalet i Overværelse af et feststemt Publikum, hvori den kunstinteresserede

Verden var rigt repræsenteret — baade *Gade* og *Hartmann* var selv tilstede, og Bifaldet og Tilfredsheden var almindelig. Men man fik jo ogsaa en saa udsøgt musikalsk Aften som Nydelsen af at høre *Frk. Nordgreen* og *Hr. Bielefeldt*, *Strygekvarletten Anton Svendsen, Holm, Sandby-Petersen* og *Fritz Bendix*, ligesom Musikforeningens Damekor sang nogle nydelige Sange af *Barnekow*, som Komponisten selv dirigerede. — I Pressen herskede Enstemmighed om, at den store Sal nu var Kjøbenhavns smukkeste og fineste Lokale.

Men vi ville nu indskrænke os til kortelig for de Aar, der var tilbage, før Palæet paany skiftede Ejer og gik over i det nuværende Besidderforhold, at nævne enkelte af Koncertbegivenhederne og nogle faa af de Kunstnere, der ved at optræde i Koncertsalen har knyttet deres Navne dertil, og som endnu ville erindres af de mange musikinteresserede, der har oplevet 90 ernes Musikliv i Kjøbenhavn. Folkekoncerterne gik efter *Balduin Dahls Død* senere over til at blive de lige saa populære »*Palækoncerter*«, som Kapelmester *Joachim Andersen* dirigerede. Rækken af disse indledes — af et Orkester paa 45 Mand — med en *Wagner Aften* under Medvirkning af *Fru Sophie Keller*, en Koncert, hvis Omtale i den samlede Dagspresse vidnede om, i hvor høj Grad de efterfølgende kunde forventes at ville komme til at slaa Rod i Kjøbenhavnerne og indgaa som et Led i deres daglige Vinterglæder, som ikke maatte berøves dem nogensinde. Billetterne kostede kun 1 Krone Stykket, og de Ovationer, der blev *Joachim Andersen* tildelt, viste, at han var ved at blive en af Kjøbenhavns populæreste Personer. — Men iøvrigt gaves der Koncerter under Direktion af *Johan Svendsen, Victor Bendix, Gade, Fr. Rung* og *Emil Hartmann*, der fremførte den berømte Pianist *Moritz Rosenthal*, »*Virtuosernes Konge*, en ren Djævel til at spille Klaver, Teknikeren for alle Teknikere«. — Og hvor genkalder ikke

et Navn som kgl. Kammersanger *Niels Juel Simonsen* Erindringer om en Røst, der ved sin Kraft hensatte Publikum i Henrykkelse, hvor strømmede ikke Folk — ikke mindst den kvindelige Ungdom — til, naar *Studentersangforeningen* gav sine populære Koncerter! — Andre af de store Dage var Koncerten den 10. April 1894 til Indtægt for Holger Drachmann, og den Mindekoncert, *Georg Lambye* dirigerede den 1. December s. A. til Minde om Rubinstein, og *Edvard Griegs* Koncert under Medvirkning af sin Hustru, *Fru Nina Grieg*, den 21. Januar 1894. Vi mindes *Det kongelige Teaters Kapels Koncerter* med Solistoptræden af saadanne Kræfter som *John Forsell*, *Johan Svendsens Symphonikoncerter*, *Victor Bendixs Koncert* og *Robert Henriques Kompositionsaften*, den amerikanske Komponist *Sullivans* Koncert, Optræden af den tyske Pianist *Julius Röntgen* og af to saa interessante Personligheder som *Anniè Visser* fra Oranjestaten og *Miss Käthlein Hutchinson* fra Transvaal, Professor ved Konservatoriet i Genf, Mr. *Jacques Dalcroze*, det tyske Sangerpar *Anna* og *Eugen Hildach* og Portugiseren *Don Francesco de Souza* ikke at forglemme. Af andre Kunstbegivenheder kan endnu nævnes den første Opførelse i Kjøbenhavn af Musik af »Tristan og Isolde«, *Madrigalkorets* Koncerter og de 2 Koncerter, der i 1899 fandt Sted, den ene under H. K. H. Prinsesse Maries Protektion til Fordel for de skadelidte Vesterhavsfiskere efter »Julestormen«, og *Sigrid Schøllers* Koncert til Fordel for forulykkede norske Fiskeres efterladte, Festerne i Anledning af J. P. E. Hartmanns 90-aarige Fødselsdag i 1895, og Mindefesterne i 1900 og 1890 ved henholdsvis hans og Gades Død, endelig den store Fest til Fordel for den frivillige Selvbeskatning.

Med disse faa Navnes Nævnelser maa vi nu lade os nøje, thi vi maa ikke glemme, at Musikken ikke heller har været den eneste Gæst i Salen. Den driftige Bestyrelse har ogsaa givet Husly for andre Gæster end Musikkens: Alle-

rede i Marts 1891 afholdtes her Aarets største *Karneval*, Handels- og Kontoristforeningens, hvor »den lille Sal« var lavet om til Dækket af en af »Det Forenede« Dampere, og blev kaldet »Thingkarnevalla«, hvor der bevægede sig et broget Rejseselskab af glade Negere, Kreolere, Europæere, Malajere, Kinesere og Arabere. Hvor glade end alle disse var, har dog sikkert den gladeste af alle været Restauratøren. Han sagdes allerede Kl. 2 om Natten at have solgt ikke mindre end 6000 Østers, og af et enkelt Champagne-mærke, Pommery, var der paa samme Tid solgt over 300 Flasker!

Den 26. Mai 1892 fejrede *Majestæterne Kong Christian IX* og *Dronning Louise* deres *Guldbryllup*, som de ældre iblandt os endnu ville erindre, under store Festligheder og Sympatitilkendegivelser fra Befolkningens Side. Ogsaa det gamle Palæ tog Del heri og aabnede endnu en Gang gæstfrit sine Mure for kongelige og fyrstelige, ja selv kejserlige, Personer, ved det store Festbal, hvormed de mere officielle Fester afsluttedes. Det vakte Minder fra dets gamle Storheds Tid for 100 Aar og mere tilbage, og det iførte sig da ogsaa sit bedste Puds og straaede i et Hav af elektrisk Lys. Her indfandt sig Guldrudeparrets Gæster, den *russiske Kejser*, *Kejserinde* og *Stortyrsttronfølger*, det *græske Kongepar*, *Hertugparret af Cumberland* og *Kronprinseparret af England*, *Storhertugen* og *Arvehertugen af Luxemburg*, *Prins Carl af Sverrig-Norge*, *Prins Friedrich Ferdinand af Holsten-Glücksborg* og Kongens 3 Brødre, *Prinserne Hans*, *Julius* og *Wilhelm*, etc. etc. Hertil kom saa alle de fremmede Gesandter og Deputationer. Udenfor Vestibulen, der var omdannet til en smagfuld og elegant Salon, modtog Overpræsidenten, Kammerherre *Klein*, der var Festkomitéens Formand, de høje Herskaber og førte dem ind i Vestibulen, hvor Komitéen tog imod dem. *Grevinde Raben-Levelzau*, *Admiralinde Meldahl* og Fru Hofjuveler *Michelsen* fungerede som

Værtinder. Orkesterpladsen var omdannet til Theater, og her forevistes da — under Ledsagelse af et Digt af Einar Christiansen og til Musik af *Lange-Müller*, som selv dirigerede sit af 60 Mand bestaaende Orkester — en Række Tableauer forestillende Scener fra Kongeparrets halvhundredaarige Samliv. Derefter ryddedes Gulvet for at give Plads til en Fakkeldans, der udførtes af Officerer af Hær og Flaade under Ledelse af Balletmester *Gade*. Aftenen endte med Souper og efterfølgende Bal. En mere notabel Forsamling og et skønnere Skue af Uniformer og kostbare Toiletter, og en større Øjnenes Lyst end det pragtfulde Skue af det straalende Lys, der brødes og kastedes tilbage fra den Rigdom af funkende Juveler, der smykkede Damernes Hals og Bryst, og de talrige Ordensdekorationer og Uniformer, har Palæet maaske næppe nogensinde før været Vidne til, maaske ikke engang i dets fordums Glansperiode — og kommer vel næppe heller nogensinde oftere til at opleve i vore demokratiske Tider, hvor Paaklædning i Uniform bliver mere og mere banlyst.

Med dette lille Udpluk maa vi slutte Koncertsalens Historie indtil Aaret 1900 for at ende med nogle Linier om dem, der stod i et mere varigt Forhold til Palæet end de tilfældige Lejere af Lokalerne for en enkelt Aften, — nemlig *de faste Lejere*. Medens i Hovedbygningen Belægen altid har været benyttet som Udlejningsobjekt for en enkelt Aften ad Gangen til Fester eller til Møder, Foredrag el. lign., har Mezzaninen været fast udlejet. Saavidt erindres, har der dog kun været 2 Lejere, »*Handels- og Kontoristforeningen*» og »*Klubben*» (fra April 1896), eller som den blandt Menigmand kaldtes, »den adelige Klub«. Denne Betegnelse er dog misvisende, Medlemmer kunde ogsaa andre end adelige blive, naar blot de »hørte til Sel-

skabet«. Men Stil var der over »Klubben«. Dens altid korrekte og altid taktfulde, men tillige myndige Formand, Baron *Christopher Zytphen-Adeler*, holdt Traditionerne og Formerne højt i Ære, hvorfor der ogsaa altid i det daglige herskede den samme dæmpede og kultiverede Tone som i Palæets længst henrundne stilfulde Dage. I »Handels- og Kontoristforeningen«s Tid gik det noget mere jævnt og borgerligt til, Lokalerne var ogsaa stærkere besøgte, der blev jævnlig holdt oplysende Foredrag om Tidens aktuelle Spørgsmaal, efterfulgt af Spisning og livlig Diskussion. Mangen af Handelsstandens ældre har dér modtaget Belæring og Tanker, som han senere har haft Glæde af at føre ud i det praktiske Liv. At nævne alle de store Personligheder, som kastede Glans over Foreningens Mødeaftener, vilde være uoverkommeligt, — det er tilstrækkeligt at nævne Navnene paa nogle afdøde som *Tietgen*, *Heide*, *H. C. Petersen* og den ældre *Glückstadt*. — Det var billige Lejer, der betaltes den Gang i Forhold til nu; »Klubben«, der dog havde 11 Værelser (en Del af Tagetagen var med i Lejemaalet), betalte kun 3.500 Kr., stigende hvert Aar med 100 Kr. indtil 4.000 — og saa endda uopsigelig fra Ejerens Side i 10½ Aar!

For Palæets Gæsters materielle Behov sørgede som alt tidligere nævnt Køkkenerne, der laa i Palæets nye, vestlige Forbindelsesbygning. Det var ogsaa herfra, at Maden leveredes til den *Restaurant*, som var bleven indrettet i Gaardens vestlige Sidebygning. Denne Restaurant vil af mange endnu mindes, mest af Datidens unge Leve-mænd. Nogen fin Restaurant blev den aldrig, — maaske den til Nød kunde kaldes derfor i Lokalerne i Stueetagen, men paa 1ste Sal kunde den hverken kaldes fin eller anstændig. Her laa der nemlig en lang Korridor med en Del Separatværelser ind til Gaarden, og det er formentlig overflødigt at antyde, af hvilken Art Gæster disse fortrinsvis besøgte. Det sagdes iøvrigt, at Opvarterne kiggede

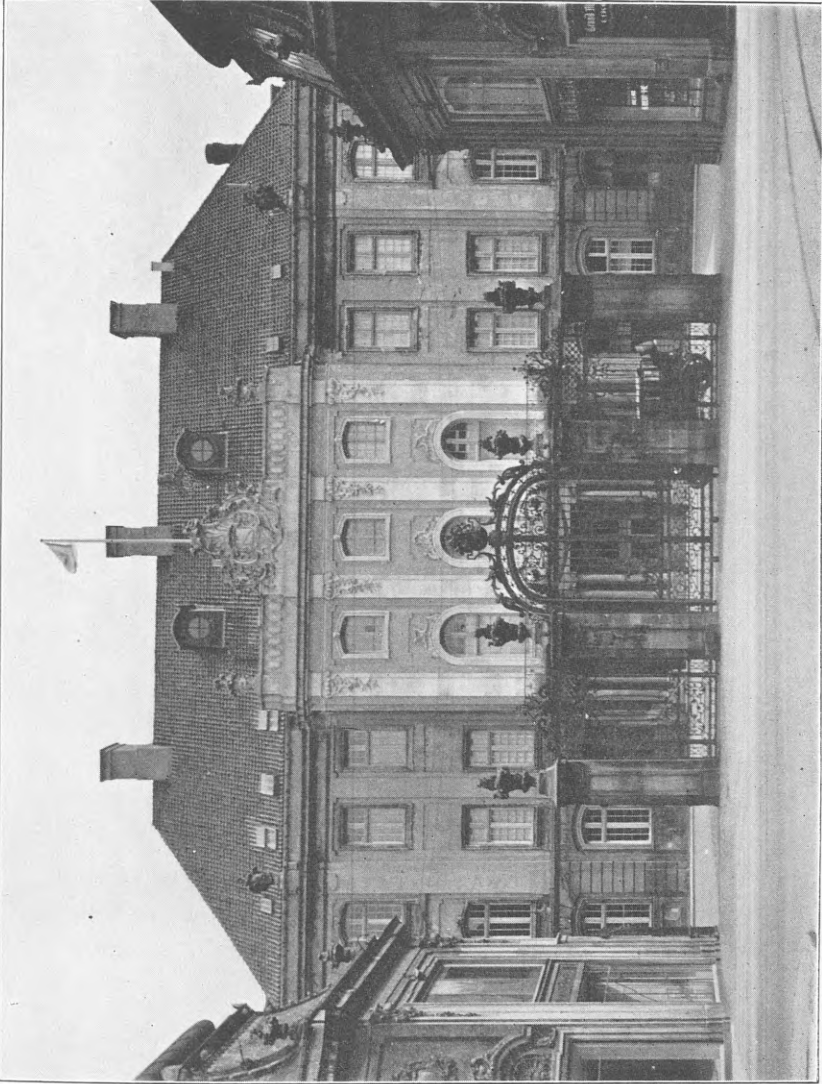
ind gennem Nøglehullerne, ja, hvad der var endnu værre, ovenikjøbet skar ud eller filede smaa Kighuller gennem Dørene! Det var i hvert Fald et livligt Sted, og dog skal de skiftende Restauratører have sat store Penge til dér. — Resten af Stueetagen i Sidebygningen blev i 1890 og Hjørnebutikken i Pavillonon i 1898, med tilhørende Kældere udlejede til Fabrikant *P. F. Jensen*.

Den nordre Pavillonbygning var som allerede omtalt oprindelig *Brandstation*, før den blev forandret til Butikker med forskellige Lejere i Stueetagen. Iøvrigt boede Tandlæge *Boberg* der i nogle Værelser, men i hele Sidebygningen blev 1ste Salen fra April 1887 for en aarlig Leje af 2500 Kr. udlejet til *Søofficersforeningen*, som desuden i 1890 for en aarlig Leje af 2000 Kr. lejede 300 □ Alen af Stueetagen til Indrettelse af et Bibliothek, og for 1000 Kr. den Lejlighed, Tandlæge *Boberg* indehavde. Dette fortrinligt ledede Selskab er Palæets Lejer den Dag i Dag.

De store Ombygninger, Aktieselskabet havde foretaget paa Palæet, havde imidlertid slugt anselige Summer, saa store, saa Forrentningen af dem saavel som af Købesummen, hvortil kom Driftsomkostningerne, kun levnede et kummerligt Overskud af Indtægterne trods de gode Lejemaal, man havde faaet istand, og trods det, at Koncertsalen kun sjældent om Vinteren ikke var udlejet. Foretagendet var ikke lukrativt — egentlig leverede kun Garderobeafgiften Overskud — og Aktionærerne begyndte at længes efter at faa deres Penge bedre anbragte. Man drøftede Sagen og enedes tilsidst om at sælge Palæet og ophæve Aktieselskabet, hvis en passende Køber meldte sig. Dette skete da ogsaa, det var Palæets nuværende Ejer, *Odd-Fellow Ordenen*, der ønskede at komme ind i sit eget Hus, og det skulde være et Hus, Ordenens mange og for

en stor Del velsituerede Medlemmer ikke behøvede at blues ved. Den 17. August 1900 afholdt »Aktieselskabet Concertpalæet« en Generalforsamling, i hvilken denne gav Bestyrelsen Bemyndigelse til at sælge Selskabets Ejendom for en Sum af 1.020.000 Kr. Den 30. s. M. udstedtes Købekontrakt, idet Selskabet var repræsenteret ved sin Bestyrelse, de Herrer Carl H. Melchior, A. Linnemann, E. Lytt-hans-Petersen, Jacob Fabritius, V. Ludvigsen, C. J. Carøe og Edv. Neergaard til »*Den uafhængige Storloge for Kongeriget Danmark I. O. O. F.*« i Forening med følgende under Storlogen hørende Underloger og Lejre, nemlig: *Loge Nr. 1 Danmark, Nr. 2 Skandinavia, Nr. 3 Nordstjernen, Nr. 6 Eureka, Nr. 11 Columbus, Nr. 13 Venskab, Nr. 28 Hafnia, Rebekka Loge Nr. 1 Caroline Amalie, og Lejrene Nr. 1 Valdemar og Nr. 2 Knud Lavard*, for en Købesum af 1.020.000 Kr. for Grunden, der spændte over et Areal paa 13.676 □ Alen, tilligemed de paastaaende Bygninger. Heraf udbetaltes straks 40.000 Kr. kontant, og 100.000 Kr. skulde udbetales til den paafølgende Juni Termin, medens Resten skulde forblive indestaaende i Prioriteter. Af Købesummen var 89.000 Kr. Vederlag for Løsøret. I Købekontrakten indsattes som Servitut den Bestemmelse fra Sælgeren til Værn for det fortsatte Fremme af Musiklivet, at den store Koncertsal med Garderober skulde bevares endnu i 10 Aar til eventuel Udlejning til Koncertbrug, hvorhos denne Servitut kun kunde bortfalde ved Ejendommens Ødelæggelse ved Ildsvaade. Den 17. December 1900 blev Odd-Fellow Ordenens Ret til at disponere over Ejendommen derefter tinglæst. Da den anden Udbetaling var bleven berigtiget til den fastsatte Termin, udstedtes Skødet den 17. Juni 1902 og blev tinglæst den 21. i den paafølgende Maaned.

Hermed var altsaa Palæet paany gaaet over i fremmed Ejerhaand og var bleven til »*Odd-Fellow Palæet*«.



Odd-Fellow Palæet i 1925.

KAPITEL V

1900—1925

ODD-FELLOW ORDENEN

Blandt de hemmelige Broderskaber, Frimurerordenen, Odd-Fellow Ordenen, Kjædeordenen etc., indtager Odd-Fellow Ordenen en smuk og fremragende Plads baade ved sit Medlemsantal og ved de Resultater, dens Arbejde til Menneskehedens Gavn har sat sig. — Den første Oprindelse til Ordenen lader sig ikke oplyse, men efter en historisk Overlevering skal den allerede have eksisteret i England for adskillige Aarhundreder siden. Et Medlem af dette Broderskab, *Thomas Wildey*, en jævn Mand, Grovsmed af Profession, men i Besiddelse af Organisationsevne og af Jernvillie, som beklædte Stillingen som ordførende Mester i en Odd-Fellow Loge i London, udvandrede, som saa mange andre før og efter ham har gjort, til Amerika for at søge sin Lykke dér. I Baltimore, hvor han slog sig ned, skabte han sig snart fast Grund under Fødderne, og det første, han derefter gjorde, var at forsøge paa at omplante sit kære Broderskab i sit nye Fædreland. Det lykkedes ham at finde 4 andre Odd-Fellow Brødre, *John Welch*, *John Duncan*, *John Cheatham* og *Richard Rushword*, og Betingelsen for at danne en Loge, nemlig Tilstedeværelsen af 5 Medlemmer, var hermed givet. Smaaakaarsfolk vare de ganske vist alle 5, og Lokalet, hvor Logen saa Dagens Lys, var heller ikke for fint — det var kun et lille Værtshus, kaldet »The seven stars«, men Logen blev stiftet, den første i Amerika, »Washington Logen Nr. 1«, og det skete i Aaret 1819 den 26. April. Da Thomas Wildey

i 1833 trak sig tilbage som Stor-Sire, var Ordenen blevet til en fasttømret Institution, en Faktor, man regnede med i Velgørenhedsarbejdet, og ud af den lille fattige Loge skulde snart vokse det store Broderskab, der den Dag i Dag udgør Ordenen, og som, da denne havde bestaaet i 100 Aar, allerede talte 75 Storloger og 30.000 Loger med et samlet Medlemsantal af mere end $2\frac{1}{2}$ Million Brødre og Søstre, spredt over hele Verden. Saa fast er denne Kæde bleven, fordi dens Ringe skulde dannes af og blev dannet af »Venskab imellem Brødrene, Kærlighed til Menneskene og Sandhed i Broderskabets Færden i Livet«. Fra Amerika forplantedes Ordenen til Europa, hvor den i Danmark indførtes 30. Juni 1878 af *Julius Meyer*. Storloge blev den den 21. April 1884, og den 9. Juni 1892 blev Storlogen erklæret for uafhængig. — 25 Aar efter dens Indførelse her var der allerede blevet indviet 32 Loger i Kongeriget, deraf 16 i Provinsbyer. Der var fra Danmark oprettet Loger i Stavanger og i Reykjavik, som hørte ind under den danske Jurisdiktion, og Ordenen var ogsaa overført herfra til Sverrig. Medlemsantallet i Danmark var da over 3000, og Ordenens Kapital udgjorde over 900.000 Kr. Nu, ved Udgangen af 1925, er Logernes Antal i Danmark vokset til 55 Mandsloger og 17 Rebekkaloger (de kvindelige), hvortil kommer 4 Lejre og 27 Foreninger, der efterhaanden ville udvikle sig til Loger; Medlemsantallet er over 7000. Spredt over hele Verden er der 8 uafhængige Storloger, 69 Storloger, 16.531 Mandsloger og 10.278 Kvindeloger med et samlet Medlemsantal af næsten 2 Millioner Brødre og mere end $\frac{3}{4}$ Million Søstre.

Naar Ordenen har kunnet vokse sig saa stærk, skyldes det de Grundlove og de Formaal, Ordenen er bygget paa. Dens ubrødelige første Grundlov, den, som er udgaaet som en kategorisk Ordre fra Amerika til alle Loger hele Verden over, er denne: »Vi befale Eder at besøge de Syge, begrave de Døde, hjælpe de Trængende, støtte Enkerne og opdrage

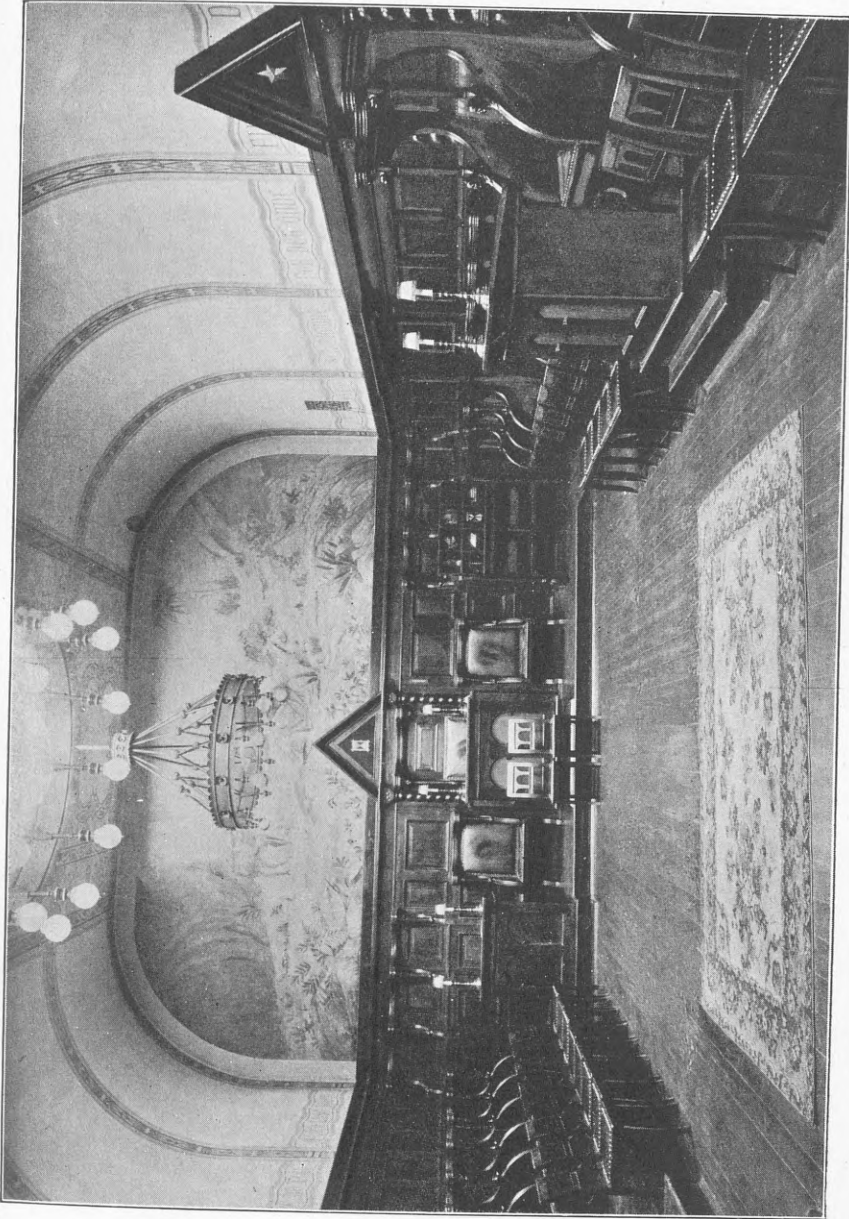
de forældreløse Børn«. Men sideordnet med denne Opgave løber en anden: Udviklingen af Menneskets etiske Følelser, Arbejdet paa at bringe Kærlighed, Fordragelighed og Samfølelse ind imellem Menneskene. Derfor søger den lidende Menneskehed i stedse større Skarer ind under dette Broderskabs Vinger, hvor Politik og Sektvæsen er ukendte Begreber i den daglige Omgang, søgende Fred, Venskab og aabne, kærlige Arme hos Brødre og Søstre, der arbejder paa at lindre Menneskehedens Genvordigheder og give sit Bidrag, hver især, til at bringe den nyankomne til at glemme det, der tynger hans forhen frejdige og glade Sind. —

Efter nu i denne Indledning i store Træk at have gjort Rede for Broderskabets Historie og Væsen, ville vi i dette sidste Kapitel knytte Palæets Historie, som en uløselig Del af Ordenens, nærmere til denne end til de andre Begivenheder, der har fundet Sted deri, idet Palæets tidligere Selvstændighed fra nu af saa godt som helt glider ind i Ordenens Tjeneste.

Den nye Køber var nu allerede dengang ikke nogen Fremmed i Palæet. Ordenen havde før haft til Huse dér, og en af dens største Kærlighedsgerninger havde faaet sin højtidelige Daab dér. Det var dengang, Oprettelsen af *Spedalskhedshospitalet paa Island* fandt sin formelle Indvielse ved, at Stor-Siren, *Dr. Petrus Beyer*, den 30. Juni 1898 ved en Højtidelighed, der fandt Sted i den store Koncertsal i Kongens og Dronningens og en talrig Forsamlings Overværelse overrakte Gavebrevet paa Hospitalet til den daværende Konseilpræsident Hørring i hans Egenskab af Minister for Island. — Men da Ordenen nu var blevet Ejer, kunde man indrette sit rigtige Hjem dér, og allerede i Oktober 1900 paabegyndte man de for dens Trivsel indendørs nødvendige Udvidelser og Ombygninger, idet der skulde skabes 2 Logesale med Tilbehør og et tilstrækkeligt Antal Udvalgsværelser m. m. En af

Brødrene, Arkitekt, Bygningsinspektør, senere Professor, *Chr. L. Thuren*, udfærdigede de fornødne Tegninger, og en anden af Brødrene, Murmester *Lythans-Petersen*, fik overdraget Arbejdet i Entreprise. Man var enedes om at benytte den øverste Etage i den østre Fløjs Forhus og Sidebygning til Indretning af den mindre Logesal og Udvalgsværelser, samt indrette den store Logesal i hele den vestre Sidefløj og en Del af Forhuset. Først havde man tænkt at tage »Den lille Koncertsal« ind til dette Brug for den store Logesal og at unddrage den Musiklivet. Men da denne Plan rygtedes, skete der saa mange Henvendelser til Ordenens Stor-Sire om ikke at gøre dette, saa man besluttede sig til at opgive denne Plan, skønt den havde været betydelig billigere. Som en mærkelig Tilskikkelse af Skæbnen skete da det, at Lejeren af den øverste Etage i den vestlige Sidefløj, Hoffotograf Weller, netop i de samme Dage afgik ved Døden, saa at man slap for at sige denne udmærkede Lejer op.

I den østre Fløjs Forhus og Sidebygning, paa 2den Sal (ovenover Søofficersforeningens Lokaler), dér hvor Kunsthandler Lemming tidligere havde haft Udstillingslokaler, indrettedes altsaa »*Den lille Logesal*«, hvilket medførte, at Taget i Forhuset maatte løftes og ombygges. Man skaffede Adgang til den fra Hovedbygningen gennem Vestibulen og op ad Hovedtrappen; et Par Trin over den første Trapperepose blev der hugget en bred Aabning i Palæets Ydermur, og ad en Gang og en Trappe bag den lille Koncertsal kom man gennem en overdækket Gang op i Sidefløjens 2den Sal. I denne blev der indrettet et Forværelse og 2 store Værelser til Udvalgsværelser; videre kom man ind i endnu et stort Forværelse og herfra ind i selve Logesalen, der ligger i Forhuset ud imod Bredgade. Salen maaler 23 Alen i Længden, 11½ Alen i Bredden og 8 Alen i Højden. Loftet har Form af en flad Hvælvning. Væggene har høje Træpanaler, i hvilke er fastgjort en



„Den lille Logesal”, set imod Øst.

Række Munkestole, og det hele er holdt i en mørk Farve. Ovenover Træpanelet er paa de 2 Langsider i Kalkmalerier anbragt forskellige Inskriptioner i en Frise, hentydende til Ordenens Formaal; paa den ene Langvæg er Alteret anbragt med Ordenens Hovedinsignium malet paa Glas, som bagfra kan oplyses ved elektriske Lamper. Ligeoverfor Alteret staar Eks-Mesterens Stol. Orgelet er bygget ovenover Overmesterens Stol paa den ene Kortvæg, og den modsatte Kortvæg udfyldes ovenover Panelværket, hvor Undermesterens Stol findes med en Embedsstol paa hver Side, helt af et stort Kalkmaleri, forestillende »Den barmhjærtige Samaritan«. — Bagved Logesalen findes endnu et Udvalgsværelse. Salen stod færdig i det følgende Aar, 1901, og toges i Brug den 21. Mai.

Den 24. April 1901 vejede for første Gang Odd-Fellow Ordenens hvide Flag over Palæets Hovedbygning, medens Dannebrog og det amerikanske Stjernebanner vejede fra hver af Sidesøjlenes Kuppeltage til Højtideligholdelse af den danske *Storloges 13de ordinære Møde*. Festligheden foregik i Palæets gamle Riddersal og fik sin særlige Betydning for Stor-Siren derved, at han, der i Forvejen havde Ridderkorset af Dannebrog, nu ogsaa fik overrakt Sølvkorset. — 2 Dage efter afholdtes en Dobbeltfest, dels for Ordenens *82-aarige Stiftelsesdag*, dels til *Indvielse af »den lille Logesal«*. Denne Fest fik sit højtideligste Præg ved den Mængde af Broderskabets Medlemmer og indbudte, der var kommet tilstede. Blandt de sidste saas den Deputerede Stor-Sire for Europa og Landshøvdingen for Island, Magnus Stephensen; ca. 1200 Personer deltog i Højtideligheden. Efter at have beset den nyopførte Logesal, fandt Ceremonierne Sted i den store Koncertsal, der var pyntet med Træer og Planter og et Utal af Lys. Midt paa Gulvet var rejst et tæppebelagt Podium, hvor Alteret skulde opbygges. Det var et skønt Syn at se, da Processionen af Ordenens Embedsmænd og Stor-Repræsentanter — medens alle Ordens-

medlemmerne bar Regalier — tog sin Begyndelse med Ceremonimesteren med sin Stab i Spidsen, bærende lange, blinkende Partisaner og til Tonerne af J. P. E. Hartmanns pompøse Skanderborg Festmarsch, udført af et Orkester paa 37 Mand. I den Festtale, Stor-Siren holdt, udtalte han bl. a.: »Her ved dette Alter, hvor Sandhedens skarlagenrøde Sten staar som det bindende Midtpunkt, her lover jeg paa Ordenens Vegne, at saa længe Ordenen trives, og den vil, som den har levet fra Tidernes Morgen leve til Tidernes Ende, og dens Trivsel vil aldrig blive mindre, saa længe skal vi bevare for vore Medborgere til deres Brug som Musikinstitution disse Haller; saa længe danske og fremmede Tonekunstnere ønske det, skal vi paa disse Steder lade os belære af deres Kunst, lade os vække til ædle Tanker og gode Gerninger ved deres Toners Magt. . . . Men ikke nok hermed og herved ønsker Ordenen at virke, ogsaa den Schimmelmänn'ske Lære ville vi lægge os paa Sinde og paa vor Vis søge at blive Arvtagere efter. Ogsaa vor Gerning stræber efter, paa vor Vis og som vi skønner, at det bedst udrettes, at gøre vort til selv at blive gode Borgere i vort Land, i vor By, og at udvikle enhver, vi kan drage indenfor vor Kreds, til det samme«

»Den store Logesal«, hvis Indretning var bleven paa-begyndt samtidig med »den lille Logesal«, kom som tidligere nævnt, til at ligge i hele den vestre Sidefløj og en Del af Forhuset. Salen gaar igennem Fløjens 1ste og 2den Sals Højde, og Indretningen medførte ligeledes her, at Taget maatte løftes, hvorhos Sidefløjens Ydermur ud imod Gaarden maatte udvides i en Dybde af $7\frac{1}{2}$ Alen, saaledes at hele Bredden nu blev omtrent $16\frac{1}{2}$ Alen. Ydermuren blev dog ikke helt nedrevet, kun gennembrudt paa forskellige Steder, saaledes at der endnu staar nogle Rester af Greve Berckentins gamle Staldbygning. Det Side 88 omtalte Glastag fulgte med ved Flytningen. Til Salen



„Den store Logesal“, set imod Syd.

fører der 2 Adgange, dels en nede fra Gaarden lige ved Hovedbygningen op ad en Trappe, dels en i selve Palæets Beletage, hvor man gennem en overdækket Passage naar over i Sidefløjen. Ankommet hertil kommer man ad et Trappeløb ned til et Forrum og gennem dette til et Forværelse og derefter ind i selve Logesalen, medens et andet Trappeløb fører op til et »Kandidatrum« ovenover. Logesalen er 37 Alen lang, 16½ Alen bred og 14 Alen høj. Den er for Træværkets Vedkommende holdt i omtrent samme Stil som »den lille Logesal«. Loftet er afdelt i 3 flade Krydshvælvinger og har desuden for sin ene Ende et halvrundt Parti ligesom Koret i en Kirke. Modsat Korrundingen findes Under-Mesterens Stol med et Pulpitur ovenover, bag hvilket Orgelet er anbragt ved Siden af det nysnævnte »Kandidatrum«. Under Pulpituret og ovenover hele Panelværket paa denne Væg findes som en Frise anbragt de forskellige Ordensinsignier malet paa Glas og indfattede i Rammer af mørkt Træ; de kan bagfra oplyses elektrisk. Bag Alteret, der staar paa den ene Langvæg, findes Ordenens Hovedinsignium malet paa Glas, der ogsaa kan oplyses elektrisk bagfra. Naar alle disse malede Glas belyses, virke de mangefarvede Symboler overordentlig højtidsfuldt og forlene Rummet med en ejendommelig Mystik. Langs Væggene er der faste Munkestole og større Stole for Embedsmændene. Bag Logesalen ligger endnu 2 store Rum, der benyttes til Opbevaring af adskillige Ordenen tilhørende Effekter. — Gaar man tilbage ad den førstnævnte Trappe til den overdækkede Passage, naar man herfra ad en Trappe i 3 Løb op til en dobbelt Jerndør i Hovedbygningens Gavl, hvorigennem der er Adgang til Ordenens Selskabslokaler i Mezzaninen.

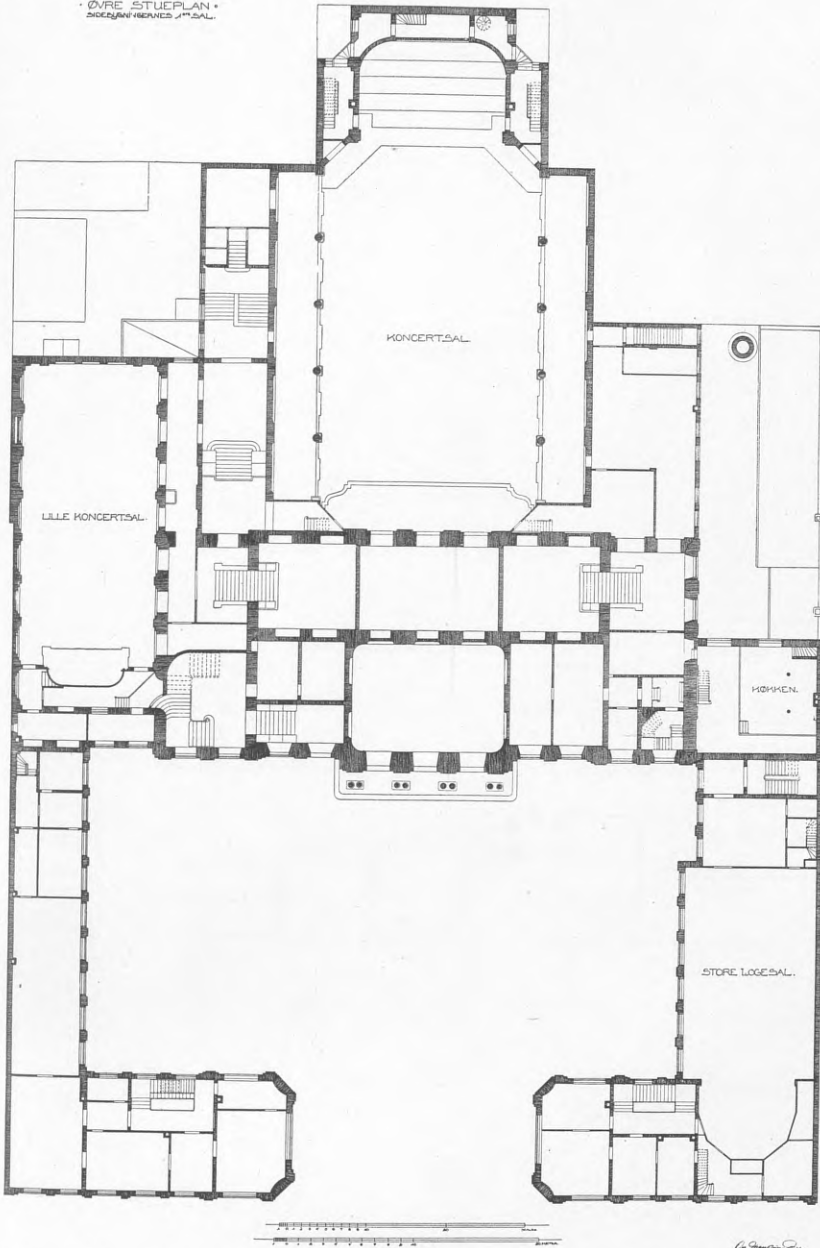
Samtidig med disse Forandringer nedlagdes den Restaurant, der tidligere havde ligget i Vestfløjens Stue og 1ste Sal, og de nedre Lokaler blev omdannede til Butikker. Alle de omtalte Byggearbejder og Forandringer

er ledede af Arkitekt Thuren og udførte af Murmester Lythans-Petersen. —

Efter at der i Dagene 3.—5. November 1901 af Ordenen havde været afholdt et Marked til Fordel for »Odd-Fellow Hvile« (en af Ordenens godgørende Institutioner), indviedes den store Logesal ved en Festlighed, som afholdtes den 12. s. M.

De beskrevne Nyindretninger og Byggearbejder nødvendiggjorde, at der nogle Aar senere, i 1909, maatte afholdes en ny Vurderingsforretning over Ejendommen. Ved denne — den 9de i Palæets Historie — blev Hovedbygningens Værdi ansat til 536.500 Kr. og hele Komplekset til 1.146.000 Kr.

Den 30. Juni 1903 havde *Ordenen bestaaet i Danmark i 25 Aar*, og det er da indlysende, at Brødrene og Søstrene ønskede at give denne Dag et særligt højtideligt Præg ved at afholde en større Festlighed, som skulde strække sig over hele 2 Dage. Det blev en Fest saa skønt gennemført, som de ingensinde før havde oplevet, og den staaer den Dag i Dag med sine rige og dybe Indtryk for dem som et stolt Minde om det, der i det forløbne kvarte Aarhundrede af Ordenen var arbejdet og udrettet. Naar man gennemlæser Beretningerne om de store Højtidsfester indenfor Broderskabet, føler man sig som hensat til Enevældens fyrstelige Hoffer med deres formfuldendte og til de mindste Enkeltheder gennemtænkte og udformede Ceremonier og til den stilfulde Ramme, der skulde omgive Landsfaderen. — Man havde for sig det prægtige Skue af en Procession, som bevægede sig hele den lange Strækning fra den lille Logesal gennem Sidebygningen og de gamle ærværdige Sale i Hovedbygningen helt over til den store Logesal. Først kom de Embedsmænd, der havde afhentet Overmestrene, Eksmestrene, Storlogens Medlemmer og dens Gæster, derefter selve Overmestrene, Eksmestrene, Storloge-Medlemmerne, Storloge-Embedsmændene førende



Grundplan over den Øvre Stueetage og Sidebygningernes 1ste Sal i 1925.

de fremmede Gæster — bestaaende af talrige Repræsentanter for Loger i Tyskland, Sverrig (herfra bl. a. selve Stor-Siren), Amerika og Provinsloger i Danmark, og en Del gamle Veteraner fra Storlogens Stiftelse 25 Aar tilbage i Tiden —, og sidst kom Stor-Siren, fulgt af de militære Patriarker, og under Processionens Indmarsch i Logesalen præluderedes der fra Orgelet. Den næste Dag fortsattes Festen i den store Koncertsal, hvorhen den samme Procession som Dagen iforvejen begav sig og under det samme Ceremoniel. Til denne Dag var foruden de alt nævnte Gæster indbudt Indenrigsminister Enevold Sørensen, Landstingets Formand, Konferentsraad H. N. Hansen, Overpræsident Oldenburg, Politidirektør Eugen Petersen og andre Honoratiores. Under Festen indløb der Lykønskningstelegrammer og -breve baade fra Kongen og fra Kronprinsregenten, og fra Loger i Danmark, Sverrig, Tyskland og Holland, og de første Hæderstegn blev uddelte til Veteraner for 25 Aars opofrende Tjeneste. I en af de mange Taler, der blev holdt, oplyste den ældste Loges Overmester, at der i de forløbne 25 Aar alene af den Loge, hvortil han hørte, var uddelt i Understøttelser til trængende Enker 45.000 Kr. og til syge og fattige et endnu langt større Beløb. Og i Festtalen, som Stor-Siren holdt, udtalte han de Ord, der fortjener at bevares for Forglemmelse, fordi de er saa betegnende for de Personers Følelser for Ordenen, der er blevne optagne i denne: »...Jeg betragter det, at jeg er bleven Odd-Fellow, for den største Lykke i mit Liv, og jeg vilde ikke for nogen Pris undvære den, selv om Prisen skulde være nogle Aar af mit Liv...« Han fik dog Lov til at nyde denne Lykke i mere end 21 Aar endnu til Gavn og Velsignelse for Broderskabet! I sin formfuldendte og af dyb Højtidsstemning prægede Festtale trak han iøvrigt Linierne for Broderskabets hidtidige og fremtidige Virksomhed op og fortalte, hvorledes Maalene lige siden Stiftelsen for henved 100 Aar siden og op til

Dato havde været to, der løb jævnsides med hinanden, og hvoraf der snart var lagt mere Vægt paa det ene, snart paa det andet — nemlig Hjælp til de svage og syge, og Udvikling af Menneskenes etiske Følelser. I første Henseende lød den Ordre, der i det forrige Aarhundrede udgik fra Ordenen til alle sine Loger Verden over saaledes: »Vi befale Eder at besøge de syge, begrave de døde, hjælpe de trængende, støtte Enkerne og opdrage de forældreløse Børn«. Men denne Opgave kunde nu ikke længer være den *eneste*, efterdi der i Offentligheden nu overalt blev taget fat paa disse og lignende Opgaver, nu maatte man med Hostrup synge: »Har til Maalet man naaet, sætter straks man et nyt«. Det nye, der nu skulde tages op jævnsides med det forrige, var det andet Maal, det etiske, at bringe Harmoni og god Forstaaelse ind i vort Samfund, at jævne ud den Dissens, der er kommet Menneskene imellem, at bygge Bro over de Kløfter, der skiller dem ad, at bringe Tillid og god Forstaaelse ind imellem de forskellige Samfundsklasser, at gøre Menneskene bedre og mere kærlige imod deres Medmennesker, det er den Samfundsopgave, Odd-Fellow Ordenen vil arbejde for i den kommende Tid, vil arbejde for af al sin Evne og Formue, haabende, at den Tid ogsaa vil komme, hvor dette bliver almen Gerning og almen Eje.....«

Da »Klubben« ifølge Opsigelse til Oktober Flyttedag 1904 havde fraflyttet Lokalerne i Hovedbygningens Mezzaninetage, tog Ordenen i den paafølgende Maaned disse i Brug som et dagligt Hjem for Medlemmerne; til dette Øjemed var Lokalerne blevne indrettede med Spisesale, Læseværelser m. m., og fra den 7. November, hvor de aabnedes, kan man vel regne, at Palæet blev et Hjem, et Hyggens Hjem for Brødrene og Søstrene, hvor de altid kunde ty hen i ledige Stunder, finde Beskæftigelse og udveksle indbyrdes Tanker, og saaledes blev Palæet fra nu af ikke længere alene et officielt Sted, hvor Højtidsfesterne fandt

Sted. Men et saadant Brødrenes og Søstrenes »2det Hjem« hører jo ikke med til de regelmæssige Begivenheder eller til saadanne, der sætte Mærkepæle i Husets eller dets Beboeres Historie, og Livet i et saadant Hjem er ogsaa skjult for uvedkommende Blikke. Vi kunne derfor ikke beskrive det nøjere, men maa i Stedet for holde os til de historiske Mærkedage en lille Tid endnu. Dog er disse saa mange, saa vi vilde trætte vore Læsere alt for meget, om vi skulde gaa ind paa dem alle. Vi kunne kun og i Korthed dvæle et Øjeblik ved de vigtigste af dem. Festerne afholdtes jo ikke alene som glædelige eller belærende, men ogsaa som prægede af Vemod og Alvor. Af saadanne var der f. Eks. den, som blev afholdt den 28. Februar 1906, nemlig den *første fælles Sørgelege* for de københavnske Loger, »vor fælles Mindefest skal være for os som Alle Sjælenes Dag er det i Syden«, udtalte Stor-Siren i sin Sørgetale; og der var den Sørgefest, der den 8. April s. A. fandt Sted til *Minde om Kong Christian den Niende*, »Ikke«, som Stor-Siren tolkede Broderskabets Følelser, »fordi vi have eller mene at have mere Ret til den afdøde Konge end Landets øvrige Borgere, for det var jo netop en af Kong Christians Fuldkommenheder, at for ham var alle lige, høje og lave, rige og fattige, han tillod hverken den ene eller den anden Stand eller Klasse at bemægtige sig ham. Nej, vi holde vor Mindefest, alene fordi Ordenen ønsker at føje ogsaa sit Blad til den Mindekrans, der siden vor gamle Konges Død er flettet om ham fra alle Landets Egne.« — Saa var der de *aarligt tilbagevendende Ordensfester*, der fandt Sted paa Dagen for Ordenens Indførelse i Danmark, *den 26. April*. I Aaret 1906 afholdtes denne Festlighed dog ikke den 26. April, men først den 27. Juli, for nemlig at benytte det Besøg, det islandske Altings Medlemmer aflagde i København, til at se disse hos sig som Ordenens Gæster og modtage deres Tak for det Spedalskheds Hospital, som vi tidligere har omtalt, at Ordenen af sine Midler havde

stiftet i Reykjavik i 1898. I denne Festlighed deltog foruden Islænderne Konseilpræsident I. C. Christensen, Ministeren for Island, Hannes Hafstein, Kultusminister Enevold Sørensen, Trafikminister Høgsbro, Kabinetssekretær Rosenstand, Tingenes Formænd og Viceformænd, adskillige Rigsdagsmedlemmer og andre Autoriteter. — Og der blev afholdt *Bazarer og Koncerter* for at skaffe Indtægt til Ordenens godgørende Stiftelser, som »*Odd-Fellow Hvile*«, *Enkedronningens Børneoptagelseshjem paa St. Croix* (under hendes Protektorat og personlige Nærværelse), til *Rebekka Søstrenes Hittebørns- og Optagelseshjem*, til *Brændselsforeningshjemmet* eller *Ungdomsforeningens Hjem* etc. Navnlig af saadanne Foretagender, der kunde virke til Gavn for de Formaal, Broderskabet i de senere Aar mere og mere har viet sine Kræfter, nemlig den opdragende Indflydelse paa den unge, opvoksende Slægt gennem Oprettelse af Ungdomsforeninger og -hjem under forskellige Former, har der i det sidste Decennium været afholdt mange. Men alle disse og andre store Højtideligheder i Ordenens Historie, der har fundet Sted indtil dette Aarhundredes første Fjerdedel er rundet ud, ville vi nu heretter lade ligge, saa nær som to, der ikke kunne forbigaaes i Taushed.

Den 22. Mai 1914 havde Ordenens Stor-Sire, *Dr. Petrus Beyer*, beklædt dette sit Embede i 25 Aar, og den Jubilæumsfest, der blev afholdt til Ære for ham paa denne og den følgende Dag, maa vi dvæle lidt ved for ved denne Lejlighed at give en lille Omtale af denne varme Færelandsven, denne »én af Danmarks gode Sønner«, denne af Ordenens Vækst og Trivsel saa højt fortjente Mand. — Da den hidtil værende Chef, som dengang kaldtes »Stor-Mester i Stor-Logen for Kongeriget Danmark«, den 22. Mai 1889 nedlagde sit Hverv og erklærede ikke at ville modtage Genvalg, kunde der som hans Efterfølger ikke være Tvivl om, at det maatte blive den hidtidige Deputerede Stor-Mester



Stor-Sire, Dr. Petrus Beyer.

Petrus Beyer. Saaledes skete det ogsaa, og fra denne Dag tør man vistnok, uden at stille den tidligere Stor-Mesters Virksomhed i Skygge, udtale, at der indledes en ny Æra for de danske Odd-Fellows. Petrus Beyers Valgsprog var »Fremad og opad«, og han levede i Overensstemmelse med dette. Han var en helstøbt Personlighed, en Mand, der vidste, hvad han vilde, og dertil udstyret med Klogskab, Besindighed og en urokkelig Retlinethed i Karakteren. Han kunde synes lidt kort for Hovedet, og der kunde ligge en vis Myndighed i hans Optræden, men det var mest, naar det gjaldt Forretninger, eller naar det var overfor Personer, han ikke følte nogen Interesse af at komme paa nærmere Hold. Hans Sjæleliv derimod var fyldt af Ydmyghed og skarp Selvkritik. Han udtalte selv i den Festtale, han holdt paa sin Jubilæumsdag, at »Ordenen har lært mig, at Klogskab vel er god at have, men bedre er Hjertets Renhed Ordenen har bragt, hvad godt, der var i mig, til Vækst og Udvikling, og den har kuert, hvad der var af selvisk og haardt i min Karakter.« Naar han var sammen med Brødrene og Søstrene i Logen, det Sted, der næst hans smagfuldt indrettede Hjem var ham det kæreste Opholdssted, da var han, saasart de Ceremonier, hvor han med Fasthed førte Hammeren, var forbi, og det selskabelige Samvær begyndte, den ligefremme, af Vid og Aand sprudlende og for hver enkelt af Brødrene interesse-rede og medfølende Ven. Han var tilgængelig og lydhør overfor enhver Henvendelse fra disse, og det var den sande Menneskekærlighed, han ikke alene i Overensstemmelse med Ordenens Formaal, men ogsaa ud fra sit eget varme Hjerte udviste overfor dem, hvem Livets Skæbnestunder havde slaaet Saar i deres Hjerte eller Legeme. Hans Ledemotiv for sit Liv var saare karakteristisk for ham, det var: »hvad kan jeg gøre for dig?«. Men han nøjedes ikke med at være en Ven for sine Byesbrødre, han besøgte ogsaa de forskellige Loger ude omkring i Landet, fordi han

vilde vide Besked med hver enkelt Arbejdsmaade og Ydeevne og saa vidt muligt lære hvert enkelt Medlem personlig at kende, og han fortsatte med disse sine jævnlige Inspektionsrejser til de forskellige Loger hele Landet over med usvækket Iver og Interesse indtil faa Maaneder før sin Død. Han havde et Menneskekendskab og Menneskekundskab som faa, og hans Uddannelse som Læge, der førte ham ind i alle Slags Samfundsklasser, gav ham et sikkert Instinkt og Indblik i de forskellige Mennesketypers Karakter og Tankegang. — Som Taler ved Ordenens Møder udfoldede han al sin oratoriske Begavelse. »Ingen kunde tale til os som han; som Blomsterne aabne deres Bæger for Morgensolen, saaledes lukkede han Menneskehjerterne op ved den forunderlige Varme og Tro, hvormed han taledede til det bedste i Menneskesindet.« »Han var Digteren, den store Lyriker, der fortolkede vort skønne Ritual med digterisk Varme, med lyrisk Følelse.« Hans Taler udfoldede et Væld af rige og skønne Ideer og Tanker, der snart spillede paa Broderskabets Streng, snart paa de historiske, snart paa Livets etiske Idealer og Livet hinsides Døden, snart drog de Paralleller fra Bibelens Skrift med Ordenens Opgaver, snart manede de Brødrene og Søstrene til Arbejde og Daad, og til andre Tider kunde han give efter for sit Hjertes fulde Trang til at juble sin Glæde over den Mission, der var givet ham gennem det ham saa kære Embede, ud til alle sine Medarbejdere, som han omfattede med saa megen Kærlighed. — At en ny Æra under Petrus Beyers Ægide var oprundet, beviser bl. a. det Faktum, at Ordensmedlemmernes Antal (trods det, at de svenske Loger var blevne uafhængige) i de forløbne 25 Aar var blevet fordoblet, at der ved hans Foranstaltning — med hans vide Udsyns rigtige Erkendelse af den Betydning, det havde for Ordenen, at dens Virke blev bekendt baade i Nord og Syd paa Verdenskortet — var bleven oprettet de 2 Hospitaler for den uhyggelige Spedalskhedssygdom, det

ene paa Island, det andet paa St. Croix, at han ved Rejser i de fremmede Lande, hvor Ordenen ogsaa havde uafhængige Loger, ved Møder med disses Stor-Sirer fik indført regelmæssig tilbagevendende Møder imellem disse for at drøfte Ordenens Interesser — første Møde afholdtes i Kjøbenhavn i 1894 —, at Jurisdiktionen var bleven forøget med en Mængde nye Loger, ogsaa paa Island og i Norge, og at Stats Storlogen i 1892 var bleven omdannet til »Den uafhængige Storloge for Kongeriget Danmark«, hvorefter Stormesteren antog Titlen »Stor-Sire«. Større Opgaver jævnsides med de gamle var blevet taget op, og i den indre Administration var der sket Forbedringer, men det største Resultat af Dr. Beyers Arbejde og Klogskab er maaske det, at han i Samfundslag, hvor Ordenen tidligere kun var repræsenteret sparsomt, har udbredt en bedre Forstaaelse for Ordenens nyttebringende Virksomhed og saaledes hidført en øget Tilgang fra disse. — Ved den imponerende Jubilæumsfest for ham og den anden Jubilar, den ogsaa afholdte og ansete Deputerede Stor-Sire *E. D. Jacobson*, var de 4 Stor-Sirer for Jurisdiktionerne i Sverrig, Tyskland, Holland og Schweiz stævnedes hid for at deltage i den Hyldest, der vistest deres danske Kollega. Ved Festen overrakte der Dr. Beyer fra Brødrene og Søstrene i alle Landets Loger og Logen »Ingolfur« af Island som en Erkendtlighed for det Arbejde, han havde udført for Ordenen, »for at Mindet om Deres Navn og om den mægtige Vækst af Ordenen i Danmark under Deres kloge og trofaste Førerskab skal kunne bevares til de seneste Tider« et »Erkendtlighedslegat« paa 25.000 Kr. med Anmodning om, at han selv vilde affatte Fundatsen. Desuden fik hver af Jubilarerne overrakt en personlig Gave, en stor Sølvterrin fra samtlige Storrepræsentanter.

Den sidste af Ordenens store Højtideligheder, vi ville omtale endnu i nogle faa Linier, fordi den er en af dens store Milepæle paa Vejen fremad imod Menneskeslægtens

indbyrdes Fordragelighed og i dens Udførelse af Kærlighedsgerninger, er den store Jubilæumsfest den 26. April 1919 til Højtideligholdelse af *100 Aars-Dagen for Ordenens Fornyyelse og metodiske Stiftelse i Amerika*, en Dag, »der fejredes fra Geliivara i Nord til Melbourne i Syd, fra Yokohama i Øst til St. Fransisco i Vest«. I den rette Forstaaelse af, hvad Ordenen i de forløbne 100 Aar havde udrettet til Gavn for Samfundet, som Forbillede for de mange godgørende Institutioner, der nu havde vokset sig stærke trindt om i Landene, ikke mindst i vort eget, som den, hvis Medlemmer i utrætteligt Arbejde havde efterkommet Ordenens første Grundlov: »Vi befale Eder at besøge de syge, hjælpe de trængende, begrave de døde og opdrage de forældreløse« havde til denne Fest indfundet sig ikke alene Landets Indenrigsminister og Kjøbenhavns Amtmand, Politidirektøren og vedkommende Borgmester m. fl., men Kongen gav personligt Møde ledsaget af sin Kabinetssekretær, og Dronningen havde sendt sin Kabinetssekretær for at repræsentere sig. Festen formede sig som en Hyldest til Ordenens Stifter i Amerika, *Thomas Wildey*, og som Ordenens Jubelæumsgave til Danmark fremkom det nys oprettede Hittebørnshjem i Hørsholm, det første her i Landet, »men som skal blive efterfulgt af flere, hvor Trang dertil findes og vore Evner strække til«, som Stor-Siren lovede i sin Festtale. Som en ydre Paa-skønnelse af Brødrenes og Søstrenes Arbejde overrakte Kongen den Deputerede Stor-Sire *Skeel* og den Distrikts Deputerede Stor-Sire *Guldager* Ridderkorset af Dannebrog. At disse Udmærkelser var fortjente, derom herskede kun én Mening. —

Men man maa nu ikke tro, at Palæets nye Ejer udelukkende havde for Øje at »gøre Livet lysere og lettere at leve for Menneskene«, nej Storlogens udmærkede Mænd udstrakte ogsaa deres Interesser videre, først og fremmest til Hjemmet, den havde faaet. Ogsaa Rammen om Orde-



Arkitekt C. E. Mandrup-Poulsen.

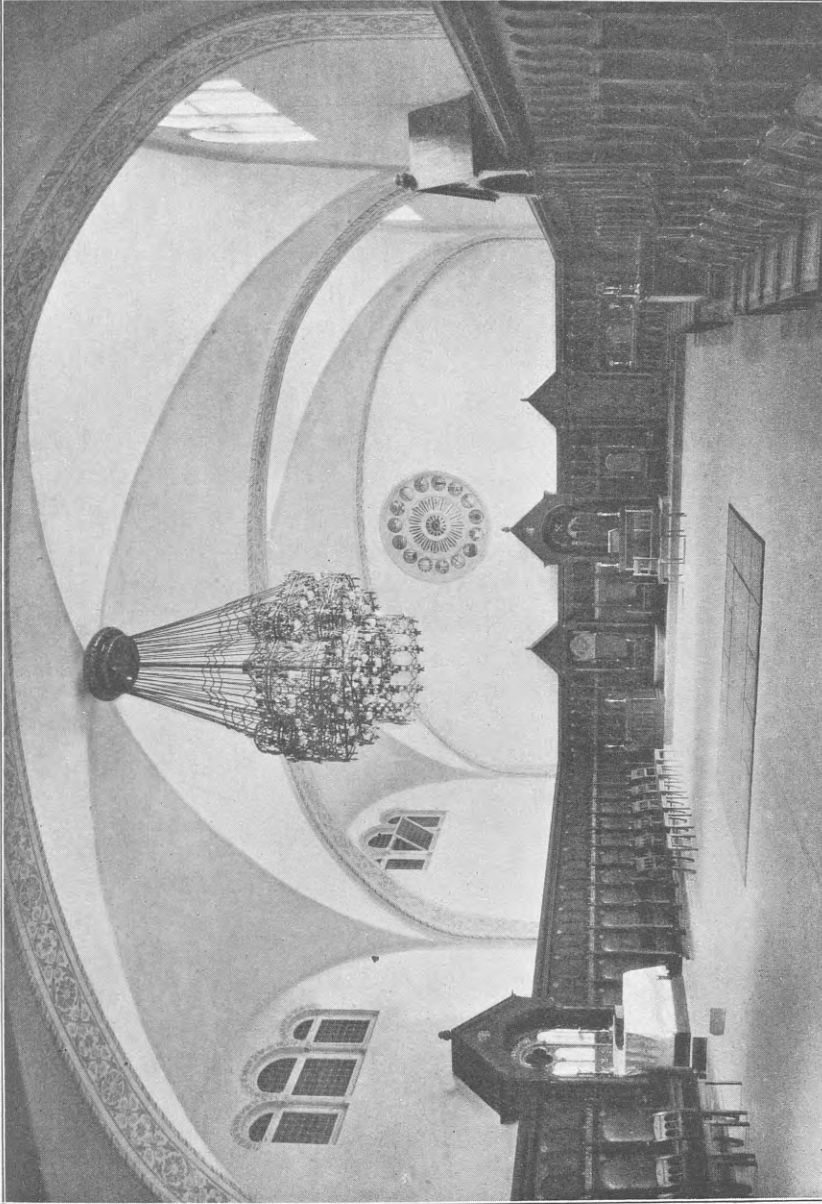


Arkitekt, Professor Chr. L. Thuren.

nens Virksomhed skulde fremtræde i en Skikkelse, der kunde bidrage til at gøre Livet indendørs lyst og let at leve i. Ordenen har stedse været en Ejer, der med Stolthed ser hen til sin faste Borg, og er villig til at bringe Ofre for at bevare det stilfulde Hus's smukke Ydre og opretholde det i sømmelig Stand. Den nu afdøde Stor-Sire har selv til Forfatteren af dette Skrift flere Gange udtalt et Ønske om med Tiden at kunne føre ogsaa de indvendige Lokaler i saa vid Udstrækning som muligt tilbage til deres oprindelige Udsmykning, bl. a. med Hensyn til Væggens Beklædning, ja endog drøftet Muligheden af at kunne generhverve Møbler og andre Genstande, der har staaet i Palæet i fordums Tider. Der er stadig blevet udført Vedligeholdelses- og Forbedringsarbejder; saaledes blev den smukke *Jerngitterport* i 1917 underkastet en gennemgribende Restauration. Den var i Tidens Løb bleven saa medtaget af Rust og ved gentagne ukyndige Reparationer, saa Storlogen besluttede sig til at foretage en grundig og forsvarlig Istandsættelse, saa den paany kunde bevares for lange Tider. Arbejdet udførtes af en af Brødrene, Smedemester *Herman Felby*, der for at frembringe det bedst mulige Resultat indkaldte en Specialist, en Kunstsmid fra Tyskland. — I 1920 blev hele *Gaardspladsen* omlagt med en moderne Brolægning i Stedet for de gamle, toppede Brosten, og i 1921 indlagdes *Centralvarme og W. C.* overalt i Sidefløjene og Hovedbygningen, hvor der var foretaget Forandringer indendørs.

Men et større Arbejde skulde snart efter tage sin Begyndelse. Det er paa Side 90 nævnt, at den Forbindelsesbygning, som forbandt Hovedbygningens østlige Gavl med Sidebygningen, i vort Aarhundrede er blevet forhøjet med 1 Etage. Det var i 1921, dette skete, idet der ovenover den lille Koncertsal under Ledelse af en af Brødrene, Arkitekt *C. E. Mandrup-Poulsen*, blev indrettet den saakaldte »*Nye Logesal*«. Det er et overmaade højtidsfuldt og prægtigt

Rum, der her har set Dagens Lys, og som maaler 17 Alen i Bredden, $27\frac{1}{2}$ Alen i Længden og 11 Alen i Højden. Den er holdt i mørke Farver ligesom de 2 andre Logesale og helt i romansk Stil. Den er arkitektonisk set, uden Tvivl den bedste og virkningsfuldeste af de 3 Sale. Loftet er delt i 3 flade Krydshvælvinger, og paa Gjordbuerne derimellem er der Kalkmalerier. Ligesom i de andre Logesale er der langs Væggene et højt Panelværk af Træ i romansk Stil med faste Munkestole helt rundt. Ovenover Stolene løber der en malet Frise med Ornamenten i lys Farve. Paa den ene Kortvæg findes foruden et Par Embedsmandsstole ogsaa Undermesterens Stol, derover et Pulpitur med romanske Søjler, og der bagved Orgelet. Paa den modsatte Væg er Overmesterens Stol, og derover er anbragt en stor cirkelrund Vinduesrose med Ordenens forskellige Insignier dannet af blyndfattet Glas, der kan oplyses bagfra ved elektriske Lamper, og desuden et Par Embedsmandsstole. Midt paa den ene Langvæg staar Alteret med Ordenens Hovedsymbol ovenover, i blyndfattet Glas, der ligeledes bagfra kan oplyses elektrisk, og paa den modsatte Væg staar Exmesterens Stol. Gulvet er belagt med et tykt Tæppe, der dæmper ethvert Fodtrin og bidrager til at forhøje den højtidsfulde Stemning, der hviler over Rummet. Adgangen til Salen sker fra Palæets Hovedtrappe. Medens denne tidligere sluttede i Mezzaninetagen, førte Arkitekten den videre i et Løb op til den gamle Ydermur og anbragte en bred Døraabning i denne, der fører ind i Forbindelsesbygningen. Denne Bygning undergik samtidig endnu nogle Forandringer, idet dens Facade imod Forgaarden flyttedes $4\frac{1}{2}$ Alen frem; herved opnaaede man i den øverste Etage at faa indrettet et Forrum og et Toiletrum indenfor den nye Døraabning, saaledes at man igennem det første af disse Rum nu i sydlig Retning træder ind i endnu et stort Forværelse og derfra ind i selve Logesalen. — Facadens Flytning medførte imidlertid ogsaa en



„Den nye Logesal”, set imod Syd.

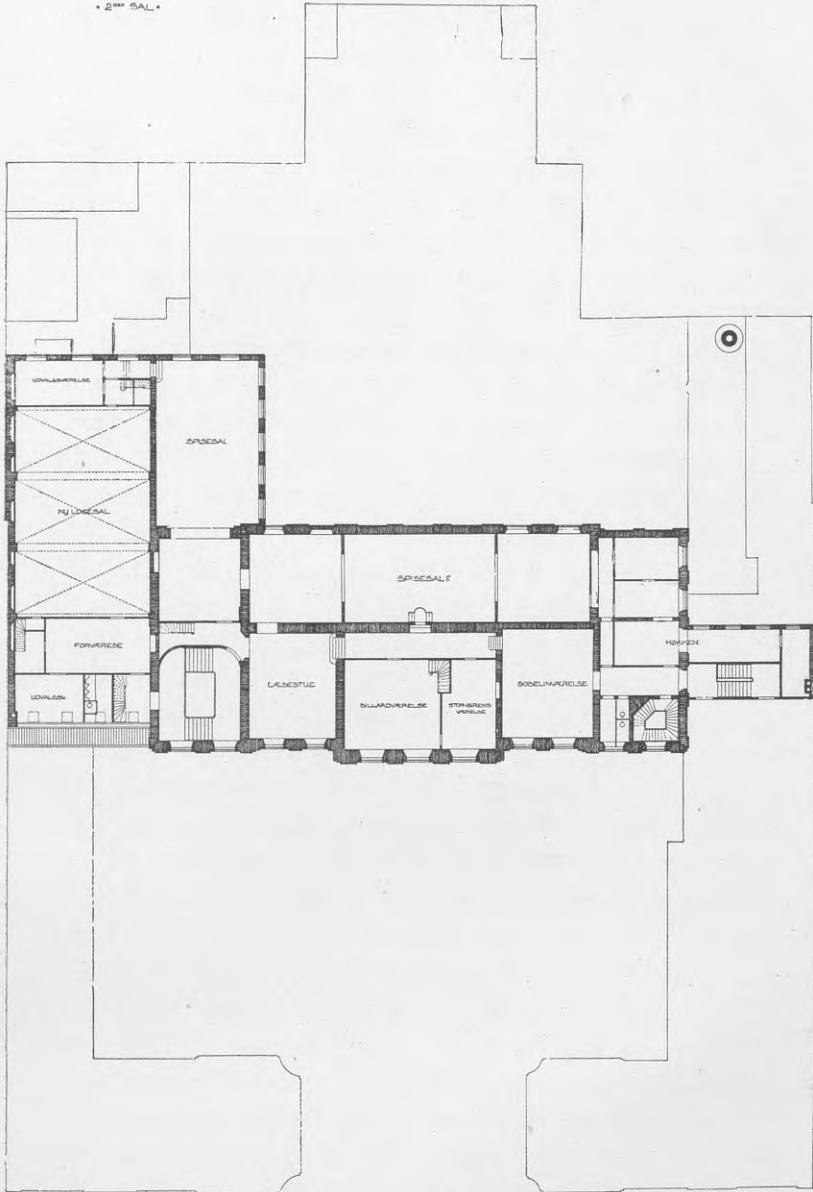
bedre Adgang til den lille Logesal, idet man nu aabnede Adgang til denne ad en Dobbeldør paa Palæets Hovedtrappe imellem Beletagen og Mezzaninen; herved kunde man i Stedet for som tidligere at benytte Trappen bag den lille Koncertsal nu ved Hjælp af en Gang paa ca. $3\frac{1}{2}$ Alens Brede i Forbindelsesbygningens nytilkomne Del komme lige ind i Sidefløjen til den lille Logesals Forværelse samt til nyindrettede Toiletrum og et nyt Udvalgsværelse ovenover disse. — Men ved Murens Flytning vandt man jo ogsaa Plads i den underste Etage. Den tidligere Adgang til den lille Logesal ad Døren i Hovedtrappen (mellem Stuen og Beletagen) gennem en Gang og ad en Trappe bag den lille Koncertsals Tribune, blev nu ombygget ved at denne Trappe blev taget bort, og der blev i dens Plads indrettet en Indgang til 2 højst paakrævede Rum, som blev fremkaffede, nemlig et Garderobrum for Kongefamilien og et Solistværelse for de optrædende i den lille Koncertsal.

Men den af Ordenen fortjente Arkitekt Mandrup-Poulsen foretog endnu flere Udvidelser. Vi har Side 91 omtalt, at den nys nævnte Forbindelsesbygning ikke alene strakte sig i Retningen Nord—Syd, men ogsaa havde udvidet sig imod Vest, idet den gamle Hovedbygningens Gavl imod Haven var bleven brudt igennem i de 2 nærmeste Vinduesfag, og at der her bl. a. var blevet opført den brede Trappe, der fra Beletagen fører ned til Gulvet i den lille Koncertsal. Nu blev denne Tilbygning forhøjet med en Etage, og i denne blev der ovenover den nævnte Trappe indrettet en stor *Spisesal* til Brug for de Medlemmer, der benytter den nye Logesal. Denne Spisesal er holdt i ganske enkelt Udstyr, hvorfor vi ikke skal komme ind paa en nærmere Beskrivelse af den. I dens sydøstlige Hjørne findes en Dør, ad hvilken man opad en lille Trappe og gennem et mindre Rum kan komme ret ind i »Den nye Logesal« paa en af dennes korte Vægge, lige overfor dens Hovedindgangsdør; denne Adgang benyttes

dog kun som en Reserveudgang; fra det omtalte Rum er der ogsaa en Indgang til et Udvalgsværelse bagved Logesalen. — I Palæets Mezzaninetage skete der i den vestre Gavl samtidig den Forandring, at *Køkkenet* udvidedes imod Vest ind i Forbindelsesbygningen.

Med disse Tilbygninger og Arbejder var Ordenens Hjem indvendig bleven indrettet til Brødrenes udelte Tilfredshed. Men Storlogen hvilede ikke paa de derved vundne Laurbær. Nu kom Turen til den gamle Hovedbygningens udvendige Udseende, der jo nok kunde trænge til Oppudsning og delvis Fornyelse, saa Ordenens Hjem ogsaa udadtil kunde fremtræde i en Stand, der sommede sig for Ejerens Stilling og Formueforhold. — En stormfuld Dag i et af Aarhundredets første Aar var den øverste Del — Kronen og Hjelmtegnet — af Greve Berckentins Vaaben, der som en Attika smykkede Facaden, styrtet ned og slaet i mange Stykker. Det viste sig ved en Undersøgelse, at Sandstenen var saa forvittret, saa Vaabnet ikke kunde istandsættes med Udsigt til at holde i vort storm- og regnfulde Klima. Man maatte da lade Resten af Vaabnet forblive staaende i den søndrede Stand foreløbig — man havde jo nylig foretaget de store Nybygninger med de 2 Logesale, og vedtog da at vente, indtil man fik Midler til at istandsætte *Facaden* ved en grundig Restaurering. — Endelig i 1923 paabegyndtes denne, som i første Omgang kom til at omfatte Vaabnet og hele Facadens Midterrisalitten ned til Balkonen paa Beletagen, og som strakte sig helt ind i 1924. Resten af det gamle Vaaben blev taget ned, og ude paa Amager blev hos Stenhugger *P. H. Mohr* alle Stumperne af Billedhugger *Fyen* samlet sammen og et helt nyt Vaaben forfærdiget — af Bremer Sandsten, der skal være mere modstandsdygtig imod Klimaet end den tidligere »gullandske Sandsten« — som en i alle Enkeltheder nøjagtig Kopi af det oprindelige Vaaben. Samtidig blev som sagt hele Midterrisalitten oppudset og Rococo-Ornamen-

• 2ND SAL •



G. Jørgensen

Grundplan over Mezzaninetagen i 1925.

Kreds — virke for trættende, og vi ville derfor kun gøre et Uddrag af de mest bekendte optrædende, der har indskrevet deres Navne i Palæets Historie, og idet vi her forbigaa de af dem, der allerede er nævnte under 80 ernes og 90 ernes Musikliv. Vi mindes *Paderevski* og Kejserrinde Dagmars russiske Kapel i 1901, Brysseler Kvartetten, Leipziger Filharmonisk Orkester, *Sven Scholander* og *Willy Burmester* i 1902, *Lady Hallé*, *Sarasate* og *Böhmer* Kvartetten i 1903, *Umberto Prandini*, *Fru Maigi Jærnefeldt*, *Percy Grainger* og *Yvette Guilbert* i 1904, *Mischa Elman*, *Dohnanyi*, *Reisenauer* og Prager Kvartetten i 1905, *Madame Cahier* i 1906, *Professor Røntgen* i 1907, *Eugen Ysaze*, »Muntre Musikanter« og *Safonoff* i 1908, *Frantz Naval* og *Fru Julie Culp* i 1909, *Ignas Friedmann*, *Rita Sachetto*, *Blüthner* Orkestret og Lunds Studenter i 1911, *Rich. Strauss* i 1917, *Md. Skilondz* og *Md. Fokina* i 1918, 2den Nordiske Musikfest og *Eugen d'Albert* i 1919, *Tossy Spievakowsky*, *Battistini*, Budapester Strygekvarteret, *Anders de Wahl* og det svenske Hofkapel i 1920, *Fru Onegin* i 1921, *Dimitri Smirnoff* i 1923 og *Professor Sibelius* og Mecklenburger Filharmonisk Kor i 1924. — Af Begivenheder, som ellers har fundet Sted i den store Koncertsal, kan vi som nogle af de mest bemærkelsesværdige erindre om Festen i Anledning af *Krydseren »Valkyrien«s Hjemkomst* fra sin store Rejse til Østen med Prins Valdemar som Chef i Sommeren 1900, om *den første Automobiludstilling* i Danmark i Marts 1902, om Festen i Anledning af *de franske Parlamentarikers Besøg* i 1909, om *Cook's Foredrag* om sin »Opdagelse af Nordpolen« i samme Aar, hvilket Foredrag fik et i Palæets fornemme Historie ganske enestaaende Udfald, idet Cook efter Latter og Piben i Salen maatte lodsnes ud af en Bagdør for ikke at blive ramt af de raadne Æbler og Æg, som de opbragte Tilhørere bombarderede ham med; endvidere nævne vi den *internationale Socialistkongres* i August 1910, Festen for *H. C. Ørsted's Minde* i

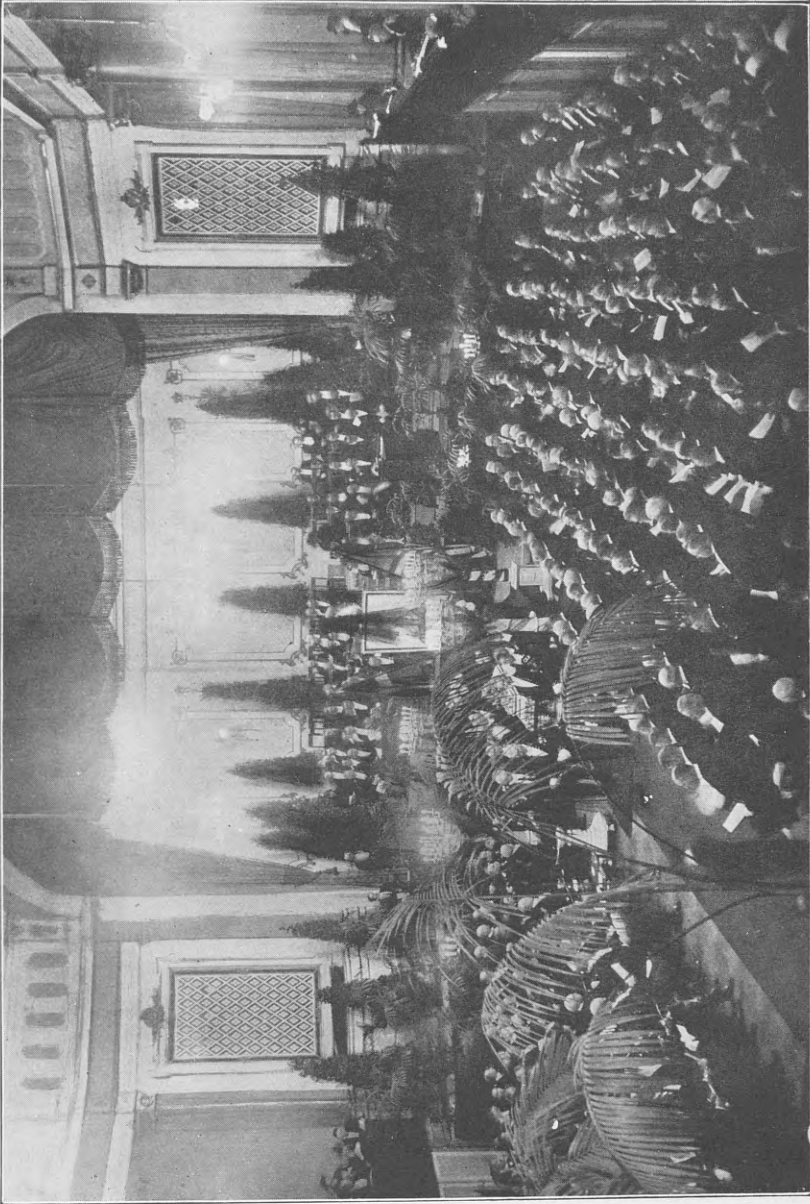
1920 i Anledning af 100 Aars Dagen for Elektromagnetismens Opdagelse og Festen i Anledning af det gamle *Malerlaugs 400 Aars Bestaaen* i 1922. — Der har ogsaa i den store Koncertsal været afholdt *Bazarer* for forskellige godgørende Institutioner, for Frelsens Hær o. s. v. Derimod er de i tidligere Tid regelmæssig afholdte Karnevaller blevne indstillede af Storlogen; de lidt vel livlige Fester vilde Ordenen ikke længere tillade indenfor Bygningens Mure, der alene skulde tjene ideelle eller alvorlige Formaal.

Ogsaa *Gaardspladsen* har afgivet Rum for Fester. Saaledes har Børnehjælpsdagene i 1923 og 1924 ogsaa haft Udsalgssteder her, og Indtægterne er komne Rebekka Søstrenes Hittebørnshjem i Hørsholm tilgode.

Vor Omtale af Palæet og Ordenens filantropiske og mangesidede Virksomhed skulle vi nu slutte ved at minde om, at Storlogen under den udbredte Epidemi, »Den spanske Syge« i 1920 højmodigt lod hele Beletagen og Mezzaninen omdanne til et *Hjælpehospital* og stille til Disposition for Lægerne.

Petrus Beyer havde nu indridset sit Navn i Tidens rullende Hjul. Han havde naaet sit Livsmaal, at gøre Odd-Fellownavnet kendt og skattet, hvor man nævnede det. Han havde, som det er bleven sagt i Sørgetalen over ham, ved de opførte Optagelses- og Opdragelseshjem for Børn udført et Pionerarbejde, fordi han vilde, det skulde være det danske Folk, som først af alle løste denne Opgave, han havde rejst Hospitaler for en af de mest uhyggelige Sygdomme, Spedalskheden, og da vore Solskinsøer i Vestindien til hans største Sorg blev solgte, fik han sikret, at »Dannebrog« til evige Tider skulde veje over Hospitalet paa St. Croix, — og det vejer der ogsaa den Dag idag. Han havde skaffet Ordenen den stolte Bolig i Kjøbenhavn,

4-doblet Medlemsantallet i Danmark og udført meget, meget andet for Ordenens Trivsel og Grundfæstethed for Fremtiden. Nu var det, som om hans Mission her paa Jorden var fuldbragt, det Pund, Gud havde givet ham i Vuggegave, havde han aagret vel! Saa blev der da kaldt paa ham — gennem en snigende Mavesygdom lammedes hans Kræfter; Lidelserne bar han med en Taalmodighed, som vakte Beundring, sit Arbejde passede han, til Sygdommen bogstavelig tvang ham til at blive liggende uden at mægte at rejse sig mere. Skønt han som Læge kendte Udgangen paa sin Sygdom, var hans Sjælsstyrke dog uforandret, saaledes som kun den Bevidsthed om at have levet sit Liv og virket paa Jorden saaledes, at han turde træde frem for sin Dommer efter Døden, kan forlene et Menneske med. Den sidste Aften, han levede, bad han sin Hustru om at tænde alle Lysene i Stuerne, og da de var tændte, laa han en liden Stund og saa paa dem: »Aa, hvor her er smukt«, sagde han, »saa, nu kan du godt slukke, nu er jeg træt og vil gaa til Ro« — og saa gik han til Ro, ind til den evige Hvile. Hans Død var som hans Liv i hans lykkelige Stunder, mild og stille. Det var den 4. November 1924. Den Sørgehøjtid, der blev holdt over ham i den store Koncertsal den 10. s. M., var af en gribende Virkning. Der stod den hvide Kiste, kun smykket med røde Nelliker, med sin Æresvagt af fremragende Odd-Fellows, med Storloge-Repræsentanterne paa den ene, Slægt og Venner paa den anden Side. Det store Rum var beklædt med sorte Drapperier og med et Væld af hvide Krysantemer. Salen var fyldt til sidste Tomme af et Tusindtal af Ordenens Brødre og Søstre fra alle Landets Egne; og fra Island, Norge, Sverige, Holland og Tyskland var Repræsentanter stævnedes hid for at bevise deres døde Høvding og Kollega den sidste Ære. Den Deputerede Stor-Sire, *Kammerjunker Chr. Skeel*, holdt den alvorsfulde og smukke Tale



Stor-Sire Petrus Beyers Bisættelse i Den store Concertsal.



Stor-Sire, Kammerjunker Chr. Skeel.

over ham, og da han endte med de Ord: »Mine Brødre og Søstre: Saaledes være det«, gentaget af alle disse, var der ikke mange Øjne, som ikke duggedes i den store Forsamling. — Petrus Beyers Aske hviler nu i en Urne i et af Ordenen bekostet Gravsted paa Vestre Kirkegaard, og over ham er rejst et af Arkitekt Mandrup-Poulsen tegnet og af Ordenen bekostet Mindesmærke. —

Med Stor-Sire Beyers Død og det kort derefter stedfundne Valg af hans Efterfølger, den hidtidige Deputerede Stor-Sire, *Kammerjunker Chr. Skeel*, et Valg, hvis Resultat var saa at sige givet paa Forhaand, ville vi slutte dette Skrift med Indgangen til Aaret 1925. Den Virksomhed, den nye Stor-Sire hidtil har udfoldet for Ordenens Trivsel og Vækst udadtil, hans faste Ledelse indadtil, og den Harmoni, der hidtil havde bestaaet mellem ham og den afdøde Stor-Sire i Storlogens Arbejder, borge for, at Ordenens Liv for Fremtiden vil blive ført videre ad de samme heldbringende Baner og med usvækket Initiativ og Arbejds-kraft i det godes Tjeneste og til fortsat Hæder for Ordenen. Og Arkitektens kunstneriske Erfaring og nænsomme Haand, støttet af Brødrenes og Søstrenes Kærlighed til deres fornemme Højborgs stolte Traditioner varsle godt for Palæets Fremtid, at dette vedblivende vil komme til at danne den stilfulde Ramme om Ejerens Liv og Virke, at den paabegyndte heldige Istandsættelse af dets Ydre vil blive fortsat, eftersom Midlerne tillade det, at Rummene i dets indre, saavidt det kan tilpasses til de nødvendige Hensyn, maa kunne blive bragt i en Stand, der paany svarer til dets Bygmesters fine Kunst og saaledes bidrage til, at det kan genopstaa i sin fordums Elegance. Disse forhaabningsfulde Udsigter er sikkert af ikke mindre Værdi end det, at Palæet ved Lov af 12. Marts 1918 om Bygningers Fredning er blevet inddraget under de i Loven nævnte Bygninger i Klasse A, i hvert Fald vil begge disse

Forhold indestaa for, at Palæet, saa langt ud i Fremtiden, som man kan se, vil vedblive at staa til Pryd for Kjøbenhavn, som et af Byens allerskønneste Palæer, Greve Christian August von Berckentins fornemme og stilfulde tidligere Bolig.

Ved Udarbejdelsen af foranstaaende er følgende
Kilder benyttede.

Utrykte:

I Rigsarkivet: Genealogisk Heraldisk Selskabs Specialia B. XXXV, Dokumenter vedkommende Krigsstyret og Extraskatterne af Kjøbenhavn for 1716, Raadmand Jens Kuurs Regnskab for de extra Skatter, Poul Wislows efterladte Restance Regnskab for 1717 og 1718, Berckentins Gesandtskabsindberetninger i »Relationes aus Schweden« og »Relationes aus Wien«, Kopskat for 1743 for Snarens Kvarter Matr. Nr. 2 og for 1762 for St. Annæ Øster Kvarter Matr. Nr. 71, S. S., Mandtal for Indvaanere for Prinsesse Styret for 1749 for Snarens Kvarter Matr. Nr. 2 og 3, Mandtal og Beregning over. . . . Formue-, Kop-, Heste- og Carosse Skat for 1743 for Snarens Kvarter Matr. Nr. 2 og 3, Kjøbenhavns og Christianshavns Nye Grundtaxtes Matrikel, forfattet 1755, for Matr. Nr. 71 i Norgesgade, Reglement for Civil Etaten 1742, Partikulærkamrets Resolutions Protokoller 20. Januar 1748, 6. December 1749, sammes Regnskaber 31. December 1738, Sjællandske Tegnelser 29. September 1752, 22. Juni 1753, 27. Februar 1756, 26. November 1757, Sjællandske Registre 28. November 1738, 27. Februar 1756, 14. Juli 1758, Journal Litr. A. over de indkomne Sager udi Kjøbenhavns Civiletats Kontor 18. Juli 1750, 8. Juli 1751, 20. Juni 1753, Litr. B. 22. Marts 1756, Schimmelmansske Papirer Pakke 77, og Esmarchske Arkivafleveringer 3 a—14, F. F. F. *I Landsarkivet:* Kjøbenhavns Skjødeprotokoller 12. December 1763 og Brandforsikrings Vurderingsforretninger Nr. 3213. *I Kjøbenhavns Brevskriverkontor:* Skjøde- og Panteprotokollerne med sammes Registre etc. *I Raadstuearkivet:* Magistratens Kopibøger for 21. April 1751, 9. April 1753, 5. Februar 1787, Magistratens Resolutionsprotokoller 18. Marts 1754, Magistratens generale Opmaalingsbog ved Grundtaxtens Beregning for St. Annæ Øster Del 1755 og Carl Bruuns Samlinger til Kjøbenhavns Historie, Bind XIX, S. 6 ff. — Endelig *Arkivet paa Ahrensburg*

og endel den Schimmelmanske Slægt tilhørende Arkivalia beroende hos dens juridiske Konsulent.

Trykte:

»Arkitekten« 1902 Nr. 21 og 22, Villads Christensen: Historiske Meddelelser om Kjøbenhavn III S. 523 ff., IV S. 613, VI S. 215, Danske Magazin V R. V B. S. 284, O. v. Munthe af Morgenstjerne: Nicolai Eigtved, Schleswig-Holsteinische Anzeiger 1759, pag. 135—36, 145, Adresseavisen 4. Januar 1762, Friis: Bernstorff'ske Papirer II S. 48, 71, 470, Friis: Bernstorfferne og Danmark I S. 34, 164, 236—37, II S. 36, 57 ff., Louis Bobé: Reventlowske Papirer, særlig Bind IV og V, F. L. Liebenberg: Samlinger til Schack-Staffeldts Levned I S. 100, Osvald Sirén: Carl Gustav Pilo, S. 244, Rist: Lebenserinnerungen, Ulrich: Charlotte v. Schiller und ihre Freunde II, Rich. Petersen: Minder fra Øresundskysten, Musikforlægger Wilh. Hansens Arkiv, Dagspressen 1884—1924 og Odd-Fellow Ordenens Medlemsblad.
